B 2437

VIOL

1856 a. kinnitatud

Eestimaa talurahwa

seaduse-raamatu

lisade

ja

muude Eestimaa talurahwasse puutuwate

seaduste-kogu.

Rokku pandud

seestpidiste tallituste ministri poolt 23. Waastu-k. p. 1876 a. Eestimaa kubermeerile antud käsu peale.

Tallinnas, 1882.
Trükitud Eestimaa kubermangu trükikojas.

II. jägu.

Iseäranised seadused Eestimaa talurahwa kohta ja nende seaduste muutused 1859. aastast kuni 1877. aastani.

A.

Köigekörgemalt 1859. aastal kinnitud lisa-seadmised Eestimaa talurahwa seaduse juure rendi-kauba, teu- ja raha-rendi ja talumaa äralahutamise kohta.

23. Näeri-k. p. 1859. a. kinnitud seaduse numbred:	Nende muutused.
I. Nuuma-kauba tegemisest.	
§§ 1. Iga mõisaherra kohus on, ühe põhjaraamatu seatud munstre järel kokkupanna, köige nende kohtade üle, mis tema mõisa talu-nuuma-maa peal on. Seda põhjaraamatut annab mõisaherra selle kihelkonna-kohtusse, kelle järel mõis on, kahele korrale kirjutud.	Muudetud. Need selle § ja tema tähenduse, nii kui ka §§ 2 ja 3 läbi mõisaomanikude, kihelkonna kohtude, mõisnikude seltsi, talurahwa seadusekohtu ja (endise) Läänekubermangude Kindral-kuberneeri peale pandud kohused on 1859. aastal täidetud.
Tähendus. Põhja-raamatu ja kontrahtite munstred, mis mõisnikude selts on walmistanud, peawad esite talurahwa seaduse kohtus saama läbiwaadatud ja kui Riialinna Wäe-kuberneeri-, Liiwi-, Eesti- ja Kuura-maa Kindral-kuberneeri herra neid on kinnitanud, siis tuleb neid nendesinatste lisaseadmistega ühel ajal kuulutada.	
— 2. Kihelkonna-kohus waatab seda põhjaraamatut läbi, ja kui köik mis senna on ülespandud, nähakse seadust mööda	Muudetud. (Waata eesseisaw muutus § 1 ja tema tähenduse juures).

olema, siis kohus kinnitab seda põhja-raamatut ja jätab neist kaheſt raamatuſt ühe kohtusse, teise annab mõisaherrale tagasi.

— 3. Põhja-raamatusse tuleb ülespanna:

1) Üleüldised nuuma-seadmised kõige talu-nuumamaa-kohtade päraſt, mis ühe mõisa järel on.

2) Ise-seadmised, mis järel mõisaherra iga ükslaſt talukohta nuuma peale on annud ehk tahab anda. Needsammad seadmised (Nuuma-põhi) saawad ühe iseäraliſe lehe peale iga talu-nuumamaa-koha tarwis, seatud munſtre järel, ülespandud (waata tähenduſt § 1 juure). Selleſamma lehe peal peawad peale seda põhja-raamatudes nimetud olema need õiguſed, mis iga talukohale on lubatud pruukida, ning ka teukoha juure kõik endiſed teud ja makſud, mis tema pealt tänini on tehtud ja makſetud saanud.

3) Kõik mõisa talu-nuumamaa-kohad tulewad ühe lehe peale ülespanna ja (seatud munſtre järel — waata tähenduſt § 1 juure) kõik nende kohtade teud ja makſud rukki hinna järel arusse senna kõrwa panna.

Muudetud, kuida § 1 juures tähendud, ja selle läbi, et talurahwa teuorjus on 1868. aastal ärakautud.

[Kõigekõrgem käsk 4. Jaani-k. p. 1865. a., seeſtpidiste tallituste ministri poolt Kindral-kuberneerile 9. Jaani-k. p. 1865. a. kuulutud. Eestimaa-kubermangu-ſeitung 1865. a. No. 25].

— 4. Teukohtade põhja-raamatudes peab wahet tehtama nädaliste pääwade wahel (ettenimetamata töö juure) ja abipääwade wahel (ettenimetud töö juure). Sedamööda tuleb iseäranis ülespanna: mitu nädaliſt pääwa iga nädalas teha on ja iseäranis kui palju ſui- ja talwepäiwi. Niisammuti tuleb ſelgeste ülespanna: kui palju mõis iga teukoha pealt abipäiwi wõib pärida, misſuguſe töö juure, ja mil ajal.

§§ 4 ja 5 on selle läbi muudetud, et teuorjus ärakautud on.

(Waata eesseisaw muutus § 3 juures.

— 5. Nuumawõtja kätte antakse kontraht, mis trükitud lehtede peale (seatud munſtre järel — waata tähenduſt § 1 juure) kolmele korrale kirjutakse, ja kus alla

mõisaherra ehk kes tema asemel mõisa walitseb, oma nime paneb. Selle kontrahti sisse tuleb ülespanna nii hästi kõik seda, mis peale nuumawõtja üksi aga oma enese ette on kaupa teinud, kui ka need kaubategemised, mis — ilma et nende läbi § 14 põõratud saab — teistwiisi on tingitud, kui põhja-raamatu päris seadmiste läbi seatud on.

— 6. See kontraht antakse kihelkonna-kohtusse kinnitada. Päraſt kinnitamist jääb üks kontrahti leht senna põhja-raamatu juure, teine saab mõisaherra ja kolmas nuumawõtja kätte antud (waata talurahwa 1856 a. seaduse § 764).

— 7. Kui kontrahti tegijad soowiwad kontrahti, mis lõppemas on, edaspidi wana wiisi peale jätta, siis peab sest kihelkonna-kohtusse teada antama.

— 8. Teu-kontrahtide päraſt, mis põhja-raamatudesse on ülespandud, mõisaherra kirjutab oma nime alla, tõsiseks ja truiks tunnistuseks, et need teud ja maksud, mis seal sees teukohtade pealt on arwatud, mitte suuremad ei ole, kui endised teud ja maksud (waata § 15).

§§ 8 ja 9 on selle läbi muudetud, et teuorjus ärakautud on. (Waata eesseisaw muutus § 3 juures).

— 9. Kui päraſt põhja-raamatu kinnitamist talupoeg need teud ja maksud, mis senna on ülespandud, arwab suuremad kui endised teud ja maksud olema, siis tema wõib selle päraſt kihelkonna-kohtusse kaewata. Kohus kuulab seda asja läbi ja kui kaebdus leitakse õige olema, siis annab käsku, et põhja-raamat peab õiendatud saama, ning et nuumawõtjale see liig tegu ehk maks tagasi tasutakse, mis tema poolest selle põhja-raamatu järel tehtud teukontrahti läbi sai tehtud ja maksetud. Peale seda mõisaherra peab seda ärawastama, et tema kohtu ette ei ole õiget tunnistust annud.

— **10.** Kui ühe teukoha pealt mõneks ajaks teust ehk maksust muist järele jäätud on, siis seda tuleb ka põhja-raamatusse ülespanna.

§§ 10—13 on selle läbi muudetud, et teuorjus ärakautud on. (Waata eessеisaw muutus § 3 juures).

— **11.** Kui muist teukoha tegu ja maksu enam kui 3 aastat järgi enne nendesamma Lisaseadmiste kuulutamist on järele jäätud, siis seda wähemat tegu ja maksu ei wõi edaspidi mitte enam suuremaks tõsta.

— **12.** Kui see praegune tegu ja maks ühe teu-kontrahti mööda, mis juba enne Jüripääwa 1859 a. tehtud oli, edaspidi suuremaks tõstetakse, siis seda suuremat tegu ja maksu tuleb põhja-raamatusse ülespanna ja endise teu asemele arwata.

— **13.** On üks talu-nuumakoht 4 aastat järgi tühi olnud, nõnda et temal endist teu-aru ei ole, siis seda tuleb Põhja-raamatus nimetada.

II. Mis teu-kauba tegemise juures keelatud on, ning seadmised selle tarwis, et enamiste rahareндid saaksid pruugitud.

— **14.** Kui talu-nuuma-maid teu peale antakse, siis need endised teud ja maksud, mis iga ükslase talukoha ja tema maade pealt tänini on tehtud ja maksetud, arwatakse kõige suuremaks teuks ja maksuks, mis nende kohtade pealt wõib pärida ja neid mõisaherra ei wõi mitte enam suuremaks tõsta.

§§ 14—17 on selle läbi muudetud, et teuorjus ärakautud on. (Waata eessеisaw muutus § 3 juures.)

— **15.** Endiseks teuks ja maksuks arwatakse see tegu ja maks, mis üks teu-koha-pidaja ühe nende wiimse 4 aastade sees enne Jüripääwa 1858 a. oma koha pealt on teinud ja maksnud. (Waata §§ 8 ja 11.)

— **16.** Kolmes eſimestes aastades päraſt teukontrahti tegemiſt nuumawõtjal on õigus kontrahti ülesõõlda, kui ka kontrahti aastad weel mitte üle ei ole.

— **17.** Talu-nuuma-maa pealt ei tohi niiſuguſi maid teu peale anda, mis enne Jüripääwa 1858 a. 4 aastat järgi tühjad olnud, ja kus ſellepäraſt endiſt teu-aru ei ole.

— **18.** Mõiſaherra wõib üht talukohta 3 aastat järgi iſi pruukida.

— **19.** Päraſt neid 3 aastat mõiſaherra peab ſeda kohta raha- ehk wilja-rendi peale andma, ſaagu tema renti mis ial tahes.

— **20.** Niiſuguſi talu-nuuma-maid, mis Jüripääwal 1859 a. raha- ehk wilja-rendi peal on, ei tohi mitte enam teu peale anda.

§§ 20—23 on ſelle läbi muudetud, et talurahwa teuorjus 1868 a. on ärakautud. (Waata ees-ſeiſawmuutus § 3 juures)

— **21.** Kui kuskil mõiſas teukohad talu-nuuma-maa peal talurahwa 1856 a. ſeaduſe § 48 mõõda uutwiiſi jägatud ſaawad, ſiis kihelkonna-kohtu pooleſt peab ueste ſaama ülesarwatud, kui palju ſelle mõiſa teukohtade pidajatel talu-nuuma-maade pealt ülepea tegu teha ja mõiſa maksta tuleb.

— **22.** Nende tegude ja makſude ſumma ei tohi ſuurem olla, kui enne nende talu-nuuma-maade uut jägamiſt oli, ja iſeäranis abitegude ſumma ei tohi ſuurem olla kui enne.

Tähendus. Abiteuks nimetakſe need pääwad, mis mõnel ajal aastas teha tulewad ehk mis „ettenimetud tõõde“ juure tingitud on. Need pääwad aga, mis iga nädalas teha tulewad, hüütakſe nädaliſeks teuks ja wõetakſe nende tõõde juure, mis Nuuma-põhja ſees ettenimetud ei ole („ilma ettenimetamata tõõd.)“

— **23.** Mõisaherrad ei wõi mitte talwe-teupäiwi sui ajal wõtta. Niisammuti ei wõi teu-päiwi ja -maksusid üheſt põlluaastaſt (Jüripääwaſt Jüripääwani) teiſe aasta peale jätta, olgu siis et ſee nuumawõtja süü on, et mitte kõik aasta teud ja maksud taſa ei ole, ehk et ta iſi palub üks osa tegu teiſeks ajaks jätta, kus temale ehk kaſulikum on neid taſa teha. Kui ſee ſedawiiſi on, ei wõi siiski kõigeſt aasta teuſt mitte enam kui 15 osa ſajaſt teiſe aasta peale jätta. See tegu mis üle ſelle weel wõlga jääb, peab raha peale arwatud ja muu wiiſil kui teuga taſutud ſaama. Peale ſeda peab igal kuul nuumawõtjaga tema äratehtud pääwade päraſt aru peetud ſaama. Kui ſeda tegemata jäätakſe ja ſelle päraſt tüli tõuſeb, siis kohus mõistab mõiſaherra kahjuks, olgu siis et nuumawõtja oli kutſutud aru pidama, aga tema ei ole tulnud.

— **24.** Heina- ja leikuſe-ajal ei tohi nende tööde juure mitte enam abipäiwi pärida, kui nende töödele ettenimetud on.

§ 24 on ſelle läbi muudetud, et talurahwa teuorjus on ärakautud. (Waata eesſeiſaw muutus § 3 juures).

III. Talu-nuuma-maa ſeadmine ja rajamine, mis igas mõiſas peab ilma wiibimata tehtud ſaama.

— **25.** Iga mõiſaherra, ehk kes tema aſemel mõiſa walitſeb, peab tallitajaga ja tema abimeestega üheskoos ſenna, kus talu-nuuma-maad (mis 9mal Jaani-kuu pääwal 1846 aastal talu-nuuma-maad oliwad) mõiſamaadega kokkupuutuwad, nende wahele ſelgeid rajamärkiſi panema ja ſeda rajapanemiſt ſel 1859 aastal 1ſe Wiina- (Rooja-) kuu pääwani lõpetama.

Tähendus. See ei puutu mitte nende mõiſadesſe, kus talu-nuuma- ja mõiſamaade wahele juba Eeſtimaa talurahwa 1856ma a. ſeaduſt mööda on rajad pandud.

§§ 25—28 on muudetud. Need nende §§ läbi mõiſa-omanikude, tallitajade, nende abimeeste ja kihelkonna-kohtude peale pandud kohuſed on omal ajal täidetud.

— **26.** Kui ſee rajapanemine walmis on, ſiis mõiſaherra, ehk kes tema aſemel mõiſa walitſeb, peab tallitajaga ja tema abimeestega kihelkonna-kohtuſſe kirja läbi ſeſt teaduſt andma.

— **27.** Selle kirja ſees peawad rajamärkide numred nimetud olema ja kui palju neid ülepea on, ning peawad ſelgeste (kui ka mitte maamõetja wiiſil) nende paigad tähendatud olema, kuſt neid leida on.

Tähendus. Mis § 27 käſtakſe, wõib ka ſelle läbi täita, et rajakaartid ülesnäidatakſe.

— **28.** Sellega ühtlaſe tallitajad ja nende abimehed peawad kihelkonna-kohtu ette tunnistama, et need rajamärgid nõnda on pandud, kuda 9mal Jaani-kuu pääwal 1846 a. talu-nuuma-maad oliwad.

— **29.** Peale ſeda iga mõiſaherra peab kihelkonna-kohtu ette nimetama, kas ta ſiis, kui oma mõiſaſt teu-tegu kautab (ja ſelle aſemele raha ehk wilja-rendid ſeab), oma õiguſt mõõda üks oſa talu-nuuma-maid (mitte üle 6et oſa) tahab oma pruukimiſeks wõtta (waata ſeaduſe raamatu § 17). Kui mõiſaherra nimetab, et ta ſeda ſoowib teha, ſiis tema peab ka kohe need talumaad nimetama, mis ta ſelle § 17 järel tahab oma pruukimiſeks wõtta.

Muudetud ſelle läbi, et talurahwa teuorjus ärakautud on.
(Waata eesſeiſaw muutus § 3 juures.)

— **30.** Nende talu-nuuma-maade tegu ei tohi ühtekokku mitte ſuurem olla kui kõige mõiſa talu-nuuma-maade aasta-teu 6es oſa. Nende kohtade teud ja makſud peawad kihelkonna-kohtus põhja-raamatu järel ſaama järele arwatud, ja kui aru õige on, ſiis kohus annab mõiſaherrale ſelle peale tunnistuſe-kirja.

1. Tähendus. Kui ſelle talu-nuuma-koha ehk nende talu-nuuma-kohtade pealt, mis mõiſaherra wäljawalitſeb, mitte täielt nii palju tegu ja makſu

ei arwata, et see kõige mõisa talu-nuuma maade aasta teu 6ma osaga ühte tuleb, siiski mõisaherra peab selle maaga leppima.

2. Tähendus. Aga kui iga ükslase talukoha tegu ja maks suurem on kui kõige talu nuuma-maade aasta teu 6es osa, siis mõisaherral ei ole õiguſt, ühte jägu talu-nuuma-maad oma pruukimiseks wõtta, kui tema oma mõisast teutegu kautab.

3. Tähendus. Kui seda 6et osa talu-nuuma-maast tükhaawalt mõisa pruukimiseks wõetakse, siis seda tuleb põhja-raamatus tähendada.

— **31.** Need talu-nuuma-maad, mis §§ 29 ja 30 nimetakse, peawad ilma teistwiisi seadmata oma rajadesse jääma, olgu siis et neid teiste maade wasta wahetakse.

— **32.** Kui mõisaherra neid § 29 nimetud talu-nuuma-maid tahab muu wiisil pruukida, kui neid talukoguduse-liikmete kätte nuuma peale anda, siis peab neid ärarajama, nõnda kuda §§ 25—28 seatud on.

— **33.** Kui mõisaherra soowib, et mõisamaad ehk see 6es osa talu-nuuma-maad, mis mõisa pruukimiseks wõetakse, enam ühes-koos oleks ja sellepärast tahab maid wahetada, siis tema peab krediit-kassa maade-hinnapanemise kommisjooni kätte ühe proowikirja saatma, kudaswiisi temal nõu on rajad ajada, ning ka nende maade kaardid juure panema, mis wahetada tulewad.

Tähendus. Kui niisugune proowikiri weel enne selle 1859 a. Leikuse-kuud kommisjooni kätte antakse, siis seda rajapanemist wõib juba warsti selle kirja järel teha.

— **34.** Need maad mis wahetada tahetakse, saawad selleſamma aru järel hinda pandud, kuda krediitkassa maad hinda paneb.

— 35. Hinnapanemiſe kommisjon annab mõiſaherrale ſelle peale tunnistuſe-kirja, et need maad, mis ſelle proowi-kirja järel tema mõiſa talu-nuuma-maade küllest ärawõtta tulewad, mitte ſuuremat hinda ei kanna, kui need mõiſamaad, mis nende wasta antakſe.

— 36. Selle järel peab üks wannutud maamõetja nende maade rajade peale truiste ſelle proowikirja ja ſelle nimetud tunnistuſe-kirja mõõda rajamärkiſid panema ja ſeda ſeatud wiiſil protokolli üleskirjutama.

— 37. Kihelkonna-kohus peab kuulda wõtma, mis tallitajal ja tema abimeestel ſelle maade wahetamiſe pooleſt nimetada on, ja ei pea ſeda, mis ſeſt õige on, mitte tähele panemata jätma. Päraſt ſeda kohus annab mõiſaherrale ſelle maade wahetamiſe üle tunnistuſe-kirja ehk keelab ſeda wälja-andmaſt, ſedamõõda kuda leiab õige olema.

— 38. Siis mõiſaherra annab need rajakaardid ja hinnapanemiſe kommisjooni ning kihelkonna-kohtu tunnistuſe-kirjad talurahwa ſeaduſe kohtuſſe läbiwaadata, kas kõik on ſeaduſt mõõda tehtud.

— 39. On talurahwa ſeaduſe kohus ſeda asja läbiwaatanud ja leiab et midagi puudub, ſiis annab käsku ſeda parandada; on aga kõik õige, ſiis kohus kinnitab ſeda maade ühtekokku-wõtmiſt ja rajamiſt, ja annab ſeſt kihelkonna-kohtule teada.

IV. Mõetmiſe-kohus, mis talurahwa 1856ma aasta ſeaduſe läbi üheks ajaks ſeatud ſai, jääb nüüd maha.

[1859. a. 23. Näeri-k. p. (Üleüld. ſead.-kogu 1862. a. No. 34081 a) I—IV; 1862. a. 7. Jüri-k. p. (Üleüld. ſead.-kogu No. 38142); 1866. a. 18. Küünla-k. p. (Üleüd. ſead.-kogu No. 43024)].

B.

Köigekörgemalt 6. Jüri-k. p. 1862. a. kinnitud Oſtſee-komitee protokolli wäljakirjutus taluasjade kohta Wormſe ſaare omaniku ja ſelle ſaare peal aſutud rootſi talurahwa wahel.

Köigekörgemalt 1862. a. kinnitud Oſtſee-komitee protokolli numbrid:

Uende muutuſed.

Oſtſee-komitee katſus taluasjad Wormſe ſaare omaniku ja ſelle ſaare peal aſutud rootſi talurahwa wahel läbi ja wõttis nõuks:

1. Seeſtpidiste tallituste ministri hooleks anda, Lääne kubermangude Kindral-kuberneeri nõuga Wormſe ſaare peal rahu, ſeatud walitſuſe wastu ſõnakuulmiſt ja kõige ſeaduſe tähelpanemiſt ja täitmiſt korda ſaata.

2. Eestimaa ſeaduſe kohtule käsku anda, makſudele, mis iga maa adra pealt maksta tulewad, ſeda põhjuſeks panna, mis kuningana Kristiina 1650. aastal antud kirjas ſeatud on, ja adra ſuuruſt ſelle järel määrada, mis wanaſt ajaſt ſaadik Wormſe ſaare peal adraks arwatud ſaab, ja ſiis kindlaſt ſelgeks teha, kui palju iga koha pealt, mis rootſi talurahwale pruukida antud, makſu tuleb maksta, — need ſeda wiiſi wäljaarwatud makſud aga täielikult ſealtſe põhjaraamatus, ſeiamaale mõiſa-omaniku poolt päritud tegude aſemel, ülespanna.

3. Päraſt ſeda, kui ſee põhjaraamat Wormſe ſaare omanikule ja talurahwale on ettepandud, Eestimaa ſeaduſe kohtu

hooleks anda, kõik nende poolt tõstetud wastu-waidlemiſed ſealſamas läbikatſuda ja äraſeletada, ja ſiis otſuſt teha, et põhjaraamat niiſama mõiſaomaniku kui ka talurahwa poolt ülespeetud ſaab.

4. Talupoegade käeſt liiga päritud ehk nende pooleſt wõlga jäänud makſude päraſt ſündinud kaebduste ſeletamiſe juures tuleb 1856. aastal antud ſeaduste kindlaks jäämiſeks ſee pääw arwata, millal need ſeaduſed ſaare peal rootſi keeles on kuulutud.

5. Neid rootſi talupoegi, kes weel päraſt ſeda nendele ſeaduſe põhja peal määratud makſudeſt (niiſama mõiſa-, kroonu- ehk maa-makſudeſt) peaks püüdma ennaſt kõrwale hoida, tuleb politſei abiga kohuſe täitmiſele ſundida, ja kui ſee ſundimus ei mõju, ſiis wõiwad nende kohad 1856. a. antud talurahwa ſeaduſe raamatu art. 104, 105 ja 110 järel kohtu mõiſtmiſt mööda nende käeſt ärawõetud ſaada. Kui nemad aga kohtu otſuſe täitmiſe wastu panewad, peab wäe abi nõutud ſaama.

6. Põhjaraamatus, 1650. aastal kuningana Kriſtiina poolt antud kirja mööda ülespandud käſitööd ja loodud anned (издѣльныя и вещественныя повинности) jääwad niikaua muutmata, kunni nende aſemel mõiſaomaniku ja talupoegade wahel ſeaduſlikude rendi-kontrahtide põhja peal raha-rent on korda ſaanud.

7. Wormſe ja Wäike Pakre ſaare, Noa-rootſi kihelkonna ja Osmusſaare mõiſaomanikude ja ſealſe rootſi talupoegade wahel tehtud rendi-kontrahtid peawad kihelkonna kohtus kirjapandud ſaama.

8. Kõige rootſi talupoegade kohta, kes rendi-kontrahti tegema ſaawad, mis ſees endiſte teude aſemel raha-rent kaubeldud,

makſawad igapidi needſamad ſeaduſed, mis Eestimaa talurahwa maa-asjade kohta on antud.

9. Nende Wormſe ſaare rootſi talupoegadele, kes mõiſaomanikuga mitte rendikontrahti ei tee, ega põhjaraamatus ſeatud makſuſi maksta ei taha, on õigus endi kohtaſi igal aastal ülesütelda ja omale majal aſutuſt otſida, kus juures aga tähele panna tuleb, et ülesütlemine kõige wähemaſt 9 kuud enne Jüripääwa ſündima peab.

10. Jüri-pääwaſt 1864. aastal wõiks Wormſe ſaare omanikule õiguſt anda, ſelle ſaare peal aſutud rootſi talupoegaſi ſundida, raha-rendi-kontrahti teha, ja nende käeſt, kes mitte endiſe teu aſemel raha-rendi-kontrahtiſi teha ei ſoowi, kohad ärawõtta.

Enne ſeda aga tuleb Lääne-kubermangude Kindral-kuberneerile käsku anda, ſeaduſe kohtu hooleks anda läbikatſuda: mis põhja ja korra peal wõiks Wormſe ſaare omanikule õiguſt anda, nende rootſi talupoegade käeſt, kes ülewal tähendud ajani raha-rendi-kontrahtiſi teinud ei ole, kohad ärawõtta, — ja need ſeaduſe kohtu nõuwõtmiſed oma heaks arwamiſega ſeeſtpidiste tallituste ministrile enne ſeda ülemal tähendud aega ette panna, et ſelle asjale lõpe otſuſt nõutada.

Eesſeiſaw Oſtſee-komitee nõuheitmine on 6. Jüri-kuu pääwal ſel aastal *Keiſerliku Majesteeti* poolt *Kõigekõrgemalt* kinnitud ſaanud ja on *Keisri herra* päris-protokolli alla Oma käega kirjutanud: „*tuleb täita.*“

Päris wäljakirjutuſe tunnistuſeks on oma nimed allakirjutanud: ſeeſtpidiste tallituste minister Staats-Sekretär Walujew ja Oſtſee-komitee kirjatoimetaja Schoultz.

C.

Kõigekõrgemalt 9. Heina-k. p. 1863. a. kinnitud Balti-kubermangude talurahwa passi- ja ümberkirjutuse seadus.

9. Heina-k. p. 1863. a. kinnitud seaduse §§.	Nende muutused.

I. Passi andmisest määratud aja peale talurahwale, kes mitte omast kogukonnast lahkuda ei soowi.

§§ 1. Igal talukogukonna liikmel, kellel kogukondas oma kohta teenistuse ehk ammeti poolt ehk muul kombel ühtegi täita ega wõlga ei ole, ja kes soowib, kogukonnast kaugemale kui 30 wersta peale wäljaminna, on õigus, igal ajal walla-walitsuse käest (Liiwimaal, Kuresaares ja Kuuramaal walla-kohtu käest, Eestimaal walla-politsei käest) passi 3 kuu kunni 3 aasta peale oma ülespidamise tarwis kõige Wenemaa linnades ja külades, pärida. Walla-walitsus ei wõi mitte päritud passi keelata, kui passinõudjal § 3 sees tähendud takistusi ei ole ja kui tema alamal nimetud tingimised on täitnud, nimelt:

Sõnad „walla-walitsus“ tähendawad kõige Lääne-kubermangudes niipalju kui tallitaja.

Selle § 1 klammride wahel pandud sõnad jääwad maha.

[1866. a. 19. Küünla-k. p. (Üleüld. sead.-kogu No. 43034.) Maakog.-sead. §§ 19 ja 20].

1) et tema kõige selle aja eest, mis peale ta omale passi nõuab, kõik kroonu- ja kogukonna-maksud, mis tema peale tulewad, ettemaksab ehk muul wiisil kinnitab;

2) et tema kogukonna kassa heaks seatud passiraha maksab, see on, ühe kolme kuuse passi eest 75 kop., poole-aastase passi eest 1 rbl. 50 kop., aastase passi eest 3 rbl.,

kahe aastase passi eest 6 rbl. ja kolme aastase passi eest 9 rbl.

3) . . . . . .

Tähendus 1. . . . . .

2. . . . . .

3. Kolmekümne wersta peale omast elukohast wõiwad talupojad oma asja toimetamiseks ilma passita ehk sedelita minna.

Ärakautud. [Riiksraadi nõuheitmine 28. Nooja-k. p. 1868. a. (Üleüld. sead.-kogu No. 46405.) Eest. kub.-seitung No. 30 1869. a.]

1874. a. antud sõeawäekohuse seaduse läbi ärakautud. (1874. a. 1. Näeri-k. p. sead.-kogu No. 2.)

— 2. Eesseisawa § 2 punkti sees nimetud passi-maksud walla-passide eest wõetakse ikka ühel wiisil, kui ka mitu inimest ühe passi peale on üleswõetud. Õigus, wallawalitsuse poolt antawa passi sisse ilma raha maksuta üleswõetud saada, on ükspäinis naestel, kes oma meestega seltsis lähewad, ja wähehealistel, kes weel mitte 17 aastat wana ei ole ja oma wanemate, kaswatajate ehk wõörmündrite juures elawad.

Tähendus. Peale seda annab kogukonna walitsus ilma maksuta edespidi nimetud tunnistuse kirjad ülespidamise tarwis wõerastes kohtades:

1) Wäljaminemise sedelid kaswatikudele, kelle kasuwanemad mitte selle kogukonna arus ei ole, wigastele, haigetele ja wana inimestele, kes üle 60 aastased on ja teiste kogukondades elada soowiwad, ja koolilastele, kes niisuguste koolides käiwad, mis oma kogukondas ei ole.

2) Piletid, kahe kuu peale wäljakirjutud, nende inimestele, kes kaugemale kui 30 wersta peale oma kogukonnast lähewad, kas tööd otsima ehk oma wilja müüma ehk muud asju toimetama.

3) Tunnistuse sedelid (kuue kuu peale) ranna talurahwale, kes mereſõidu ehk kalapüüdmise läbi oma leiba teeniwad.

— 3. Kogukonna walitsusel (§ 1) on õigus passi keelata: 1) inimestele, kes meelega oma passi aega lasewad mööda minna (§ 8); 2) niisuguste meeste- ehk naesterahwale, kellest selgest teada, et nemad paha elu läbi oma kogukonnale selle aja sees, kui nemad sest ära olid, hospidalides kulu on teinud, — nii kaua kui nemad hospidali maksud kogukonnale ei ole tagasi tasunud; 3) neile, kes wangiwiisil kogukonda on tagasi saadetud, — niikaua kui nemad sest süüst, mispärast nad wangi langenud, ei ole õigeks mõistetud; 4) neile, kes kohtumõistmise läbi teotud ehk politsei ülewaatamise alla on pandud; ja 5) kes kohtu poolt wõõrmündri alla on pandud.

— 4. Selle wastu on kogukonna-walitsusel (§ 1) õigus, kui ülesantud asja järel seda arwab tarwis olewad, kihelkonna kohtu wanema (Kuuramaal Kreiskohtu) loaga, kogukonna liikmed jäult ehk täieste neist ülewel (§ 1 punkt 1—3) nimetud maksudest ehk täitmistest wabastada.

— 5. Munster kogukonna passide (§ 1) ja tunnistuse sedelide (§ 2 tähendus) tarwis, saab talurahwa asjade kommissionidest maakeele ja ka wene- ja saksakeele walmistud ja Kindral-kuberneeri poolt kinnitud. Passide ja tunnistuste lehed saawad nimetud kommissionide käsu peal selle munstre järel liht paberi peal tähendud kolmes keeles trükitud. Kogukonna walitsus täidab need lehed maakeeles ja annab neid, kui tallitaja oma nime ehk temple ja kogukonna pitseri on alla pannud, nende talupoegadele, kes omast wallast wäljaminna soowiwad. Kes kogukonna passi saanud, paneb seda Eesti-

Muudetud selle läbi, et 1) selle § 5 tähendud passi-lehe munster seestpidiste tallituste ministri poolt kinnitud saab, ja 2) walla passide kinnitamine mõisa-politsei poolt maha jääb.

[Maakog.-sead. 19. Küünla-k. p. 1866. a. § 20 punkt 1.; § 37 punkt e. (Üleüld. sead. kogu No. 43034). 1876. a. 25. Näeri-k. p. sead.-kogu No. 154; 29. Paastu-k. p. sead.-kogu No. 427, Senati-kohtu käsk art. 6.]

maal kihelkonna kohtu wanemale, Kuuramaal ja Kuresaares aga mõisapolitseile, passi allakirjutamiseks ja kinnitamiseks ette, mis talupojale mitte ei wõi keeldud saada, kui pass kogukonna walitsuse poolt täieste ja ettekirjutud seadust mööda on wäljaantud ja walmistud. Kui on tarwis, et passi leht peale maakeele, ka weel wene- ehk saksa-keeles täita tuleb, siis peawad need wene- ehk saksa keele peale ümberpanemised kinnitud saama: Eestimaal — kihelkonna kohtu poolt, Liiwimaal — kihelkonna- ehk silla-kohtu poolt, ja Kuuramaal peamehe-kohtu poolt. Wiimaks peab kogukonna walitsus (§ 1) iga passi ehk tunnistuse wäljaandmise üle Liiwi- ja Eestimaal kohe mõisa-politseile teadust saatma, ja aasta sees antud passide ja tunnistuste üle kihelkonna kohtuwanemale (Kuuramaal kreiskohtule) aru andma.

Tähendus. Kubermangu trükikojas peawad ikka passide tarwis trükitud lehed walmis olema, kelle hinda kuberneer nimetab, aga mitte enam kui 3 kop. lehe kohta. Kogukonna walitsus, kes enesele passi lehtesi laseb tuua, peab kohe nende eest seatud hinda kubermangu trükikoja heaks maksma.

— 6. Saab kogukonna passi wäljawalmistamine kogukonna walitsuse (§ 1) poolt ilma asjata keelatud ehk pikentud, siis on kihelkonna kohtuwanemal (Kuuramaal kreiskohtul) õigus, kui seadusliku keeldu ei ole, omalt poolt talupojale passi anda ja selle üle kogukonna walitsusele teadust saata.

— 7. Balti-kubermangude talukogukonna liikmed, kui nemad nende kolme kubermangu kaugemade linnadesse ja küladesse, niisama ka nende naabres seiswade kubermangudesse, aga nendesse mitte kaugemale kui 30 wersta peale Balti-kuber-

mangude rajast, tahawad minna, ei pruugi selle tarwis muud tunnistusi, kui neile § 1 põhja peal antud kogukonna passisi. Kui nemad aga teiste Weneriigi linnadesse ja küladesse soowiwad minna, mis Balti-kubermangude rajast kaugemal kui 30 wersta on, siis peawad nemad oma kogukonna passid plakat-passide wasta ümberwahetama, mis rentereides seatud kombel selle sama aja peale, kui kogukonna-passid kirjutud olid, antud saawad.

— 8. Kogukonna- ehk plakatpassi peal (§§ 1 ja 7) wäljaläinud talukogukonna liige peab, niipea kui passi aeg ümber on, kas oma kogukonda tagasi tulema ehk õigel ajal, see on enne kui passi aeg ümber on, uut passi paluma ja oma kohused täitma. Kui tema seda mitte ei tee, siis langeb tema trahwi seaduse raamatus art. 1224 tähendud trahwi alla; kui aga tema elukoht teadmata on, siis saab tema otsimise tarwis kõige riigi läbi kuulutus käima pandud, nagu art. 868—872 Riigi seaduste kogus kubermangude seaduses II. jäus ettekirjutud on. Kui kogukonnast wäljaläinud talupoeg mitte ise tagasi ei tule ja kui teda kuulutuse läbi ei leita, siis wastab kogukond tema maksude eest aga üksi kolme aasta kohta, kuulutuse pääwast arwatud; kui aga teda ülesleitakse, siis saab tema oma kogukonda tagasi saadetud, ja kui temal mingisugust wara on, saab see tema maksude tarwis wõetud.

Muudetud selle läbi, et siin tähendud 1857. a. wäljaantud trahwi seaduse § 1224 asemel maksab nüüd rahukohtunikude seadus §§ 61—64.
(Waata rahukohtunikude seadus §§ 61—64.)

II. Kogukonnast täieste wäljalaskmisest ja ülestwõtmisest teise kogukonda.

— 9. Balti-kubermangude talukogukonna liikmetel on ülepea õigus, nii pea kui nemad 21 aastaseks saanud, kõige riigi linnade- ja maa-kogukondadesse astuda. Keeldused, mis selle kohta olid (Liiwimaa talurahwa sead. 1819 a. art. 70 — Kuresaares,

liſa Liiwimaa talurahwa ſead. art. 242 juure — Liiwimaal, Eestimaa talur. ſead. art. 337 — Eestimaal, ja Kõigekõrgemalt kinnitud Ministride-Komitee nõuheitmine 15. Heina-k. p. 1856. a. — Kuuramaal) on tulewaks ajaks ärakautud.

Tähendus 1. Igal talupojal, kes oma kogukonnaſt wäljaläheb, on õigus ja kohus, ühe teiſe kogukonda astuda, aga mitte teiſtwiiſi, kui kous oma lastega, keda ta iſe kaswatanud ja kes alla 17 aasta wanad on, kui nende kohta mitte kogukonnaga teiſtwiiſi aru ei ole tehtud. Eesti- ja Kuuramaal pruugitawad ſeaduſed wähehealiste talupoegade ümberkirjutuſe kohta jääwad ka edespidi ſeisma.

Tähendus 2. Liiwimaal‡wõiwad wähehealiſed, kes 17 kunni 21 aastat wana on, kas üksipäini, oma wanemate ehk wõõrmündrite loaga, ehk ka oma wanematega ehk wõõrmündritega ühes, teiſe kogukonda astuda.

— 10. Iga talukogukonna liige, kes teiſe kogukonda tahab minna, peab:

1) . . . . . .

2) mõisnikuga, kogukonnaga ja wõlausujatega oma kohuste, makſude ja wõlgade päraſt õienduſt tegema ja oma makſud tulewa aasta 1 Näeri-kuu pääwani äramaksma;

3) oma wana kogukonna-walitſuſele, oma üleswõtmiſe üle teiſe kogukonda, üht tunnistuſt ehk otſuſt ettenäitama. See tunnistus peab, kui talupoeg ühe maakogukonda ſelleſama Balti-kubermangu ſaab ümberkirjutud, mõiſa- ehk kogukonna politſei poolt allakirjutud olema, ehk ka mõiſapolitſei poolt

Selle § 10 punkt 1 on ärakautud.

[Riiksraadi nõuheitmine 28. Rooja-k. p. 1868. a. (Üleüld. ſead.-kogu No. 46405); 1869. a. 28. Paastu-k. p. Kindral-kuberneeri poolt teadaantud ſeeſtpidiste tallituste ministri otſus, Eestimaa kuberm. ſeitung No. 30 1869. a.]

Selle § punkt 3 on ſelle läbi muudetud, et mõiſapolitſei allkirja üleswõtmiſe tähe peal mitte ei pärita.

[Maakog.-ſeadus 19. Küünla-k. p. 1866. a. § 20 pkt. 1., § 37 pkt. e. (Üleüldine ſeaduſe-kogu No. 43034)].

üksi, kui mõisnik wäljamineja kohused, mis kogukonnast iga ühe liikme kohta kanda tulewad, oma peale wõtab ja wäljamineja sellega nõus on.

Tähendus 1. Selle § 2 punktis tähendud pärimiste päraſt ei wõi talupoeg ei milgi kombel enam kui 2 aastat omas endises kogukondas tagaſi peetud saada.

Tähendus 2. Tuurib ümberkirjutus kauemine kui 1. Rooja-kuu pääwani, siis peab wäljamineja ka tulewa poole aasta eest makſud ette maksma.

— 11. Talukogukonna liige, kellel kogukonna- ehk plakat-passi ei ole, ja kes ühe teise kogukonda tahab astuda, peab:

1) 2. Küünla-kuu pääwani oma wäljaminemist oma wana kogukonnale teada andma ja üleswõtmise sedeli, mis temale selle kogukonnast, kelle sisse tema tahab astuda, ettepanema; kui tema seda on teinud, saab tema selle üle kogukonna-walitsuse käest tunnistuse kirja;

2) õigel ajal oma teenistuse ehk rendi kontrahtid, kui ta neid on teinud, ülesütlema;

3) enne Jüripääwa, kus tema kohused omas wanas kogukondas lõpewad, kogukonna walitsuse käest wäljaminemise sedelit pärima.

Selle § 11 punkt 1 on nenda muudetud, et nüüd 2. Küünla-kuu pääwa asemel 25. Paastu-kuu pääw termiiniks seatud on.

[Riiksraadi nõuheitmine 2. Lehe-k. p. 1866. a. (Üleüldine seaduse-kogu No. 43257.) Eest. kub.-leitung No. 58 1866 a.]

Selle § 11 punkt 3 juure tuleb lisada: Eesti-, Liiwi- ja Kuuramaal peawad maa-kogukonna liikmede lahtilaskmise tähtedes ja ümberkirjutuse lehtedes ülespandud olema, mis päätwal nemad sündinud ja mis usku nad on.

[Riiksraadi nõuheitmine 9. Jõulu-k. p. 1868. a. (Üleüld. sead.-kogu No. 46535.) Eest. kub.-leit. No. 7 1869. a.]

— 12. Iga talukogukonna liige, kellel kogukonna- ehk plakat-paſs on, ja kes teiſe kogukonda ſoowib astuda, ſaab, kui ta uue kogukonna üleswõtmiſe ſedeli ehk otſuſe on ette näitanud ja 10. § 1 ja 2 punktis tähendud tingimiſed täitnud ja oma paſſi kogukonna walitſuſele tagaſi annud, ſelle käeſt kohe wäljaminemiſe ſedeli, olgu ſee mill ajal tahes, ja ilma wahepidamata, kas üleswõtmiſe ſedel linna- ehk maa-kogukonnaſt, ſelleſamas, ehk teiſes kubermangus on antud.

Selle § kohta maksab eesſeiſaw § 11 punkt 3 juures tähendud liſa.

(Waata ſeal tähendud ſeadus.)

— 13. Kaebduſed ſelle üle, et ülesütlemiſe ehk wäljaminemiſe ſedel on wäljaminejale keelatud, ehk mitte õigel wiiſil wäljawalmistud (§ 11 punkt 1 ja 3), ſaawad wastuwõetud ja ſeletud: Liiwimaal — kihelkonna-kohtus, Eestimaal — kihelkonna-politſei-kohtus ja Kuuramaal Kreiskohtus. Kui kaebdus ſaab õigeks arwatud, ſiis annab kohus omalt poolt tarwiliſe ſedeli ehk tunnistuſe kohtu peawanema allkirjaga.

Muudetud. Need ſelle § tähendud kaebduſed walla-walitſuſe peale ſaawad nüüd Eestimaal kihelkonna-kohtus läbikatſutud ja ſeletud.

[Maakog.-ſead. 19. Küünla-k. p. 1866. a. § 20 pkt. 1; § 32. (Üleüld. ſead.-kogu No. 43034.)]

— 14. Talukogukonna liikmed, kes 1. Näerikuu pääwaſt kunni 23. Jüri-kuu pääwani teiſe kogukonda, ſelleſamas kubermangus, astuwad, ſaawad iga aastaſe üleüldiſe ümberkirjutuſe läbi, Riigi ſeaduste kogu V raamatu, makſude ſeaduſe art. 467—469 põhja peal ümberkirjutud. Sellepäraſt jätab wäljalaſkja kogukonna politſei üleswõtmiſe ſedeli oma kätte ja ſaadab wäljaminemiſe ſedeli ſelle kogukonna walitſuſele, kus ſiſſe wäljamineja astub.

— 15. Talukogukonna liikmed, kes muul ajal teiſe kogukonda astuwad ehk ühe teiſe kubermangu talu-kogukonda ehk ka linna-kogukonda lähewad, ſaawad üleswõtmiſe ſedelid tagaſi ja peawad neid wäljaminemiſe ſedelidega kous, kas iſe, ehk kohaliſe kihelkonna-kohtu wanema läbi (Kuuramaal kreiskohtu läbi) Kameralhoowi

kohtusse palwekirjaga oma ümberkirjutuse päraſt ſisſe andma. Kameralhoowi kohus annab wäljamineja talupojale, kui ta teiſe kubermangu läheb, reiſi-pileti tema uue elukohta minemiſeks, kui ta aga ühe teiſe kogukonda ſelleſamas kubermangus astub, — kwiitungi ſisſeantud tunnistuste üle.

Tähendus. Reiſi-piletide, palwekirjade ja kwiitungide munſter ſaab taluasjade kommiſſionideſt antud ja Kindralkuberneeri poolt kinnitud. Selle munſtri järel ſaawad need lehed taluasjade kommiſſioni käſu peale liht paberi peal trükitud.

See tähendus on ſelle läbi muudetud, et reiſipiletide, palwekirjade ja kwiitungide munſter ſeeſtpidiſte tallituſte miniſriſt kinnitud ſaab.

[1866. a. 29. Paastuk. p. ſead.-kogu No. 427. Senati-kohtu käsk art. 6.]

— **16.** Niipea kui kameralhoowi kohus palwekirja mõlemate nimetud tunnistustega (§ 15) on kätte ſaanud, ſeab tema wiibimata, — kui wäljamineja ſelleſama kubermangu jääb, — et tema makſud ſeſt ajaſt, miſ ſaadik nad wäljaminemiſe ſedeli järel ſelle kogukondas, kuſt tema wäljaläinud, makſetud on, uue kogukonna peale arwatud ſaawad. Kui aga talupoeg üheſt kubermanguſt teiſe läheb, ſaawad wäljaminemiſe ja üleswõtmiſe ſedelid ſelle kubermangu Kameralhoowi kohtusse ſaadetud, kuhu talupoeg läheb. Nende tunnistuste põhja peal wõtab kameralhoowi kohus wiibimata talupoega tema uue kogukonna arusse üles ſeſt ajaſt, kuſt ſaadik tema makſud ſelles kogukondas, kelleſt tema wälja astunud, makſetud on, ja annab ſelle üle ſelle kubermangu kameralhoowi kohtule teada, kus talupoja endine kogukond on, et wäljaläinud talupoeg ſeſtſamaſt ajaſt ſelle kogukonna aruſt ſaab mahakustutud.

Tähendus. Wäljamineja talupoja palwekiri peab üleswõtmiſe ja wäljaminemiſe ſedelidega talupojaſt 30 pääwa ſees, wäljaminemiſe ſedeli andmiſe pääwaſt arwatud, kameralhoowi kohtusse

sissеantud saama, muidu maksab iga peale selle mööda läinud pääwa eest 5 kop. trahwi.

— 17. Endise kogukonna wastamine wäljamineja talupoja maksude ja kohuste eest lõpeb, ja uue kogukonna wastamine tema eest algab sest pääwast, kust saadik wäljaminemise sedeli järel maksud maksetud on.

[1863. a. 9. Heina-k. p. (Üleüld. sead.-kogu No. 39849) Passi- ja ümberkirjutuse seadus].

D.

Köigekörgemalt 28. Küünla-k. p. 1864. a. kinnitud Östsee-komitee nõuheitmine Wormse rootsi talurahwa kohta, teada antud seeſipidiste tallituste ministri kirja sees 1. Paastu-k. p. 1864. a. endise Kindral-kuberneerile.

Köigekörgem käsk 28. Küünla-k. p. 1864. a.

Muutuſed.

Selle põhja peal, mis Teie Körge Ekſellents minule kirjadega 4. Talwe-k. p. 1863. a. № 1351 ja 24. Näeri-k. p. ſ. a. № 64 — 6 Jüri-kuu pääwal 1862. a. antud Köigekörgema käſu täitmiſe üle teada annud ja mis Eestimaa ſeaduſe-kohus ſelle kohta heaks arwanud, mis kombel Wormſe ſaare rootſi talupoegade käeſt, kes mitte mõiſaomaniku poolt nendele pakutud raharendi-kontrahtiſi wastuwõtta ei taha, kohad ärawõtta tulewad, — on ſee aſi Östsee-komitees läbikatſutud ja on Keisriherra, nimetud Komitee nõuheitmiſt heaks arwates, 28. Küünla k. p. ſel aastal Köigekörgemalt käskinud, järelſeiſawad ſeadmiſed kinnitada, kuda Wormſe ſaare rootſi talupoegi kohtadeſt lahti mõista tuleb.

1) Päraſt Jüri-pääwa 1864. a. on Wormſe ſaare omanikul luba, nende tema maa peal aſutud rootſi talupoegadele, kes mitte 1862. a. tehtud põhjaraamatus ja kuningana Kristiina 1650. a. antud kirjas ſeatud teud ja makſud, priitahtlikult raharendiks ümbermuuta ei taha, kohad ülesütelda. Selle juures aga on ſeatud, et mõiſa omanik ühel aastal mitte rohkem kui 9 rootſi peremehele kohtaſi ülesütelda ei tohi, ja et peale ſeda

ülesütlemise juures tähele panna tuleb, mis järgmistes punktides ülespandud on.

2) Mitte hiljem kui 9 kuud enne Jüripääwa (23. Jüri-k. p.) peab mõisa omanik kihelkonna kohtule teada andma, mis rootsi peremeeste käest nimelt tema tulewal aastal, see on 23. Jüri-k. p., kohad ärawõtta tahab, kui nemad edaspidi oma kohtasi raharendi-kontrahtidega pidada ei soowi. Sellega ühes peab mõisa omanik kihelkonna kohtule need rendi-tingimised, mis tema nende peremeestele ettepannud, ja mis nemad mitte ei ole wastu wõtnud, teada andma ja täielikult raharendi suurust ja muud rendi-tingimised ülesandma.

Tähendus. Kui mõisaomanik mitte kõige hiljemalt 9 kuud enne Jüri-pääwa teada ei anna, kaotab tema õigust nende peremeeste käest tulewal aastal kohtasi ärawõtta.

3) Kui kihelkonna kohus leiab, et mõisa omaniku poolt ettepandud tingimised korras on, kutsub tema nimetud peremehed ette ja pakub neile weel üks kord mõisa omaniku poolt ettepandud raharendi-tingimised wastu wõtta. Kui peremehed neid koguni wastu ei wõta, siis kuulutab neile kihelkonna-kohus, et kohad nende käest tulewal Jüripääwal ärawõetud saawad. Ühes sellega annab kihelkonna kohus rootsi talukogukonnale need tingimised teada, misga nemad tähendud kohtasi raha-rendi peale wõiwad wõtta. Kui ühe kuu ajal ükski rootsi talupoeg teada ei anna, et tema nende pakutud tingimistega raharendi-kontrahti teha soowib, siis on mõisa-omanikul luba, neid peresi wõera inimestele ärarentida, aga mitte muul wiisil, kui tema poolt ülesantud raharendiga, mitte teuorjusega. Kõik pered, mis kord raha rendi peale antud, ei tohi ilmasgi enam teukontrah-

See punkt on selle läbi muudetud, et talurahwa teuorjus 23. Jüri-k. p. 1868. a. on ärakautud.

[Kõigekõrgem käsk 4. Jaani-k. p. 1865. a. seestpidiste tallituste ministri poolt Kindral-kuberneerile teada antud 9. Jaani-k. p. 1865. a.; Eest. kub.-teit. No. 25. 1868. a.

tiga wäljarenditud ſaada. (1859. a. antud liſa-ſeaduſed § 20.)

4) Kui need endiste peremeeste käeſt ülemal tähendud ſeaduſe põhjuſe peal, ärawõetud kohad enne 23. Jüri-kuu pääwa muu inimeſtele nende tingimiſtega äraantud ſaawad, mis mõiſa omanik endiste peremeeſtele pakkunud ja kihelkonna kohtule teada annud, ſiis peawad wanad peremehed oma kohad 23. Jüri-kuu pääwaks ära andma; ja kui nemad ſeda mitte ei tee, ſiis neid tuleb ſeks ſeaduſlikul kombel ſundida. Kui aga nende teada antud tingimiſtega ükſki neid kohtaſi rentida ei taha ja mõiſaomanik oma pärimiſt ehk wähendab, ſiis peab tema, enne kui uue peremeeſtega rendi-kontrahti teeb, need uued wähendud tingimiſed wana peremeeſtele teada andma, kellel eesõigus on, kohad nendeſama, wõerastele pakutud, tingimiſtega oma käes pidada. Kui 23. Jüri-kuu pääwani ei rootslaſed ega muu inimeſed neid pereſi rentida ei taha, ſiis jääwad need pered endiste peremeeſte kätte ſelle makſuga, mis 1862. a. tehtud põhja-raamatus ülespandud on.

Tähendus. Selle põhja peal ei ſaa kohad rootſi talupoegade käeſt, kes mitte raharendi-kontrahti wastu ei wõta, mitte enne ärawõetud, kui mõiſa omanik nende üle teiste inimeſtega rendi kontrahti on teinud. Sellepäraſt ei wõi mõiſaomanik neid perekohtaſi mitte oma eneſe walitſuſe alla wõtta.

5) Wahendamiſed mõiſaomaniku ja kohtadeſt lahti ſaanud talupoegade wahel, kohtade peal ehitud ehk kohendud hoonete ehk muu koha parandamiſe päraſt, ſaawad ſeatud kohtudes ſeletud.

6) Wormſe ſaare peal aſutud rootſi talupojad, kes mitte eesſeiſwa ſeaduſte põhjuſe peal kohtadeſt lahti ſaanud ei

ole, peawad niikaua, kui nemad raha-kontrahtid endise teu asemel teinud ei ole, mõisaomanikule seaduse kohtu poolt 1862. a. tehtud põhjaraamatus ülespandud maksud maksma.

7) Peale seda wõiwad nende rootsi talupoegade käest, kes põhjaraamatus ülespandud tegu ja maksu ei täida, nende kohad ärawõetud saada, sel wiisil, kuida 6. Jüri k. p. 1862. a. antud Kõige-kõrgema käsu 5. punktis tähendud on.

Seda Kõigekõrgemat tahtmist Teie Kõrge Ekſellentsile auupaklikult teada andes, annan Teie hooleks seda täita.

Päriskirja alla on kirjutanud:

Staats-Sekretär Walujew.

(Kõigekõrgem käsk 28. Küünla-k. p. 1864. a.; Seestpidiste tallituste ministri kiri 1. Paastu-k. p. 1864. a. No. 646.)

E.

Kõigekõrgemalt 18. Küünla-k. p. 1866. a. kinnitatud seadused, mis järel Eestimaa kubermangu mõisaomanikud tasumist peawad maksma nende talukoha-rentnikudele, kes oma kohad, kas selle päraſt, et suurem rent saab päritud, ehk selle päraſt, et kohad on ära müüdud, tagasi annawad.

---

18. Küünla-k. p. 1866. a. antud seadus.	Muutused.
1) Kui talu-koha rendi-kontraht äralõpeb, ja mõisa herra uut kontrahti suurema rendi maksuga teha soowib, siis on wana rentnikul õigus, koha oma käes kinnipidada, kui ta aga need suuremad rendi maksud oma peale wõtab, mis mõisa poolest saawad päritud. Siis mõisa herra ei wõi mitte seda kohta muu inimesele äraanda, kes ehk kaa seda päritud suuremat renti pakub. Mõisa omanik, kes uut kontrahti teha soowib, peab seda rentnikule teada andma, aga mitte hiljemine, kui Jaagubi pääwal enne kontrahti lõpemist, ja siis ka ligemalt äraseletama, kuda ta uut kontrahti teha nõuab. Seda otsust peab mõisa omanik kas walla-kohtus, ehk kirja läbi andma, ja rentnik peab siis selle üle, et ta kirja on kätte saanud, kwiitungi andma. Siis antakse rentnikul, sest teadaandmise pääwast arwates, 3 nädalat aega, walla-kohtusse ülesanda, kas ta soowib kohta uue kontrahtiga pidada, wõi käest äraanda. Kui ta üles annab, et soowib kohta uue kontrahtiga pidada, siis peab tema warsti päritud uue kontrahti raha kuendama osa usutuseks wäljamaksma. Kui rentnik tähendud ajal midagi ei lausu, ehk kui ta usutuse raha wälja ei maksa, ehk kui	

ta üles annab, et tema uue kontrahtiga ei ſoowi enam kohta pidada, ſiis ei wõi tema ſeda kohta mitte oma kätte pärida, ja mõiſal on ſiis õigus, päraſt kontrahti lõpemiſt, kohta ta käeſt ära-wõtta. Aga ſiis peab mõis wana rentnikule, kes koha pealt äralähheb, taſuma — ſeda arwamata, mis ſelle ette tuleb maksta, kui rentnik koha oma kuluga on mõnuſamaks teinud, ja mis edespidi 5ma numbre al ligemalt on ſeletud — iſeäraniſt taſumiſt ſelle waewa ja kulu ette, miska wana rentnik koha hinna on tõſtnud, ja mis üle edespidi 2., 3. ja 4. numbre al ligemat otſuſt ſaab antud.

2) Kui lõppend kontraht oli wähem kui 24. aasta peal tehtud, ſiis rendi andja peab wana rentnikule, kes ſelle päraſt koha pealt äralahkub, et rohkemat rendi maksu päriti, kolme wõrraſt wana ja uue aastaſe rendi maksu wahet wäljamaksma. Aga kui lõppend kontraht oli 24. aasta ehk kauema aja peal tehtud, ſiis wana rentnik, kes ſelle päraſt ära läheb, et rohkemat rendi-maksu päriti, ſaab wana ja uue rendi-hinna kahe wõrraſt wahet wäljamakstud.

Tähendus. Selle numbres tähendud ſeaduſed ſaawad niiſamoti ka ülespeetud, kui rendi maksud olid õiendada, kas wiljaga, ehk muiſt wiljaga ja muiſt teuga, ehk ka muiſt wiljaga, muiſt teuga ja muiſt rahaga. Siis ſaab uue ja wana rendi hinna wahe ſelle järel wäljaarwatud, kuda nuuma põhja raamatus tegu ehk wili rahaks arwatud on. Kui aga rentnik tegi kontrahti mõõda nii palju tegu, et ſelle teu hind rohkem oli kui pool kõige rendi maksuſt, ſiis ſaab tema taſumiſt nõnda wiiſi, kuda ſiin edespidi 3ma numbre al ſeletud on.

3) Kui teu-rendi aſemele ſaab raharent ſeatud, ja rendi-andja ei ole mitte

Muudetud. Rendikontrahtides tingitud ta-

rentnikuga raha-rendi hinna tegemisega korda saanud, siis peab rendi andja rentnikule, nõnda kui 1mise numbre al seatud, Jaagubi pääwal teada andma, mis rendi hinda tema koha ette pärib. Siis rentnik peab 3 nädala ajal ülesandma, kas ta päritud hinnaga tahab koha pidada, ehk kui suurt maksu ta koha ette pakub. Kui siis rendi andja pakutud rendi hinnaga rahul on, ehk kui rentnik soowib koha päritud hinnaga pidada, siis jääb koht rentniku kätte ja saab rendi kontraht selle hinna mööda tehtud. Aga kui rendi andja ei soowi, kohta selle hinnaga, mis rentnik pakub, temale jätta, siis wõib ta kül koha Jüri pääwal tagasi wõtta, peab aga wana rentnikule nii palju tasumist maksma, kui rentnik on koha ette aastarenti pakkunud, — see tasumine weel arwamata, mis wana rentnik selle seaduse 5. numbri põhja peal koha iseäranistе parandustе eest wõib pärida.

lukoha rentnikude tegu (orjus) on Eestimaa kubermangus 23. Jüri-k. p. 1868. a. ärakautud.

(Kõigekõrgem käsk 4. Jaani-k. p. 1865. a. seeſtpidiste tallituste ministri poolt 9. Jaani-k. 1865. a. Kindral-kuberneerile teada antud. Eest. kub.-seit. No. 25 1868. a.)

4) Kui rendi-andja tahab talu-rendi kohad ümbermõeta, siis tuleb temal tähele panna, et nii kaua kui kontrahtid jookſewad, rentnikude käest selle juure luba küsitud peab saama, kui juhtub et mõne koha küllest tuleb muist maad ärajägada. Aga kui kontraht on lõpenud, siis wõib rentnik, kelle koha küllest üks weerand ehk rohkem ärajäutud on, koha tagasi anda ja rendi andja käest tasumiseks nii palju pärida, kui wiimase aasta rent wälja tegi. Kui rentnik koha ette tegu tegi ehk wilja maksis, siis tasumise hind saab nõnda õiendud, kuda selle seaduse 2se numbre tähenduses seletud on.

Selle läbi muudetud, et talurahwa teuorjus ärakautud on.

(Waata ülemal tähendud muutus 3. punkti juures.)

Tähendus. Rendi andja wõib kihelkonna kohtu poolt seſt tasumise maksust rentnikule, kelle koha küllest üks jägu ärajäutud on, lahti mõistetud saada, kui ta tõeks teeb:

1. et ärajäutud maaosa asemele teisest kohast üks jägu maad, mis mitte

ſandim ega wähem ei ole, juure antud on, nõnda et koht ſelle maa-wahetamiſe läbi mitte wähemaks ehk alwemaks ei ole läinud; ja

2. et tema oma kuluga on lasknud ſeda mõetmiſt teha, ja kohad, mis ühtekokku ühe küla arus olid, lahutud kohtadeks jägada, ja et päraſt mõetmiſt nende maade peal niiſama palju pereſid on jäänud, kui neid enne mõetmiſt oli, ja et rendi hind, mis tema nende peredeſt pärib, päraſt mõetmiſt, mitte ſuurem ei ole, kui rent, mis need pered ühtekokku wiimaſel aastal enne mõetmiſt makſiwad. Aga kui küla nõnda ärajäutud on, et mõni pere ſelle läbi kautud ja mõni peremees kohaſt ilma jäänud, ehk kui rendi hind mis rendi-andja pärib, kohtade ette päraſt jäutamiſt, ühtekokku arwatud, ſuurem on, kui rent, mis need pered wiimaſel aastal enne mõetmiſt makſiwad, ja kui ſelle päraſt mõni rentnik koha pealt äralähheb, ſiis wõiwad need rentnikud taſumiſt pärida, nõnda kui 4ma numbre al ligemalt ſeletud on. Mõis kannab kõik jäutamiſe kulud, kus juure arwatakſe: maamõetja palk, uute kõrwaliste hoonete ehitamine ja mis weel muud juure tuleb. Kui palju pereſi kõigewähemaſt ühe küla arus peab olema, ſelle üle annab ſeaduſe kohus Kindral-kuberneeri herra juhatamiſe al otſuſt.

Selle tähenduſe 2 punkt on ſelle läbi muudetud, et ſeaduſe kohtu hooleks antud on, ſeeſtpidiste tallituste ministri juhatuſe all otſuſt teha, kui palju pereſi kõigewähemaſt küla arus peab olema.

(Seaduſe-kogu 25. Näeri-k. p. 1876. a. No. 154; Sead.-kogu 29. Paastu-k. p. No. 427 art. 6.)

5) Neid taſumiſi arwamata, mis mõiſa pooleſt 2., 3. ja 4. numbrede mõõda rendikoha hinna tõſtmiſe ette tuleb õiendada, wõib wana rentnik weel taſumiſt pärida koha paranduste ette, mis ta kontrahti mõõda on teinud, nõnda kui 1856mal aastal wäljaantud talu-rahwa ſeaduſe raamatu 75 number õpetab. Kui kontrahtis ei olnud kinnitud, kui palju ja

kuda wiiſi ſeda taſumiſt tuleb õiendada, ſiis teeb walla-kohus, ſedamööda, kui palju tööd ja kulu nende paranduste juure läinud ja mis need paranduſed praegu wäärt on, ſelle üle otſuſt, kui palju wana rentnikule taſumiſt tuleb maksta. Kes walla-kohtu otſuſega rahul ei ole, wõib ſeda asja kihelkonna-kohtu ette wiia, kus temal kõige wiimane otſus ſaab mõistetud.

6) Talu-koha rentnikul on eesõigus oma rendi kohta omale osta. Seda mööda peab mõiſa herra, kes talukoha äramüüa tahab, kõigewähemaſt 9 kuud enne Jüri-pääwa rentnikul teada andma, mis hinnaga ja tingimistega tema ſelle koha müüa tahab. Seda annab mõiſa herra rentnikule kas ſuuſõnaga walla-kohtus, ehk kirja läbi teada; ſelle kirja kätteſaamiſe üle annab rentnik kwiitungi. Siis annab mõiſa herra walla-kohtuſſe ligemalt üles, mis hinna ette ja kuda wiiſi tema ſoowib koha müüa. Rentnikule antakſe siis, ſeſt teadaandmiſe pääwaſt arwates, 6 nädalat aega, üles-anda, kas ta ehk ſoowib iſe ſelle hinnaga koha omale osta. Kui tema koha ette ſelle hinna pakub, mis mõiſa herra pärib, siis peab tema koha ſelle hinnaga äraoſtma, ehk mõiſa herrale uſutuſe raha ſelle ette maksma, et ta ei jätta kohta oſtmata. Kui aga rentnik üles annab, et ſelle hinnaga, mis mõiſa herra pärib, tema kohta osta ei taha, ehk kui ta uſutuſe raha ei maksa, ehk kui ta ſeatud ajal sõna ei lauſu, siis kautab tema õiguſt, ſeda kohta osta, ja mõiſa herra wõib siis koha ſelle ehk ka ſuurema hinnaga muu inimeſele äramüüa. Kui aga mõiſa herra pooleſt päritud hinnaga ükski kohta osta ei taha, ja mõiſa herra hinnaſt muiſt maha jätab, siis peab tema ſelle uue hinna rentnikule niiſamati teada andma, kui siin ülewal tähendud, aga mitte hiljemine kui 6 nädalat enne Jüri-

pääwa, ja siis wõib rentnik weel selle ajaga ülesanda, kas soowib koha selle uue alama hinnaga osta.

7) Kui koht saab muu inimesele ära müüdud, siis rentnik, kes kohast ära läheb, saab mõisa herra käest:

1) oma waewa ja kulu, kellega ta koha ehk on mõnusamaks teinud, tasutud, nõnda kuda 5ma numbre al on seatud;

2) tasumiseks selle ette, et koht tema käest saab ärawõetud, nii palju maksu, kui wiimase aasta rent wälja tegi, ehk, kui koht oli muist raha- ja muist teu-rendi peal, neli protsenti kauba-hinnast, kellega koht on äramüüdud; ja

3) kui koht enne rendi-kontrahti lõpemist saab äramüüdud, siis saab rentnik tasumiseks, — seda arwamata, mis selle numbre 1. ja 2. jäus on seatud, — kõigewähemast 5 rubla saa pealt selle koha rendi hinnast, iga aasta kohta, mis kontrahti ajast puudub, ehk kui koht oli muist raha- ja muist teu rendi peal, kõigewähemast 20 kopikat iga saa rubla pealt selle hinnast, kellega koht on äramüüdud, iga aasta kohta, mis rendi-kontrahti ajast puudub. Kui aga rendikontrahtis koha müümise kohta suurem, kui siin nimetud tasumine kinnitud oli, siis saab see tasumine kontrahti põhja peal maksetud.

Tähendus. Koht ei wõi mitte enne Jüri-pääwa wana rentniku käest ärawõetud saada, pärast seda kui mõisa poolt temale koha müümise üle on teadust antud.

8) Rentnik kautab oma õigust, tasumist pärida, kui tema, ilma et mõisa-

omanik ſuuremat renti oleks pärinud ehk kontrahti tingimiſed tahtnud muuta, oma eneſe tahtmiſt mööda koha pealt äralähheb. Niiſamati wõib rentnik, kui tema koha eeſt tarwiliſt hoolt ei kanna ehk kontrahti tingimiſed ei täida, kohtu poolt kohaſt lahti mõistetud ſaada ja taſumiſeſt täielt ehk jäolt ilma jääda.

9) Need taſumiſe ſeadmiſed ei puutu mitte nende kontrahtidesſe, miska talukohtade omanikud endi kohad rendi peale annawad ehk äramüüwad.

[Talurentnikude taſumiſe ſeadus 18. Küünlak. p. 1866. a. (Uleüld. ſead.-kogu No. 43024.)]

F.

Köigekörgemalt 19. Küünla-k. p. 1866 a. kinnitatud maakogukonna seadus Balti-mere kubermangudele.

19. Küündla-k. p. 1866 a. kinnitatud maakogukonna seaduse §§.

Uende muutuseb.

Esimene peatük.

Maakogukondade seadmisest.

§ 1. Maakogukonnaks nimetakse see rahwa hulk, mis ühe määratud maa-krundi peal elab, mis Riigi-walitsuse kinitamise läbi suuremaks koguks ühendatud on, ja kellele käsu-seadus wastastikud õiguseb annud ja peale pannud, mis nende kohus täita.

§ 1 ja järgmiste juures maksab lisaks iseäranis endise Kindral-kuberneeri poolt antud juhatus, kuda 1866 a. antud maakogukonna seadust asutada tuleb.

(Kindral-kuberneeri juhatus 29. Jaani-k. p. 1866 a.)

Maakogukonna liikmed on need inimeseb, kes selleſama mõisa, kiriku mõisa ehk prii mõisa (Widme) järel on ja kes seal rewisioni kirjades ja ümberkirjutuse lehtedes ülespandud on; nõndaſamati ka need inimeseb, kes oma endise seisuse õigustega tükkis maakogukonna hulka on üleswõetud.

Tähendus. Inimeseb, kes weel ei ole kogukonna hulka wastu wõetud, jääwad ometi iseeneseſt kogukonna liikmeks, kui nemad sealt endile talu-kohte päriseks ostawad ehk rendiwad, ja saawad nemad siis ühtlaſe köik õiguseb kätte ja wõtawad eneste peale, köik kohut täita, mis sesſinatſes seaduſes kinnitud on.

— **2.** Need maakogukonnad, kelle liikmete aru ei ole üle 200 hinge (§ 1) saawad ülewaataja-kohtude (32) juhatamist mööda teiste kogukondadega siis ühte seatud, kui nemad isekeskis ei wõi woli-mehi ja muid kogukonna ammetmehi walida, sest et neil enestel küllalt mehi ei ole, kes sünniksid kogukonna ammet-meesteks, ega neid kes ammet mehi wõiksid walida, ehk et neil ep ole jõudu, kogukonna walitsust ülespidada. Kui kogukondasi nõnda on ühte seatud, annab ülewaataja-kohus seda kuberneerile ja kameralhow-kohtule tarwiliku seadmiste pärast teada. Aga igaühel teistega ühte seatud kogukonnal, kui ta sest ühte seadmisest arwab kahju saama, on õigus, ja üks aasta aega, kuberneeri ette sellepärast kaebdust wiia, kes talurahwa asjade kommissioni hooleks annab, seda asja järel kuulata ja wiimist otsust teha.

Tähendus 1. Et maakogukonnad, olgu nemad nii suured kui tahes, oma enneste leppimise järel ja ülewaataja-kohtu (§ 32) kinnitust mööda ühte heidawad, on alati lubatud.

Tähendus 2. Peale sedasinast kogukondade ühte seadmist, mis siin § 2 nimetadi, on luba, et mitmed naabri kogukonnad, ilma et neid täieste ühte seatakse, oma tahtmisega ja ülewaataja-kohtu (§ 32) kinnitamist mööda, enestele ühe ainsa ühendatud kogukonna-kohtu asutawad, ehk kus seda juba on, edespidi ka ülespeawad. Siis määrab ülewaataja-kohus, mitu kohtumeest igaüks kogukond selle kogukonna-kohtu liikmeteks peab walima.

— **3.** Kui maakogukondasi ühteseatakse, siis mõisapolitsei õigus ja kohus, nii palju kui seda kõikide ühteseatud kogukondade kruntis on toimetada (waata § 37, d, e ja f), jääb ühe ainsa ühteseatud mõisade wa-

§ 2 juures maksab lisaks maakogukonna seaduse § 43 põhjuse peal järgmine seadus: Kui selle läbi, et mitu walda, ehk walla-kohtu ringi ühte seatud, walitsuse ehk kohtu pidamine wallawanemadele raskeks ehk wõimataks läheb, siis on ülewaataja-kohtul õigus ja kohus, kas nende waldade nõudmist mööda, ehk omalt poolt, ühendud waldade lahutust seaduse kohtu läbi nõuda. Seaduse-kohus lahutab selle peale neid waldasi, ehk keelab lahutust, ja annab selle üle seestpoolt asjade ministrile teadust.

Kindral-kuberneeri kiri 4. Lehe-k. p. 1868. a., kuulutud Eestimaa-kub.-leit. No. 67 1868 a.; Sead.-kogu 25. Näeri-k. p. 1876. a. No. 154 ja 29. Paastu-k. p. No. 427)

nema kätte, keda kõik need mõisa-wanemad kokkuleppimist mööda waliwad, ehk keda ülewaataja-kohus (§ 32) seks nimetab, kui nende nõu selle juures kokku ei sünni. Aga see mõisawanem, kes ühte seatud kogukonnas mõisa-politsei toimetab, peab teiste kogukonna mõisade wanematele kõik kogukonna täie kogu ja wolimeeste-kogu nõu otsused teada andma (waata § 8, lisa 1 ja § 12 ja § 27), mis kogukonna tallitaja temale ülesannab.

Teine peatükk.

Kogukonna walitsusest.

— 4. Kogukonda (ehk koguwalda) walitsewad:

1) Kogukonna täis kogu ja wolimeeste-kogu;

2) Kogukonna-tallitaja ja abimehed (eestseisjad);

3) Kogukonna kohus.

Tähendus. Kogukonna-tallitajal ja abimeestel on luba, seda mööda kuida tarwitus näitab ja wolimehed seda kinnitawad, mõne seestpidise kogukonna ülewaatamise tarwis ammet-mehi seada, nõnda kui: wälja-wahtisi, haige majade ja muu asutuste ülemaid, politsei-sulasid ja muid teisi weel.

— 5. Kogukonna täis kogu nii hästi, kui wolimehed tulewad kokku kogukonna-majas ja sealgi peab kogukonna-kohus oma kohtu-pääwad. Kus selle tarwis parajat tuba ei ole ehk mõisa-wanema poolest seks täieste ja kindlaste ei anta, seal peab kogukond niisugust kogukonna-maja oma kuluga ehitama ja ülespidama. Kui mõisa-wanema poolest kogukonna-maja tarwis ehitus-platsi ei anta, siis on Lii-

§ 4 juures maksawad lisaks iseäranised Kindral-kuberneeri poolt antud walla-kokkutulemise, walla-kohtu-pidamise ja raamatu-kirjutamise seadmised.

(Kindral-kuberneeri juhatus 5. Jõulu-k. p. 1869. a.; Eestimaa kubermangu seitungi No. 52 1869. a. lisaleht.)

§ 4 tähenduse juures maksab lisaks järgmine seadus: Iggas waldas peab wolimeeste kogu magasi-ülewaatajat walima.

(Eestimaa kubermangu seitungis No. 83 1869 a. kuulutud Kindral-kuberneeri käsk.)

wi-, Eesti- ja Saare-maal kogukondadel nõndaſamuti õigus orjuſe-maaſt ehk talunuuma-maaſt ſelle tarwis maa-krunti nõuda, nagu Kõigekõrgemalt kinnitud Oſtſee-komitee otſus 4mal Heina-k. p. aastal 1865 Liiwi-maa kogukondadele õiguſt andis, orjuſe-maaſt kooli-majade aſutamiſeks tükkiſi ärajäutada. Aga Kuuramaal ſaab tarwiline tuba mõiſa-wanema poolt kogukonna-walitſuſe kätte juhatud. Tahab ſeal mõiſawanem ſeſt lahti lüüa, ſiis peab ta kogukonna-maja tarwis ehitus platſi andma ja nõndaſamuti ehitus-puid nii palju, kui kiwi-hoonele puuwärgi juure tarbe-puid ärakulub. Jſeeneſeſt on teada, et mõiſa-wanemal ka ſiis tarwis ei ole rohkemalt ehitus-puid anda, kui kogukond ei peaks omale kiwi-hoonet tahtma ehitada.

Eſimene jägu.

Kogukonna nõnpidamiſed. Kogukonna täis-kogu ja wolimeeste-kogu.

— 6. Täie kogu liikmed on esmalt: kõik ſelle kogukonna järel täiehealiſed ja oma käe peale aſunud päris-koha pidajad ja need rentnikud, kellel niiſuguſed kohad käes, kuſt kohtu maksuſi maksawad ja mis mõisniku ehk kroonu, linnade ehk mõneſuguste aſutuste päralt on; teiſeks: muu kogukonna liikmete ſaadikud, keda ſeatud aastade peale, iga kümne täiehealiſe mehe pealt üks ſaadik walitakſe. Neid waliwad täie kogu liikmeteks eneste ſeaſt: kogukonna mõiſa-ſulaſed, talu ſulaſed ja ka need mehed, kes kogukonnas oma käe peal, aga ilma maadeta elawad, ſee on: ilma et neil kogukonnas oma päris-maid ehk rentkohta oleks.

Tähendus. Need, kes niiſuguſe ſüü ehk ekſituſe päraſt, mis nende oma ehk nende ſeiſuſe õiguſt ja auu ärakautab, kohtu kuulamiſe ehk trahwi all on, ja need, kelle üle kogukond kohtu-käſu jä-

rel peab walwama ja wiimaks need, kes kogukonna käest waeste abi saawad, — ei tohi täie kogu nõupidamisest osa wõtta. Nõndasamuti wõib kogukonnakohus neile meestele, kes ühe aasta ajal 'pole täitnud, mis kogukonna liikme kohus on, seda trahwi mõista, et neil tükiks ajaks ei pea õigust olema, täie kogu hulka tulla.

— 7. Kogukonna tallitaja on täie kogu nõupidamise juures peawanemaks ja tema walwab, et seal kõik seaduse-korra päraſt sünnib (§ 21). Täis kogu mõistab iga asja juures seda mõõda otsust, kuida kõik kokku tulnud liikmed ühel meelel arwawad, ehk kui arud kokku ei lepi, nõnda kuida suurem liikmete osa tahab; ometi on selle kogu otsused siis aga kindlad, kui tallitaja ja kõige wähemast pool osa neist seal juures on, kes ülepea täie kogu liikmete arus seisawad.

— 8. Kogukonna täit kogu kutsub tallitaja ükskord aastas kokku, et kogukonna ammetmehed, se on: et tallitaja, abimehed (ehk eestseisjad) ja kogukonna-kohtu liikmed, — ja ka wolimehed seal saaksid walitud (§ 9). On selle aasta wahe-ajal ammetmeeste walimise päraſt tarwis, täit kogu kutsuda, siis peab tallitaja igakord selle tarwis ülewaataja-kohtu käest (§ 32) iseäraniſt luba wäljatooma. Wiimaks tuleb seda mõõda, kuida Kõigekõrgemalt kinnitud, 1 sel „ Jaani-kuu p. aastal 1865 Riiks-raadi käsk õpetab, täis kogu kutsuda, kui selle üle peab nõu peetama, kas üht paha eluga kogukonna-liiget ülema walitsuse kätte tuleb wäljaheita.

Kogukonna-liikmed, kes siis kui tallitaja neid kutsunud, ei tule täie kogusse, ilma et neil oleks tõsist wabanduſt, peawad 1 rubla trahwi maksma kogukonna waeste heaks.

Tähendus 1. Kui täis kogu mõistnud et üht paha eluga kogukonna-liiget ülema walitsuse kätte tuleb wäljaheita, siis tallitaja annab seda mõisa-politseile teada.

Tähendus 2. Se käsk, — et täis kogu mitte muidu ei pea kokkukutsutud saama, kui aga kogukonna ammetmeeste ja wolimeeste walimise, ehk ka sellepäraſt, et tahetakse paha eluga liikmid wäljaheita, — ei puutu mitte selle külge, kui ükslased kogukonna jäus-liigid kokku tulewad, nõnda kui: a) päris-koha pidajate liik, b) koharentnikude liik c) mõisa-sulaste liik, d) peremeeste-sulaste liik, e) nende liik, kes oma käe peal ilma maadeta elawad. Need kogukonna liigid wõiwad tallitaja lubaga kokku tulla ükſnes selle tarwis, et iga liik oma ise-tarwituste ja kasude päraſt nõu peab; aga neid kõiki ühel hobil kokku kutsuda, on keelatud.

— 9. Wolimeeste-kogu liikmed on: tallitaja ja täie kogu poolt walitud wolimehed (§ 8). Kogukonna-abimehed (eesſtseisjad) on ligi, kui wolimeeste kogu nõu peab, aga nemad 'pole seal mitte otsust tegemas, waid aga nõu andmas. Mitu wolimeest tarwis läheb, seda määratakse kogukonna-liikmete hulga järel. On kogukonnas 200 kuni 500 liiget (§ 1), siis ülewaataja-kohus (§ 32) nimetab, kas wolimehi peab 8 ehk 10 ehk 12 olema; kogukondades, kus 501 kuni 1000 liiget, on neid 14 meest; kus 1001 kuni 2000 liiget, seal 16; kus 2001 kuni 3000 liiget, seal 20; wiimaks kogukondades, kus enam kui 3000 liiget, seal on 24 wolimeest.

Wolimeeste pool osa peab päris-maade pidajate ja rentnikude liikidest, teine pool sulaste ja nende liigist olema, kes oma käe peal ilma maadeta elawad. Wolimeeste ammeti-aeg on kolm aastat, aga selle seadusega, et iga aasta kolmas

osa neist korra päraſt wäljaastub ja seſtsamaſt liigist, kuſt wäljaminejad olid, uued wolimehed nende asemele walitakse. Kes kõige esmalt peawad wäljaastuma, selle üle heidetakse liisku; neid, kes on wäljaastunud, wõib uueste walida.

Tähendus 1. Kogukondades, kellel kuni 200 hinge on, sünnib, kui nemad endile iseäraniſt kogukonna-walitsuſt soowiwad ja tunnistawad, et neil selle ülespidamiseks küllalt jõudu on, 4 ehk 6 wolimeest seada.

Tähendus 2. Kui wolimeeste summa ei anna kolme ühe suuruse jäusse jagada, siis antakse talu-rahwa asjade kommissioni hooleks, nimetada, mitu wolimeest iga aasta uueste tuleb seada.

— 10. Wolimeeste-kogu kutsutakse kokku, sedamõõda kuida tarwis on, aga kõige wähemaſt üks kord aastas. Kokku kutsub seda ehk tallitaja ehk ülewaataja kohus (§ 32) aga ikka antakse seda wolimeestele kõige wähemaſt kolm pääwa enne kokku tulemise aega teada.

— 11. Wolimeeste-kogu toimetada on:

a. Kõikide kogukonna talu-pidamise asjade päraſt otsust teha.

b. Otsust teha maade päraſt, mis kogukonna päris-oma ehk kogukonna käes pruukida on.

c. Otsust teha kogukonna rahade ja muu kogukonna wara päraſt, nõndasamuti ka kõikide asutuste päraſt, mis kogukonna kuluga asutadi ja ülespeetakse, kuhu koolidki tulewad arwata. Kui wolimeeste kogu nende asutuste päraſt nõu peab, siis peab tähele panema neid seadusi, mis ehk nende üle on tehtud, ja, kus asutamise-põhja-kirjad ees on, seda täitma, mis need käsiwad.

d. Nõu pidada ja otsust teha kogukonna soowimiste ja tarwituste päraſt.

e. Kogukonna asjus kaebamiſi üleswõtta ja palwe-kirjad wälja saata meeste läbi, keda selle tarwis walib.

f. Ülesarwata, kui palju kogukonna maksudest iga liikme jäuks langeb, ja seada, mis wiisi need maksud ajada, nõnda et, hingede järel maksud kõikide kogukonna liikmete (§ 1) peale ühetaſa ärajagatakse.

g. Kogukonna ammet-meeste (§ 26) palka määrata.

h. Rehnungite aruandmist kogukonna tallitaja ja abimeeste käest wasta wõtta, ja nende peale tõstetud kaebdusi, mis politsei-asjadesse ei puutu, läbikatsuda ja, kui kaebdused tühjad ei ole, ülewaataja-kohtu (§ 32) ette anda.

i. Neid mehi nimetada, kes kohtu ees kogukonna eest asju peawad tallitama, olgu siis, et wolimeeste-kogu seda tallitust ei pane tallitaja ja abimeeste peale.

k. Wiimaks otsust teha nende asjade pooleſt, kelle juure riigiseaduse ehk talurahwa-seaduste ehk iseäraliste kroonukäskude järel, kõige kogukonna luba ehk nõu-otsust tarwis läheb.

12. Wolimeeste kogus teeb kokku tulnud liikmete suurema osa tahtmine otsust, ja kui mõlemad liikmete osad ühesuurused, aga teistel teine nõu on, siis teeb peawanema nõu ja tahtmine otsust. Aga nende asjade juures, mis § 11, b ja c al nimetadi, peab kõige wähemast kaks kolmandiku osa kokku tulnud meeste hulgast otsuse poolt seisma, muidu see otsus 'pole kindel. Peawanemaks on wolimeeste kogus tallitaja (§ 21). Üle-

§ 12 juures maksab lisaks järgmine seadus: Kui tallitaja ühtlasi ka mõisa-politsei asjad toimetab, peab tema kõikide wolimeeste-kogu nõuheitmiste üle ülewaataja-kohtule nädala ajal teadust andma. Kui ülewaataja-kohus leiab, et wolimeeste nõuheitmised mitte seadusega ühte ei lähe, ehk wallale kahju-

pea makſawad wolimeeste-kogu nõu-otſuſed ſiis aga ſeaduſe ees, kui ſes kogus kogukonna-tallitaja, ehk nende asjade juures, mis § 21 nimetakſe, kõige wanem abimees ehk ka kogukonna-kohtu peawanem ja mitte wähem, kui kaks kolmandiku wolimeesteſt nõu-pidamiſe juures olnud ja kui need otſuſed niiſuguste asjade üle on tehtud, mis wolimeeste kogu alla langewad. Neil otſustel, mis ſelleſinatſe juhatamiſe järel wolimeeste-kogus on tehtud, on kindlad ja ſaawad täidetud. Ometi peab tallitaja neid ſedamaid ja kõige hiljemalt kolme pääwa ajal mõiſa-politſeile teada andma, kellel luba on, kui neid arwab ſeaduste wastu ehk kogukonnale kahjuks ehk mõiſa-omaniku õiguste wastu olema, neid ülewaataja-kohtu (§ 32) ette anda.

likud on, ſiis peab tema wiibimata asja korra peale ſaatma.

(Eeſtimaa-kubermanguſeitungis 15. Nooja-k. p. 1869. a. No. 83 kuulutatud Kindral-kuberneeri käsk.)

— **13.** Kõik nõu-pidamiſe otſuſed, mis kogukonna täis kogu ehk wolimeeste-kogu teewad, tulewad ühte iſe-protokolli-nõõrraamatuſſe kirja panna.

— **14.** Tahab keegi kogukonna täie kogu ja wolimeeste-kogu otſuste üle kaebduſt tõsta, ſiis peab tema ſeda kahe nädala ajal ülewaataja-kohtu (§ 32) ees tegema.

Teine jägu.

Kogukonna tallitajaſt ja abimeesteſt.

— **15.** Iga mõiſal ja iga kiriku mõiſal ja prii-mõiſal (Widme), kus, nõnda kui § 1 õpetab, maakogukond aſutatud on, peab kogukonnale üks tallitaja § 8 juhatamiſt mööda walitud olema. Tema abiks walib kogukonna täis kogu ſeda mööda, kuida tarwis on ja kuida ülewaataja-kohus arwab (§ 32), kuni neli abimeeſt (eeſtſeisjat).

— **16.** Tallitaja ammeti-wõimus kogukonna asjade pooleſt (§ 20) ulatab kogukonna

krundi rajades kõikide inimeste peale, kes selleſama kogukonna järel on, kus tallitaja oma ammeti peale waliti. See kogukonna krunt on: Liiwi-maal orjuſemaa, Eesti- ja Saare-maal talu-nuumamaa, Kuura-maal talu-pere kohad Selle pooleſt, et tallitaja politſei-ſeaduſt peab hoidma, ſeiſawad tema ammeti-wõimuſe ja käſu al kõik pea-raha maksjad inimeſed kogukonna krundi rajades ja pealegi wäeteenistuſeſt lahtilastud ehk mõneks ajaks lahti lubatud ſoldatid, kes ſeal elamas on, ja nende pered.

Tähendus 1. Kohtumõiſtmiſe woli politſei asjus ſeiſab kogukonna kohtu käes nii laialt, kui ſeadus kinnitab (§ 25).

Tähendus 2. Nende inimeste kohta, kes ſelleſama kogukonna järel on, ſeal mõiſa-maade peal, aga kogukonna krundiſt wäljas elawad, ei ſaa ülemal nimetud ſeaduste läbi tallitaja politſei-wõimus mitte ärakeelatud, aga tema ei pea ſeda wõimuſt mõiſa-maade peal nimetud inimeste kohta mitte muidu pruukima, kui wiiwituſeſt kahju tuleb ehk kui mõiſa-omanik teda wälja kutſub.

— 17. Kogukonna politſei on tallitaja hooleks antud; abimehed peawad tema käſud täitma. Aga kreis-politſei-kohus wõib oma aru järel kogukondaſi ſeda mõõda, kus pool nende krunt on, kui laialt ſee käib ja palju rahwaſt peal elab, politſei-tallituſe pooleſt iſeäraliſte politſei-jägudeſſe ärajäutada ja need jäud tallitaja ja abimeeſte hoole alla anda, et igaühel oma jägu on, ehk wõib ka ſeda ſeaduſt teha, et politſei-walitſus nende wahel korra päraſt ümberkäib. Olgu nüüd ſee ehk teine ſeadus tehtud, ikka tuleb abimehe kätte ſelle politſei-jäu ſees, mis tema hoole alla anti, täis tallitaja wõimus. Aga tallitajale eneſele jääb ſellegi päraſt õigus ja kohus, ſeal kõik asjad

tarwituſt mööda jälle õiendada, kus kuuleb abimeeste käſud mitte täielikud ega õiged olema.

— **18.** Tallitajale ja abimeestele kokku antakſe luba, et nemad, mõiſa- ja kreis-politſei teades, ſeal mõiſa-waldades, kus näitab tarwis olema, iga 8 kuni 15 päris-kohapidaja ehk rentniku üle ühe külakubja (ehk kümnema-mehe) wõiwad panna. See küla-kubjas (kümnes-mees) peab teiste päris-koha-pidajate ehk rentnikude, nende ſuguſeltſide, teenijate ja ka nende kohtade järel waatama, et rahu ja auus elu ülespeetakſe; ta peab tallitaja ja abimeeste ammeti-wahet ſuurema kohtudega, tallitama ja üleüldſe nende käſud täitma. Kui kauaks küla-kubjad ammetisſe jääwad, ſee jääb tallitajale abimeestega seltſis arwata; nii palju aga peawad tähele panema, et küla-kubjaste kohus ei ole, enam kui pool aastat ſeda ammetit pidada.

— **19.** Politſei-walitſuſe asjus on tallitaja ja abimeeste kord ja kohus:

a. Riigi-walitſuſe käſud ja ſeaduſed kogukonna-kruntis kuulutada, kreis-politſei-kohtu ja ülewaataja-kohtu (§ 32) ſeadmiſed täita ja ſelle üle walwada, et kogukonnas kohtu-ſeaduſed ei ſaa walega äraſegatud ega tühjad ja rahurikkujad jutud tõstetud.

b. Kogukonna kruntis kõik tarwiliſt muret ſelle eeſt pidada: et awalik ſeaduſe kord ſaaks ülespeetud ehk kus ſeda rikuti, jälle ſaaks õiendatud; et inimeſed ja nende wara ſaakſid rahul hoitud; et metſa-põlemiſed ja metſa-warguſed ei ſünniks; et põllud ja heinamaad ei ſaaks häwitatud; kui aga ſedaſuguſt asja juhtub, ſiis peawad tallitaja ja abimehed kohe läbiwaatama, palju kahju on tehtud.

c. Nende kohus on, tulekahjude, weeuputuste, külge hakkawa tõbede, lojuste haiguste ja muu awaliku häda-nuhtluse juures kogukonna kruntis abi saata, ja seda, nii kui kõik muud iseäralised juhtumised, mõisa-politseile teada anda.

d. Nende kohus on, kui kogukonna kruntis kurja tehti, kohe järel kuulata, süüalused kinni panna ja hoolt pidada, et kurja töö jälge-märgid hoitud saawad, kuni läbikuulaja kohus senna tuleb.

e. Nende kohus on, neid inimesi tähele panna, kelle elu-wiis ei näita õige olema, kõik hulkujad ja jookſikud ſoldatid kinni wõtta ja mõisa-politsei kätte anda, et see neid nõnda, kui siit saadik seadus oli, senna saadab, kust nemad pärit on.

f. Nende kohus on, kogukonna kruntis waadata, et laatadel, kõrtsides, teerahwa öömajades ja trahterides, niisamuti ka poodides ja muu müüma-paikades õiged meedud ja kaalumise wihid pruugitakse ja et seal rahu ja õige seadus ülespeetakse. Nende kohus on weel:

g. Hoolt kanda, et kogukonnas rõuged pannakse ja et paagitud lapsed nõõrraamatusse saawad ülestirjutatud, mis alla ülewaataja kohus (§ 32) oma pitseri paneb.

h. Tähele panna, et koolid, haigemajad ja muud kogukonna asutused, kui neid kogukonna tuluga ülespeetakse, ausa korra peal hoitud saawad.

i. Tähele panna, et kogukonna hooleks antud teed, sillad, tammid, praamid ja muud awalikud ehitused terwed ja head seisawad.

k. Järel waadata, et maa-kruntide ja tolu-rentkohtade rajad ja raja-märgid paigal peetakse.

l. Hoolt pidada, et rewisioni kirjad õigel ajal walmistatud ja kohtu kätte wiidud saawad.

m. Mõisa-politseile siis, kui selle seaduse § 40 sees nimetatud asjad sünniwad, abiks ja nõuuks olla.

— **20.** Kogukonna asjus tuleb tallitajal — tema ammeti-wõimust mööda — toimetada:

a. Et tema kogukonna täit kogu, jäuliigid (waata § 8 tähendus 2), ja wolimeeste kogu saadab kokku tulema ja jälle lahkuma ja et ta nõupidamise juures seadust ja õigust ülespeab.

b. Et tema wolimeeste kogule neid asju, mis kogukonna kasuks ehk kahjuks on, nõu-pidamise tarwis nimetab.

c. Et ta wolimeeste kogus tehtud nõu-otsused täidab ja neid mõisa-politseile teada annab (§ 12); weel

d. Et ta nende asjade pärast, kus wolimeeste kogu pooleşt otsust tarwis ei ole, ise kogukonna eest kostab ja palub.

e. Et ta kogukonna magasíde, kogukonna raha-laegaste ja muu kogukonna waranduse üle nõnda walitseb, kuida nende seadus seda käsşib.

f. Et ta Liiwi-, Eesti- ja Saare-maal walwab, et orjuse-maa (ehk talu-nuumamaa) ülepea ei saa wähendatud ja et Liiwi- ja Saare-maal raud-warandus terwe seişab.

g. Et ta selle üle walitseb, kuida waeste ja haigete eest hoolt peetakse, kes kogukonnast armu saawad.

h. Et ta neid kogukonna liikmid, kes laiskuse pärast enam ei jõua täita, mis

nende kohus on, seda mööda, kuida seadused juhatawad, tööle sunnib.

i. Et ta selle üle walwab, et kogukond kõik, mis tema peale pandud, täieste teeb, nii kui seda: et teesid sillutab, soldatid korteri wõtab, küütis käib ja muud selleſarnaſt.

k. Et ta (kogukonna nime-juhataja) kõik kogukonna liikmete (§ 1) nimed kirjas peab. Selle nime-juhataja järel walitakse ammet-mehi ja aetakse kogukonna maksusi, ja kogukonna liikmed wõiwad seda igal ajal, kui tahawad, läbiwaadata.

l. Et ta nõnda, kui 9mal Heina-k. p. aastal 1863 kinnitud passi- ja ümberkirjutuse-seadus õpetab, passisi, tunnistus-tähtesi, wastu-wõtmise- ja wäljaminemise-sedelisi wäljaannab ja ümberkirjutuse-lehti senna, kuhu neid tarwis on, äratoimetab. Wiimaks

m. Et ta kroonu-maksude ajamise ja nekrudi-wõtmise juures kõik seda toimetab, mis tänini seadust mööda wallapolitsei hooleks oli.

§ 20 punkt m on muudetud selle läbi, et nekruudi wäljapanemine ärakautud on, ja 1874. a. kinnitud sõeawäekohuse seaduse läbi.

(1874. a. 1. Näeri-k. p. sead.-kogu No. 2 art. 1.)

— 21. Kogukonna täies kogus, jäu-liikides ja wolimeeste-kogus on tallitaja peawanemaks. Aga teine lugu on

1) kui tallitaja haiguse pärast ehk muu niisuguse asja pärast, mis seaduse ees wabanduseks maksab, ei wõi senna nõupidamise juure tulla. Siis on kõige wanem abimees seal peawanemaks. — Ehk

2) kui wolimehed sellepärast kokku tulewad, et tahawad tallitaja ja abimeeste käest aruandmist wastuwõtta — ja

3) kui wolimehed tahawad kaebdusi järelkuulata, mis tallitaja ja abimeeste peäle on tõstetud. Siis on (nende asade juures, mis 2. ja 3. nimetadi) kogukonna kohtu-wanem sealgi peawanemaks.

22. Tallitaja! on õigus, kõikide inimeste käest, kes kogukonna kruntis elawad aga kogukonna liikmed ei ole, panda, et nemad oma ülespidamise-passid peawad ette näitama; nõndasamuti on temal õigus, igaüht, kes kogukonnas elab, enese ette kutsuda. Aga neid kogukonna liikmid, kes mõisamaade kruntis elawad, ei tohi tema mitte muidu, kui mõisa-politsei läbi (waata 8 16 tähendus 2) ette kutsuda

23. Kogukonna abimehed on tallitajaa toeks ja abiks kõrwa antud. Tema wõib neile kogukonna walitsusest mõnda osa toimetada anda, nõnda kui magasi, waeste-maja ehk kogukonna raha-laeka; aga ka siis weel peab tema ise nende asjade eest wastama Neid asju, mis juures kogukonna raha saab kulutatud ehk muud kogukonna wara müüdud, ja neid tallitust, kus kogukonna maksusi liikmete peale ärajagatakse, ei pea tallitaja mitte muidu, kui abimeestega üheskoos ja nõnda toimetama, et suurem osa neist temaga ühes nõus on, ehk kus aga kaks abimeest on olemas, nõnda et kõige wahemast teine tema nõus on, kus weel tuleb tähele panna, kas ehk peale selle ka suurema kohtu luba tarwis ei lähe.

24. Tallitajat on õigus, neid inimesi, kes tema kasu al seisawad, kui nemad politseiseaduse käskusi ei kuule ehk wastu panewad, oma arwamise järel kuni kaheks pääwaks wangi panna ehk neile kuni 1 rubla trahwi^raha mõista. Neid inimesi, kes nimetud trahwi-raha ei jõua maksta, wõib tema üheks ehk kaheks pääwaks panna kogukonna-tööd tegema, ilma et seda wiimist trahwi neile saaks

mõistetud, kes seaduse järel niisuguse nuhtluse alt on lahti peastetud. Kes arwab ilma süüta trahwitud olema, wõib selle üle neis kohtudes, mis § 32 nimetatakse, kaebdust tõsta, ja tehku seda kahe nädala ajal.

Kolmas jägu.

Kogukonna kohtust.

— **25.** Nii kaua, kuni Baltimere-kubermangudes uued justiits-kohtud seatakse, jääb kogukonna-kohtu seisus ja wõimus endise põhja peale nii hästi waidlemata kohtuasjade poolest, kui ka tsiwiil-waidlemiste, politsei-süüde ja muu asjade poolest, kus kohtu otsust soowitakse.

§ 25 juures maksab lisaks Kindral-kuberneeri poolt 1869. a. antud wallakokkutulemise ja wallakohtupidamise seadus.

(Kindral-kuberneeri poolt 5. Jõulu-k. p. 1869. a. antud juhatus; Eestim. kub.-seit. No. 52 1869. a. lisaleht.)

Kogukonna kohus wõtab politsei-asju seletada: 1) kui see kaebab, kellele kahju tehti, ehk kui tema eest, et ise wähehealine on, tema wanemad ehk wõörmündrid kohtusse kaebawad; 2) kui mõisa-politsei, tallitaja ehk abimehed kohtu otsust päriwad; 3) kui need, kes kurja töö nägijad olid, seda üles annawad. Selle peale kuulab kohus asja järel ja mõistab oma otsust nõnda, kuida trahwi-politsei käsud talurahwa seaduses õpetawad; kohus ise täidab siis ka, mis ta mõistnud.

Tähendus. Eesti-maa kubermangus peawad seda mõõda, kui siin numbri all ja enne § 2 tähendus 2 ülespandud on, kogukonna-kohtud asutatud saama. Kuni uus justiits-seadus ei ole tehtud, saawad kogukonna-kohtu liikmed nõnda kokkuseatud, kuida 13mal Talwe-kuu p. aastal 1860 kinnitatud Liiwi-maa Talurahwa-seadus § 325, § 328 ja § 337 käsib. Talurahwaasjade kommissioni hooleks kindral-

§ 25 tähenduse juures maksab lisaks 1866. a. Kindral-kuberneeri poolt kinnitud „Seadus kogukonna kohtudele Eestimaal, kohtu-liikmede, kohtu-wõimuse ja kohtu-asjade toimetamise üle.“

(Kindral-kuberneeri juhatus 18. Rooja-k. p. 1869. a. §§ 1—34.)

kuberneeri juhatamise all jääb weel, kinnitada, kui kaugele nende kohtude wõimus tsiwiil-waidlemiste ja politseikohtumõistmise juures peab ulatama.

Kolmas peatük.

Seadus, kuida kogukonna-ammetmehi seatakse ja lahtilastakse, ja mis nende õigused ja wastamised on.

Esimene jägu.

Kuida kogukonna ammet-mehi seatakse ja lahtilastakse.

—**26.** Tallitaja ja abimehed saawad täiest kogust (§ 8) walitud; ülewaataja kohus (§ 32) nimetab, mitu abimeest tarwis läheb. Magasi ülewaatajat walib wolimeeste kogu. Wolimeeste-kogu walib ehk palkab kirjutaja, kes kogukonna ammetmeeste kirjad walmistab ja täies kogus, wolimeeste-kogus ja kogukonna-kohtus protokolli kirjutab. Kus suuremad kogukonnad ja ka seal, kus mitu kogukonda ühe ainsa kogukonna-kohtu all seisawad (§ 2 tähendus 2), seal wõib kogukonna-kohus omale ülewaataja-kohtu (§ 32) lubaga iseäranise kirjutaja wõtta.

Kogukonna tallitaja, abimehed ja kirjutaja peawad kogukonna käest palka saama.

Kui wolimeeste-kogu ühe kuu aja sees ei peaks kogukonnale kirjutajat seadma, siis ülewaataja kohus paneb kirjutaja ammetisse ja kinnitab ka, kui palju ta palka peab saama. Kõik kogukonna ammet-mehed, ka kohtu-liikmed, saawad kolme aasta peale walitud.

§ 26 juures maksab lisaks järgmine Kindralkuberneeri käsk: 1) Mõisapolitsei- ehk mõisawalitsuse pidaja ei tohi mitte wallakirjutajaks walitud ja selle ammetisse kinnitud saada. 2) Kui tallitaja, tallitaja abimehed ehk walla-kohtuliikmed wolimeeste-koguga palga päraſt mitte korda ei saa, siis on nendel õigus pärida, a) et kui waldas 200 ehk wähem hinge on, (kuhu kõik täiehealised walla-kirjas seiswad inimesed, suguſt ja seisuseſt lugu pidamata, arwata tulewad) iga hinge pealt kõigewähemaſt tuleb maksta: tallitajale 10 kop., wallakohtuwanemale 5 kop. ja tallitaja abimeestele ja wallakohtukõrwameestele 2½ kop.,

b) et suuremades waldades, kus kunni 500 hinge on, iga walla-liikme pealt, kes üle 200 on, ülewal punkt a all tähendud palga juure weel tuleb lisada: tallitajale 5 kop., wallakoh-

tuwanemale 2½ kop., tallitaja abimeestele ja wallakohtu kõrwameestele 1¼ kop.

c) et waldades, kus 500—1000 hinge on, iga walla-liikme pealt, kes üle 500 on, ülewal punkt a ja b all tähendud palga juure weel tuleb lisada: tallitajale 3 kop., wallakohtuwanemale 1½ kop. ja tallitaja abimeestele ja wallakohtu kõrwameestele ¾ kop.

d) et waldades, kus üle 1000 hinge on, iga liikme pealt, kes üle 1000 on, ülewal punkt a, b ja c all tähendud palga juure weel tuleb lisada: tallitajale 2 kop., wallakohtuwanemale 1 kop. ja tallitaja abimeestele ja wallakohtu kõrwameestele ½ kop.

(Kindral-kuberneeri käsud, kuulutud Eestimaa-kubermangu seitungis 18. Leikuse-k. p. 1873. a. No. 93 ja 30. Näeri-k. p. 1869. a. No. 9.)

— **27.** Igakord, kui keegi on ammeti peale walitud, peab kogukonna-tallitaja seda mõisa-politseile teada andma ja ülewaataja-kohtule (§ 32) kinnitamiseks ettepanema. Kinnitud kogukonna ammet-mehed peawad siis ammeti-wannet wanduma.

Ammet-meeste kinnitamine wõib siis aga keelatud saada, kui walimise-seadus ei saanud täieste peetud ehk kui mehi tuuakse kinnitada, keda seadus ei luba ammetisse walida (§ 28).

— **28.** Kogukonna-ammetide peale ei sünni walida neid, kes kohtu-mõistmise läbi nuhtluse all olnud ehk kellele kohus mõistnud, et nende süü kahe wahele jäänud;

§ 28 on muudetud ja maksawad tema juures lisaks järgmised Kindral-kuberneeri käsud:

a) Selle § hakatus on

weel ei sünni walida neid, kes kohtukuulamise all ehk muidu kohtu all on ehk kes mitu korda kurja elu-wiisi pärast politsei-nuhtlust saanud. Muidu sünnib köik kogukonna mehi, kes 25 aastat wanad ja ristiusku on, kogukonna ammetide peale walida. Aga kogukonna-tallitaja, abimehed ja kogukonna-kohtu peawanem peawad ikka pärismaade-pidajate ehk rentnikude liigist walitud saama.

Kes kogukonna tallitajaks ja kes kogukonna-kohtu peawanemaks on, ei tohi selsamal ajal mitte koguniste muud ammetit enese peale wõtta. Kas muidu üks ja seesama mees mitu teist ammetit korraga wõib pidada, see jääb kogukonna hooleks arwata.

Tähendus. Liiwi-maa 13mal Talwekuu p. aastal 1860 kinnitatud talurahwa seaduse § 316 jääb täieste seisma.

— **29.** Üks mees, keda kogukonna täis kogu on wolimeheks ehk kogukonna ammetmeheks walinud, wõib sest ammetist ehk wolimehe-seisusest ennast peasta, kui tema wanadus peale 60 aastat on, kui ta täit ammeti-aega juba enne kord on teeninud, kui temal rasket haigust külles on, kui tema wähe-healiste lastele wõõrmündriks on ja peab neile talu-kohta ülespidama ja on isegi koha-rentnik ehk päris-maade-pidaja, wiimaks kui tema niisuguses seisuses ehk sellkombel ennast elatab, et ta mitte alati kogukonnas paigal olla ei wõi.

nenda muudetud: Walla ammetidesse ei tohi walitud saada üksgi, kellele kaela-kohus trahwi mõistnud, ehk kes niisuguse kurjateu ehk süü pärast kohtu all seisab, mis kaela-kohtu seletada on, ehk kelle süü ep ole töeks tehtud, ehk kes paha elu-wiisi pärast politsei poolt mitu korda trahwitud saanud.

b) Selle § juure on 1870. a. lisaks pandud: Kaks wenda ei tohi mitte ühes waldas tallitaja ja wallakirjutaja ammetit pidada.

c) Selle § juure on 1877. a. lisaks pandud: Isa ja poeg ei tohi mitte ühes waldas tallitaja (ehk walla-kohtuwanema) ja wallakirjutaja ammetit pidada.

(Kindral-kuberneeri käsud, kuulutud Eestimaa-kubermangu seitungis 20. Leikuse-k. p. 1869. a. No. 67; 12. Jõulu-k. p. 1870. a. No. 99; seestpidiste tallituste ministri käsk 17. Lehe-k. p. 1877. a. No. 16504, kuulutud Eest. kub. seit. 28. Lehe-k. p. 1877. a. No. 55.)

Tähendus. Saab üks kogukonna-liige, kes kogukonna-ammetis täit ammeti-aega wäljateeninud, jälle ammetisse walitud, siis ta ei tohi, kui juba kolm aastat waheaega olnud, ennast sest uuest ammetist mitte peasta.

— **30.** Kui kogukonna ammet-mehed, nõnda ka wolimehed, oma ammetis paha teinud ehk seda, mis nende kohus on, tegemata jätnud, ja kui nemad üleüldse süüd teinud ehk üle seaduse käinud, nõnda et kohtu alla langewad, siis wõib ülewaataja-kohus (§ 32) neid ammetist kõrwale mõista ja kohtu alla trahwimiseks ehk täieste ammetist lahti mõistmiseks anda. Nõndasamuti wõib ka ülewaataja-kohus kogukonna-kirjutajat, kui teda selgeste tunneb ammeti tarwis kõlbatuma olema, ammetist lahti lasta.

Teine jägu.

Kogukonna ammet-meeste õigused.

— **31.** Kogukonna-tallitajal ja abimeestel on nekrudi-liisu-wõtmise poolest needsamad õigused, mis kogukonna-kohtu liikmetele on antud. Neil on ka õigus, üht iseäranist ammeti-tähte kanda, mis Balti-kubermangude kindral-kuberneer kinnitab. Wiimaks wõib neid ja ka wolimehi, kui nemad kaks ammeti-aega truuwiste teeninud, ülema kohtule nimetada, et saaksid rind-rahasid au-täheks kanda. Ka kogukonna-kirjutaja, kui ta kaksteist-kümmend aastat truuwiste teeninud, wõib sedasama au-tähte saada.

§ 31 on selle läbi muudetud, et 1) nekruudi wäljapanemine ärakautud ja selle asemel 1874. a. kinnitud sõeawäekohuse seadus maksab, 2) tallitajade ja abimeeste ammeti-tähed seeſtpidiste tallituste ministri poolt kinnitud saawad. (Üleüld. sead.-kogu 1. Näeri-k. p. 1874. a. No. 2; 25. Näeri-k. p. 1876. a. Senati-Ukas No. 154. Üleüld. sead.-kogu 29. Paastu-k. p. No. 427. Senati-Ukas art. 6).

Kolmas jägu.

Kelle ülewaatamise all kogukonna ammet-mehed seisawad ja kellele aru annawad.

— **32.** Kogukonna-tallitaja ja abimehed on Liiwi-, Eesti- ja Saare-maal kogukonna

walitsuse-asjade poolest kihelkonna-kohtu ja Kuura-maal kreis-kohtu ülewaatamise all. Kes kogukonna ammet-meeste seadmiste üle kaebdust tõsta tahab, peab seda kahe nädala ajal nimetud kohtude ees tegema. Kes aga sellega rahul ei ole, mis need kohtud mõistnud, see wiigu oma kaebdust selle sama aja sees kuberneeri ette. See lubatud aeg tuleb sest pääwast arwata, millal kaebaja seda otsust, mis teda ajab kaebama, teada sai.

Tähendus 1. Politsei-asjade poolest seisawad kogukonna-tallitaja ja abimehed kreis-politsei-kohtude ülewaatamise all.

Tähendus 2. See sessinatses seaduses nimetud ülewaatamise-kord ja kohus pannakse Liiwi-, Eesti- ja Saare-maal kihelkonna-kohtude ja Kuura-maal kreis-kohtude peale seks ajaks, kuni Baltikubermangudes ued justiits-kohtud saawad seatud.

— 33. Kihelkonna-kohtud Liiwi-, Eesti- ja Saare-maal ja niisamuti kreis-kohtud Kuura-maal waatawad iga aasta kogukonna-walitsust kõikides kogukondades, mis nende all on, läbi.

— 34. Ülewaataja kohus (§ 32) wõib wähemate ammeti-süüde päraſt tallitajale, abimeestele ja muu kogukonna ammet-meestele trahwiks mõista: et saawad noomitud, kõwaste sõideldud, ehk et peawad kuni 5 rubla trahwi maksma, ehk et neid kuni 7 pääwa peale kinni pannakse. Raskema süü ja ülekohtu päraſt keelatakse neid ammetit tallitamaſt ja antakse neid seaduſt mööda kohtu alla (§ 30.)

Neljas peatük.

Mõisa-politseiſt.

— 35. Igga mõisa, kiriku-mõisa ja prii-mõisa (Widme) rajade sees jääb, seda mööda

kuida seesinane seadus juhatab, mõisa-politsei ammet ja wõimus mõisa-omanikule, kiriku-mõisa- ehk prii-mõisa-walitsejale toimetada, aga kroonu-mõisades selle mehe ehk selle kohtu hooleks, keda kroonu-mõisade walitsus seks nimetab. Aga siin tuleb mõisa-politsei kohta mõisa-rajadest kogukonna kruntmaha arwata, see on: Kuura-maal talu-kohad, mis kogukonna liikmete käes on, kas nende päris-omaks ehk rendi peal; Liiwi-maal talu-orjuse-maa ja Eesti- ja Saare-maal talu-nuuma-maa. Kogukonna kruntis seisab politsei-walitsus tallitaja ja abimeeste käes (kogukonna-politsei, waata § 19), aga politsei-kohtu asjad langewad kogukonna-kohtu alla (waata § 25).

— 36. Mõisa-omanikul ja nõndasamuti ka kiriku-mõisa- ehk prii-mõisa-walitsejal on õigus, mõisa-politsei tallitust, seda mööda kui § 35 ja § 37 juhatawad, oma tahtmist mööda teiste inimeste kätte anda; siis tuleb aga seda tähele panna, et niisugust seadmist peawad wiibimata kihelkonna-kohtule ja Kuura-maal kreis-kohtule andma kinnitada, aga kroonu-mõisades seda asja kroonu-mõisade walitsusele kinnitamiseks ülesandma ja selle üle kihelkonna-kohtule ehk Kuura-maal kreis-kohtule teadust wiima. Mõisa-omanik, kiriku-mõisa- ehk prii-mõisa-walitseja peawad selle eest wastama, mis need politsei-abilised teewad, kes nende asemel mõisa-politsei toimetawad; ometi nende wastamine ei kesta nii kaugele, et nemad kõik kahju peaksid tasuma, mis nende politsei-abilised teistele ülekohtu läbi teinud, kui nemad ise sest teadmata olid, mis need tegid; aga nende kohus on selle eest seista, et ise neid trahwi-rahasid wäljamaksawad, mis kohtu poolest nende politsei-abilistele mõistetakse, kui need ise oma käest ei jõua maksta; aga ka siis on mõisa-omanikul, kes politsei-abilist wõttis, õigus,

§ 36 on nenda muudetud: 1) Kroonu mõisades saab mõisa-politsei walitsus tallitajade kätte antud, kui ülewaataja-kohus kasulikumaks ei arwa, mõisa-politsei rentniku kätte anda.

2) Kui ülewaataja-kohus mõisapolitsei rentniku kätte annud, peab tema selle üle seestpidiste tallituste ministrile teadust andma ja äraseletama, mikspärast tema seda seadnud.

3) Nende kogukonna-ringides, kus muist kroonu- ja muist muu mõisad on, saab ülewaataja-kohtu hooleks antud, mõisa-politsei walitsust kas tallitaja ehk mõisaomaniku kätte anda. (Waata selle kogu II. jägu H.)

[Kõigekõrgemalt 10. Paastu-k. p. 1869. a. kinnitud seadused Baltikubermangude kroonu-mõisade talupoegade kohta (Senati-Ukas art. 19. Üleüldine seaduse-kogu

oma kulu taſumiſt abiliſe käeſt taganõuda. On lugu nõnda, et mõiſa-omanik, kirikumõiſa- ehk prii-mõiſa-walitſeja mõiſapolitſei ammetiſt lahti mõistetakſe, ehk et ta ei taha mõiſa-politſei tallituſt iſe pidada ega anna ſeda ka enne nimetud wiiſil teiſe inimeſe (politſei-abiliſe) kätte, ehk wiimaks kui kroonu-mõiſades kroonumõiſade walitſus otſuſt ei tee, kes mõiſapolitſei ammetit peab pidama, — ſiis jääwad need toimetamiſed, mis § 37, a., b., c. ja d. all nimetatakſe, üle kõige mõiſa-maa kruudi kogukonna tallitaja hooleks.

No. 46833.) Sead.-kogu 29. Paastu-k. p. 1876. a. No. 427. Senati-Ukas art. 8.]

Tähendus. Kui mõiſa-politſei tallitaja hooleks antakſe, ſiis 'pole mõiſa-omanikul mingiſuguſt wastamiſt ſelle eeſt mis tallitaja teeb, ka ſiis mitte, kui mõiſa omanik ſeda ammetit oma ſoowimiſt mööda ära andis.

37. Mõiſa-politſei kohus ja õigus on:

a. Tema peab riigi-walitſuſe käſud ja ſeaduſed mõiſa-kruudi rajades kuulutama.

b. Tema peab mõiſa kruntis ja kui wiiwituſeſt on kahju arwata ehk kui tallitaja ligi ei ole, ka kogukonna kruntis muret pidama, et awalik ſeaduſe-kord ja rahu ſaab ülespeetud ja pahanduſed ärakeelatud; peab walwama, et laatadel, kõrtſides ja trahterides kõik auſaste ja wiiſi päraſt on; peab hulkujaid ja kurjategijaid kinni wõtma, et ſeaduſt mööda maa-politſei kätte ſaakſid wiidud; peab tulekahjude, wee-uputuste ja muu awaliku hädanuhtluſe ajal kõik tarwiliſt nõu ja käsku andma ja üleüldſe ſeda toimetama, mis iga kord politſei kohus on.

c. Mõiſa-politſei peab ſeal, kus laewad hukka lähewad, politſei tallituſt kätte wõtma otſe nõnda, kuida kauple-

miſe-ſeaduſes 1147ma numbri tähendus õpetab (Riigi ſeaduſe kogu XI raamat).

d. Mõiſa-politſei peab kõikide iſeäralikude asjade üle, mis mõiſa rajades juhtuwad ſündima, ja nende asjade üle, mis kubermangu Statistiku komiteele tarwis teada, kreis-politſeile ſõnumid andma. Kogukonna krundiſt annab tallitaja neid asju mõiſa-politſeile üles.

e. Mõiſa-politſei peab järel waatama, et tallitaja ja abimehed kõik § 19 nimetatud politſei-asjad ja nõndaſamuti kõik § 20 i., l. ja m. al nimetatud, riigikaſuſe puutuwad asjad ſeaduſe järel õiete toimetawad, ja kui wiga ehk ülekohut näeb, ſeda, kuida aſi tarwitab, kas kreis-politſeile ehk ülewaataja-kohtule (§ 32) ülesandma, et ſüüalune trahwitud ſaaks. Kogukonna walitſuſe ſeadmistega ja muu kogukonna asjadega (waata § 11 ja § 20, a., b., c., d., e., f., g., h. ja k.) ei ole mõiſa-politſeil mitte muud tegemiſt, kui § 8, tähendus 1 ja § 12 § 27 ja ſiin alamal f. ja g. al tähendud on.

f. Kui kogukond mõiſtnud, et kahjutegijad ehk paha eluga liikmed peawad kogukonnaſt wäljaheidetud ſaama, ſiis mõiſa-politſei wõib oma arwamiſt ſelle asja päraſt ülema kohtu ette wiia ja ſaab ſeks kaks nädalat aega.

g. Mõiſa-politſei wõib kogukonna palwe peale ja tema nimel palwe-kirjaſi ja muid kirjaſi kohtudeſſe anda, ilma et ſelle tarwis iſeäraniſt wolikirja waja oleks.

— **38.** Mõiſa-politſeil on peale ſelle weel õigus, igaühe inimeſe käeſt, kes kogukonna liige ei ole, aga mõiſa-kruntis elab, pärida et tema ſeatud paſſi peab ette näitama, ja ka kõik inimeſi üleüldſe, kes mõiſa-kruntis elawad, eneſe ette kutſuda. Kõikis asjus, kus ſelleſinatſe ſeaduſe läbi

mõisa-politseile ülewaatamise-õigus kogukonna walitsuse üle on antud, ja kui mõisa-politsei tarwilised teaduseд, mis ta kogukonna kruudi kohta Statistiku-komiteele peab saatma, tahab kokkukorjada — pärib mõisa-politsei tallitaja käest teadust ja on mõisa-wanemal õigus, kogukonna tallitajat ja abimehi enese ette kutsuda.

— **39.** On mõisa-kruntis kurjad tööd ehk rasked süüd tehtud, siis peab mõisa-politsei süüalusid, nagu üleüldse seadus on, kreis-politsei kätte andma; kui aga keegi wähemat süüd teinud ehk sõnakuulmata olnud, siis annab mõisa-politsei süüalust karistuse tarwis, kuida asi näitab, kas tallitaja hooleks, kui tema ammeti-wõimus senna ulatab, ehk kogukonna-kohtu ehk ka kreis-politsei kätte. Kui tallitaja seda, mis mõisa-politsei täie õigusega pärib, tähele ei pane, ehk kui kogukonna-kohus õigust ei mõista, — siis annab mõisa-politsei oma kaebdust ülewaataja kohtu (§ 32) ette.

— **40.** Mõisa-politseil on õigus, kogukonna-politsei käest mitte ükski seda pärida, et ta kõikidele, kes mõisa-kruntis elawad, wiibimata abi ja kaitsemist saadab, kui hooned on põlema süütud, kui röövimised, warguseд, wäe-kaupa sissetungimised ja muud niisuguseд asjad juhtunud, — waid ka häda wastu abi nõuda kõiksuguse wiletsuse ajal, nii kui tulekahjude, metsa-põlemise, wee-uputuse, tõbede ja lojuste haiguste ajal. Kui sedasugust asja sünnib, on kogukonna-politsei kohus, wiibimata aidata, ilma et weel ootaks, kunni appi kutsutakse.

— **41.** Mõisa-politseil on oma pitser, mis kreis-politsei poolest kinnitatakse, ja oma ammeti-kirjade juure ei ole temal tarwis tempel-paberit pruukida. Oma ammeti kirjad saadab tema seaduse põhja peal postiga. Need inimeseд, kelle käes mõisa-

politſei ammeti-wõimus ſeiſab, on ſeks ajaks, kui ſee ammet neil on, ihunuhtluſeſt peastetud, kui nemad muidu oma ſeiſuſt mõõda ſelle all peakſid olema.

— 42. Mõiſa-politſei on ülemal nimetatud asjades, ſeda mõõda, kuida need asjad näitawad, kas nende ülewaataja-kohtude alla, mis § 32 nimetadi, ehk ka kreis-politſei alla ſeatud. See wiimne wõib mõiſa-politſeile, kui ſee tema käskuſi ei täida, kuni 3 rubla trahwi-maksu peale panna. Kaebduſi mõiſa-politſei üle, kui ta teinud, mis ammeti pooleſt luba ei ole teha, wiiakſe kahe nädala ajal kreis-politſei kohtu ette, kui need asjad politſeiſſe puutuwad; muu asjade päraſt tuleb neid kaebduſi Kuura-maal kreis-kohtuſſe, aga Liiwi-, Eesti- ja Saare-maal kihelkonna kohtuſſe anda; need kohtud panewad oma arwamiſed ſenna kõrwa ja annawad asja kreis-kohtu hooleks, et ſeal otſuſt mõiſtetakſe. Kreis-kohtudel on õigus, ſüüaluſid ſeda kahju, mis nad teinud, ärataſuma ja trahwi kuni 25 rublani maksma panna ja ka weel käskida, et nemad tükiks ajaks mõiſa-politſei-ammetit ei tohi pidada. Nõndaſamuti on ka kuberneeril ja kindral-kuberneeril õigus, mõiſa-politſei ammetiſt tükiks ajaks lahti mõista. Kas mõiſa-politſei ammet ſüüaluſte käeſt üsna tuleb ärawõtta, ſeda otſuſt mõistab Liiwi-maal hoow-kohtu jäuskond, mis talurahwa asju toimetab, Eesti-maal Landstoa-kohus, Kuura-maal Ober-Hoow-kohus.

§ 42 on ſelle läbi muudetud, et Baltikubermangude kindral-kuberneeri ammet on ärakautud.

(1876. a. 25. Näeri-k. p. Sead.-kogu No. 154.)

Wies peatük.

Selleſinatſe ſeaduſe aſutamiſeſt.

— 43. Needſinatſed ſeadmiſed laiemalt äraſeletada, nende kõrwa juhatajaid käskuſi ülespanna, uue ſeaduſe korra igal pool

§ 43 on ſelle läbi muudetud, et Baltikubermangude kindral-

aſutada ja Balti-mere-kubermangudes endiſid ſeaduſi, mis enam ühte ei ſünni, uue ſeaduſe wastu ümberwahetada, — kõik ſeda antakſe talu-rahwa-asjade kommisſionide hooleks kindral-kuberneeri juhatamiſe all.

[Maakog.-ſead. 19. Küünla-k. p. 1866. a. §§ 1—43 (Üleüld. ſead.-kogu No. 43034.)]

kuberneeri ammet on ärakautud.

(1876. a. 25. Näeri-k. p. Sead.-kogu No. 154.)

G.

Balti-kubermangude talurahwa heaks ja kasuks antud seadus, Köigekörgemalt kinnitatud 11. Jaanik. p. 1866. a.

---

11. Jaani-k. p. 1866. a. kinnitatud seaduse numbrid.	Nende muutused.

A. Wilja-hoidmise magasidest.

§ 1. Igaühel maakogukonnal peab köige wähemast üks magasi-aida hoone olema aina selle tarwis, et seal seda wilja hoitakse, mis kogukonna heaks on korjatud. Magasi-ait peab nii suur olema, et seadust mööda määratud wilja-warandus (waata siin alamal § 2 ja tähendus) senna sisse mahub; ja see tuleb nönda ehitada, et tule wasta peab, ja niisuguse kohta, kus tule kartust ep ole. Sellepärast ei ole enam luba, kus uusi magasihoonid tarwis läheb, neid puust ja niisuguse katuksega, mis tuld kardab, üles ehitada.

Selle ja järgmiste §§ juures maksab lisaks iseäranis kindral-kuberneeri poolt antud juhatus Balti-kubermangude wiljatagawara-magasside ja raha kassade walitsuse kohta.

(Kindral-kuberneeri juhatus 26. Talwe-k. p. 1869. a., Eest. kub. seitungis 1869. a. No. 89 kuulutud.)

Tähendus. Kuura-maa kubermangus, kus magasi-hooned enamiste mõisa-omaniku poolt antakse, peab mõisa-omanik, kes endist magasi-hoonet enam kogukonna kätte ei taha jätta, uue hoone tarwis ehitus-platsi ja nii palju ehitus-puid andma, kui senna puuwärgi juure tarwis läheb.

— 2. Magasi wilja aru on siis täis, kui nii palju wilja on sisse pandud, et üks tsetwert talw-wilja ja pool tsetwerti sui-

wilja tuleb igaühe meesterahwa hinge jauks wiimse rewisioni järel ja ka igaühe liikme jauks, keda endise seisuse õigustega tükkis kogukonda üleswõeti (Waata maakogukonna seadus § 1 ja tähendus.)

Tähendus 1. Kui magasi wilja-waranduse selle läbi, et siit saadik magasiaru suurem oli, nüüd üle selle aru käib, mis sessinatses §-numbris seatakse, siis ei pea see wili, mis üle aru on, mitte kogukonna liikmetele ärajagatud saama, waid wolimeeste-kogu peab käsku andma, et see äramüüdud saab ja lunastud hind jääb siis kogukonna-abi-kapitali (magasi kapitali) külge.

Tähendus 2. Kuberneer wõib seal, kus see tõeste näitab tarwis olema, wolimeeste-kogu otsust mööda ja ülewaataja-kohtu (maakoguk.-sead. § 32) ettepanemise peale, luba anda, et üks osa magasi-wilja, aga mitte enam kui pool magasi-wilja waranduset, saab äramüüdud ja lunastud hind ka kogukonna abi-kapitali juure pandud.

— 3. Nendes kogukondades, kus magasi-wilja aru weel täis ei ole, ega ka selle wõrra raha ei ole (waata § 2, tähendus 2), peab iga meesterahwa hinge kohta, rewisioni aru järel, ja igaühe kohta, kes oma endise seisuse õigustega tükkis kogukonna liikmeks on wastu wõetud, iga aasta pool tsetwerik rukkid ehk nisu ja pool karnitsad sui-wilja magasisse maksetud saama, kunni magasi-wilja warandus täie seatud aru peale (§ 2) saanud.

— 4. Kes kogukonnast wäljaminnes tema liikmeks enam ei jää, sellel ei ole õigust, magasi-wiljast ei kõige wähemat osagi omale pärida. — Kui aga üks kogukond teisega ühte seatakse (maakoguk.-seadus § 2), siis saab ka seda mööda nende kogukondade magasi-wili kokku pandud.

Ometi ei keelata selle käsu läbi seda mitte, et ühes ja sessamas kogukonnas kaks ehk enam magasi-hoonet on; siin kinnitatakse aga seda, et wilja waranduseid kõikide magasíde sees kokkuseatud kogukonna päralt ülepea peawad olema.

— 5. Kui nüüd § 4 mööda kokkuseatud kogukonna wili kõik ühte magasisse kokku pannakse ja kui siis lugu nõnda on, et kõik kokku pandud wili seda aru täis ei tee mis kogukonna hingede järel ülepea seal peaks olema, siis peawad need wallad, keda kokkuseati, iga aasta wilja sissemaksma, kunni magasi wilja-aru täis on. Aga siis tuleb ka arwata, kui palju igaühel wallal enne kokku seadmist rewisioni hingesid ja kui palju wilja magasis oli; sest nii palju kui enne kokkuseadmist walla oma magasi-arust ärapuudus, nii palju peab iga wald päraſtki suure koguwalla (kogukonna) magasisse wilja juure maksma.

Selle seaduse järel ei ole wallal, kellel siis juba magasi-aru täis oli, kui teda teistega kokku seati, mitte enam tarwis, kokkupandud magasisse wilja juure maksta.

— 6. Kes kogukondade magasi-aitadest wilja laenuks wõtnud, selle enese käest päritakse selle wilja tasumist; aga kui tema ise koguniste ei jõua tasuda, siis peab kõik kogukond seda tegema. Sest kõik kogukond üheskoos wastab selle eest, et nimetud laenu-wili ja ka aastased wilja-maksud saawad magasisse tasutud. Aga kogukond üheskoos ei wasta mitte muu kui aga kahe wiimse aasta magasi wõlgade eest. Magasi wõlgade eest, mis pikemast ajast jäänud, peawad, kui wõlglased ise koguniste maksta ei jõua, need kogukonna ammet-mehed, kes neid wõlgasi jätnud sisse ajamata, oma waraga seisma. Wolimeeste kogu, kui temast süüd leitakse, et ta selge hooletusega magasi-wilja lae-

nuks annud, — ja ka ülewaataja kohus, kui see mitte järel ei waata, et magasi seadust õiete ülespeetakse, — peawad seaduse järel selle eest wastama.

— 7. Wolimeeste-kogu wõib magasi-aidast wilja laenuks wälja lubada, aga peab siis tähele panema, mis siin alamal ülespandud:

a) Laenu-wilja seemne ja sööma tarwis peab aga neile kogukonna-liikmetele antama, kellel seda tõeste tarwis läheb, ja mitte enam, kui just tarwis on, ja mitte muidu, kui selle kaubaga, et nemad selle laenu eest kasu (intressid) peawad maksma. Kui suur see kasu peab olema, seda kinnitab wolimeeste-kogu, aga peale 6 protsenti see ei tohi olla.

b) Magasist tuleb siis aga wilja wäljaanda, kui wolimeeste kogu selle üle otsust teinud ja nimetanud, kellele ja kui palju tuleb laenuks anda Kogukonna tallitaja ja abimehed peawad täieste seda otsust mõõda tegema.

c) Seda wilja, mis keegi magasist laenanud, peab ta esimese leikuse järel äratasuma; siis aga, kui see koguni wõimalik ei ole, wõib se wõlg teise leikuseni tasumata jääda.

d) Kui kogukonna walitsus luba annab, ennenimetud tarwituseks wilja äralaenata, siis peab ta ometi tähele panema, et kolm weerandiku magasi-wilja waranduseest peab terwe ja puutumata seisma. Kui enam wilja tahetakse magasist anda, siis peab kogukonna wolimeeste-kogu selle tarwis ülewaataja-kohtu käest iseäranis luba paluma.

— 8. Ülewaatajad-kohtud peawad iga aasta päraſt leikust magasi-aidad läbi waatama, hoolega tähele pannes, kas magasi seaduſed on täieste ülespeetud.

Magasi-walitsejad on: kogukonna-tallitaja ehk abimehed ja iseäranis weel magasi-mehed. Nende wahe on seadust mööda see: Magasi-mehed wõtawad magasiwilja wastu ja annawad seda wälja tallitaja ehk abimeeste käsku mööda, kellele ka üles annawad, et käsk on täidetud. Magasi-mehed wastawad üksi selle eest, et magasi-wili täis tuleb ja et wili hea on; — tallitaja ehk abimehed wastawad aga selle eest et magasi-wilja kohta wolimeeste-kogu-nõuheitmised ja otsused täidetud saawad.

— 9. Kogukonna-tallitaja ja abimehed, nõndasamuti ka magasi-mehed annawad iga aasta wolimeeste-kogule sest aru, kuida nad magasit walitsenud. — Maakogukonna-seaduse § 43 mööda jääb Talurahwa-asjade kommissionide (seaduse kohtude) hooleks, ülewaataja-kohtule ja kogukonna-walitsusele kõik tarwilised juhatused selle üle anda: mis magasi-lahtitegemise juures tuleb tähele panna, kuida wahete wahel magasi-wilja wahetada, kuida seda läbi mõeta, kuida magasi-wõlad ja aastased maksud ajada, kuida magasi-kirjad ja rehnungid walmistada, kuida magasi aru-kirjad ülewaataja-kohtu kätte wiia ja kuida weel muud toimetada tuleb, mis magasi-walitsusesse puutub.

B. Kogukonna-kassadest.

— 10. Igal kogukonnal on oma kassa (laegas); selle sees seisab wara, mis kõige kogukonna päralt on, kas selge raha, ehk raha-paberid ehk wõla-kirjad.

Tähendus 1. Kogukonna magasi-raha (waata § 2, tähendus 1 ja 2) ja Liiwi- ja Eesti-maa waeste-laekad (Liiwi-maatalurahwa-seadus aastast 1860, § 540; Eesti-maa talur.-seadus aastast 1856, § 608) seisawad kui iseäranised jäud

kogukonna-kassa (laeka) juures ja on nende walitsus ja ülewaatamine seesama.

Tähendus 2. Kus kohtu käsu peale mitu walda üheks kogukonnaks kokku seatakse (maakogukonna-seadus § 2), seal jääb see esite waldade oma hooleks, oma leppimist mööda arwata, kuida ja mis kaubaga walla-laekad üheks kogukonna-kassaks (laekaks) peawad kokku pandud saama. Kui nemad isekeskis leppimise kombel korda ei saa, siis teeb neile ülewaataja-kohus seda mööda, kuida iga kord asi on, oma poolt otsust.

— 11. Kogukonna-kassa (laeka) heaks jääwad ja on selle päralt:

a) Päranduse, kelle seaduslikud pärijad leida ei ole.

b) Kõik trahwi-rahad, mis seadus majale maksta ei käsi.

c) Kõik wara, mis keegi enne surma oma wiimse seaduse läbi kogukonnale jätab.

d) Maksud, mis passide ja ülespidamise sedelite eest wõetakse, nagu 9mal Heina-kuu p. 1863. a. Kõigekõrgemalt kinnitatud passi-seadus õpetab.

e) Ülepea weel kõik muu wara, mis kogukonna omaks saab.

— 12. Tallitaja ja abimehed walitsewad kogukonna-kassa (laeka) üle nõnda, kuida wolimeeste-kogu otsused juhatawad; nemad annawad iga aasta kassa-walitsuse wolimeeste-kogule aru ja wastawad kõige kahju eest, mis nemad meelega ehk hooletuse läbi kassale teinud. Peale seda saab kogukonna-kassa iga aasta ülewaa-

taja-kohtu poolt järelwaadatud (maakog.-seadus § 32.)

— **13.** Kogukonna-kassa (laegas) saab kindlas paikas kahe luku taga peetud. Wõtmed seisawad teine tallitaja ja teine ühe abimehe käes. Raha-wara, mis kassas (laekas) hoitakse, tuleb panna intressisi kandma; sellepärast antakse seda kas riigi- ehk muu rent-kassadesse ja tuleb siis piletid ikka kogukonna nime peale üles-panna, — ehk ostetakse sellega riigi-hinna-paberid ehk oma maa kredit-kassa paberid, mis intressisi kannawad.

— **14.** Kogukonna kassa (laegas) pruugitakse kogukonna tarwituseks ehk ka seks, et kogukonna liikmetele, kel abi tarwis, raha laenatakse. Niisuguse laenu juures jääb wolimeeste-kogule mõista, kas tuleb intressid maksta wõi mitte. Aga kui wälja-andmiste tarwis kassa intressid ei piisa, waid pea-kapitalist ka midagi peab wõetama, ja nõndasamuti kui kassa (laeka) peale tahetakse wõlga teha, — siis peab, peale wolimeeste-kogu lubamist, ka weel ülewaataja-kohtu käest luba küsitama. On sealt luba antud, üht raha-summa ärapruukida, siis wõib seda, tarwitust mööda, wolimeeste-kogu lubaga wälja-anda.

— **15.** Maakogukonna seaduse § 43 mööda jääb talurahwa-asjade kommissionide hooleks, ülewaataja-kohtule ja kogukonna walitsusele kõik tarwilised juhatused anda selle üle, kuida kogukonna-kassa (laeka) kirjad ja rehnungid walmistada ja kuida muud toimetada tuleb, mis kassa walitsusesse puutub.

C. Kuida waeste ja haigete eest hoolt kanda, ja kuida hooletumaid kogukonna liikmid tööle sundida tuleb.

— **16.** Iga kogukonna kohus on, hoolt kanda waeste laste, leitud laste, wähe-healiste

laste eeſt, kes weel tööd teha ei ſuuda, ja ka köikide oma liikmete eeſt, kes wanaduſe ehk haiguſe pärаſt iſe ei wöi oma pead toita ja kellel 'pole wanemade ega laste pooleſt niiſuguſi ſugulaſi, kelle kohus ja kellel jõudu oleks, neid toita. Nõndaſammuti peab kogukond oma haigede eeſt, kes waeſed on, muret pidama, et ſaawad ülespidamiſt ja arstimiſt. Wiimaks on kogukonna kohus, nende liikmete eeſt hoolt kanda, kes peaſt rumalad, ja neile paika muretſeda, kus nende üle walwatakſe. Kogukonnal on õigus, kui ſee üle tema jõu on, ülewaataja-kohtu läbi kuberneeri käeſt otſuſt paluda, et rumalad kogukonna-liikmed ſaakſid, makſu eeſt ehk ilma makſuta, prii-hospidalisſe wõetud.

Tähendus. Nekrudi naestele, kes waeſed, ja wähe-healiste wõimatumate nekrudi-lastele tuleb kogukonna poolt, peale korteri ja ahju-küti, weel kõigewähemaſt iga nekrudi-naeſele kuu peale 7 karnitſat rukkid ja iga lapſele kuu peale pool karnitſad rukkid anda. Peale ſeda peab kogukonna-politſei ſelle eeſt hoolt kandma, et nekrudi-lapſi ilma makſuta kogukonna kooli wõetakſe ja et nende emadele nende ſoowimiſt mööda auſad käemehed ſeatakſe.

Selle § 16 tähendus on kindral-kuberneeri poolt nenda ſeletud: „waeſeks nekrudi naesteks", kellel õigus on ſelle tähenduſes nimetud abi pärida. tuleb neid nekrudi naeſi arwata, kes ilma warata on, ja kellel ilma oma süüta teenistuſt ei ole.

(Kindr.-kub. käsk, kuulutud Eest. kub. ſeit. 1872. a. 4. Jüri-k. p. No. 37).

— **17.** Kogukonna-politſei paneb iga aasta waeſed ja haiged kogukonna-liikmed kirja, kellel abi tarwis on, ja nimetab, ſeda mööda, kuida tarwis on, kui palju igaühele abi tuleb anda. Seda waeſtekirja antakſe ſiis wolimeeste kogule läbi waadata ja kinnitada. Aga kui pärаſt tahetakſe abi-andiſi teiſtwiiſi jagada, kui waeſte-kirjas kinnitatud on, ſiis tuleb ſelle tarwis igakord wolimeeste-kogu käeſt iſeäranis luba paluda.

— **18.** § 16 mööda kogukonnale peale pandud makſude tarwis pruugitakſe kõigeenamiſte:

waeste-laeka rahad, kus neid on; nende maade kasu, mis kogukond selle tarwis ostnud ehk rentinud; kõik, mis waeste heaks antakse; kasud, mis laenu-wilja pealt magasisse korjatakse (waata § 7, a); annid, mis wolimeeste-kogust selle tarwis nimetatud mehed iga aasta pühapääwal enne Mihkli-pääwa (29. Mihkli kuu p.) üle kogukonna korjawad; wiimaks kõik see, mis kogukonna-kassast (laekast) iseäranis selle tarwis antakse.

— **19.** Kõik kogukonna-liikmed, kes tööd teha jõuawad, aga ometi mitmel korral kogukonna käest pidid armu saama, nõndasamuti need, kes kahe aasta sees täitnud ei ole, mis kogukonna-liikmete kohus on, saawad kogukonna-politsei sundimise alla pandud.

Kogukonna-politsei annab neid kogukonna-kohtu hooleks ja see paneb neid oma nõu ja otsust mööda kas mõneks ajaks teenima, ehk ka kogukonnas või majal kroonu- ehk kogukonna-tööd tegema, et töö palgaga maksud, mis nad wõlgu jätnud, saaksid ärataſutud.

D. Mis teha tuleb tulekahjude ja metsapõlemiste, külgehakkawa tõbede ja lojuste-haiguste ja ka surmaminestuse juures.

— **20.** Kõik need käsud, mis niisuguste asjade pärast iga maa talurahwa-seaduses ülespandud on, jääwad oma wana õiguse sisse seda mööda, kuida uue maakogukonna-seadusega ühte sünniwad.

[Rahwa heaks ja kasuks 11. Jaani-k. p. 1866. a. antud seadused §§ 1—20 (Üleüld. sead. kogu No. 43383.)]

II.

Kõigekõrgemalt 10. Paastu-k. p. 1869. a. kinnitatud seadus Liiwi-, Eesti- ja Kuuramaal kroonu-mõisade peal elawa talurahwa walitsuse ja maapruukimise üle.

---

10. Paastu-k. p. 1869. a. kinnitatud seaduse numbrid.	Nende muutused.
1. Kroonu mõisade peal Balti-kubermangudes asutud talupojad saawad nende kätte antud maatükid endi alaliseks pruukimiseks, ja wõiwad, kui soowiwad, neid alamal ülespandud tingimistega, nende rajades mis kroonumõisade reguleerimise-kommissioni poolt on pandud, omale päriseks osta.	
2. Kroonu mõisade reguleerimise juures, mis talupoegade maajäotamiseks ja talumaa ärarajamise tarwis ettewõtta tuleb, wõib, kui wõimalik ja tarwis on, kroonule jäänud mõisa-, prii- ehk metsa-maast tükkisi talumaa juure wõtta.	
3. Kui mõisa reeguleerimise juures talu- ja mõisa-maa rajade õiendamiseks ehk iseäranis seiswate maatükkide kaotamiseks tarwis on, talumaad priikroonumaa wastu ümberwahetada, siis on luba niisugust wahetust ettewõtta, kui talupojad sellega nõuus ja selle läbi talumaa, mis seiamaale talurahwa käes oli, reguleerimise järel mitte wähendatud ei saa.	
4. Ühes sellega, kui talurahwa kätte antud kohtade suurus ja rajad kinnitatud ja märgitud saawad, arwab reguleerimise	

kommission nende kohtade sissetuleku wälja.

5. Üleüldine rendisumma, mis reguleerimise järel kõige kroonu-mõisade peal Baltikubermangudes asutud talurahwa käest päritud peab saama, on Kuuramaa kohta 557,000 rbl., Liiwimaa kohta 260,000 rbl. ja Eestimaa kohta 4000 rbl. Päraſt kõige kroonumõisade reguleerimist saab kubermangu peale arwatud üleüldine rendisumma iga talumaa-tüki peale seda mööda jäotatud, kuida selle maa-tüki sissetulek takseeritud on. Kui prii- ja mõisa-maad talumaa juure jäotakse, ehk kui mõisa- ehk prii-maa peal talumaatükkisi asutakse (art. 2), siis saab kõige kubermangu peale arwatud rendimaks niipalju kõrgemaks tõstetud, kui talumaa suurendud saanud.

6. Mõnest kohapidajatest kroonu-mõisade peal saab weel seiamaale rent, ehk üks osa sellest, maa-wiljaga tasutud. Need wiljamaksud saawad ärakaotud, ja nende asemel rahamaksud seatud.

7. Kui ülemal tähendud põhja peal iga mõisa ja koha peale langew maks määratud on, saab reguleerimise otsus talupoegadele ettepandud. Reguleerimise kommissioni poolt iga mõisa ja maa-osa kohta tehtud aru saab, talupoegadest ettepandud tähenduste mööda — kui neid õigeks arwatakse, — õiendud ja siis kommissioni poolt Balti-kroonu-mõisade walitseja ja kindral-kuberneeri läbi nende õigeksarwamisega kroonu-mõisade Ministeriumile, ühe selle poolt weel antawa munstri järel, iga kubermangu kohta iseäranis, ettepandud.

Number 7 on selle poolt mundetud, et Balti-kubermangude kindral-kuberneeri ammet 1876. a. ärakautud on. (Sead.-kogu No. 154 25. Näeri-k. p. 1876. a.)

8. Reguleerimise aru läbiwaatamise juures on luba, kui kubermangu kohta määratud rent üksikute maa-osade peale jäotud, selle ehk teise mõisa ehk koha kohta rendi-maksu

muuta, aga selle tingimisega, et üleüldine rendimaks kubermangu kohta mitte enam kui üks protsent muudetud ei saa.

9. Kui kroonu-mõisade-minister reguleerimise aru on läbiwaatanud ja leidnud, et see õieti tehtud, paneb tema seda, kui ka riigiraha-minister sellega nõuus, Keisriherrale Kõigekõrgemaks kinnitamiseks ette.

10. Kui reguleerimise otsus Kõigekõrgemalt on kinnitatud, siis saab iga maapidaja talupoeg kroonu-mõisade peal Balti-kubermangudes ühe reguleerimise kirja, mis järel koht temale alatiseks pruukimiseks jääb. Selle kirjas on koha-piired ja suurus ja koha peale määratud rent ülespandud. Reguleerimise kirjade munster ja nende kohtu poolt kinnitamise kord saab kroonu-mõisade ministri, seestpidiste tallituste ministri ja Balti-kubermangude kindral-kuberneeri poolt seatud.

Number 10 on selle läbi muudetud, et Balti-kubermangude kindral-kuberneeri ammet ärakautud on.

(Sead.-kog'i No. 154 25. Näeri-k. p. 1876. a.)

11. Kui reguleerimise kirjad on kätte antud, siis saawad selle järel tulewa aasta hakatusel kroonu-mõisade peal Balti-kubermangudes, talupojad omad kohad kätte ja maksawad renti selle seaduse põhja peal.

12. Kroonu-mõisade reguleerimine Balti-kubermangudes ja reguleerimise kirjade kätte andmine talupoegadele peab kuue aasta sees, selle seaduse andmise pääwast arwatud, lõpetud olema.

13. Reguleerimise kirjades määratud rent jääb, selle seaduse andmise pääwast arwates, 20 aastat edasi muutmata. Muutmised, mis ehk pärast seda rendi-maksmise kohta peaks tulema, ei wõi mitte muul wiisil, kui seaduse andmise korral, tehtud saama.

14. Mõisade peal, kus reguleerimise kirjas määratud rent enam kui 50 protsenti on

tõusnud, wõib kroonu-mõisade ministri ja riigi raha-ministri poolt talupoegadele lubatud saada, endi kohtade eest esimeste kuue aastade sees, päraſt reguleerimise kirjade kätte andmist, alandut renti maksta; aga see alandamine ei tohi mitte enam wälja teha, kui pool wana ja uue rendi wahet.

15. Järelseisawa põhja peal wõiwad talupojad reguleerimise kirjade järel neile pruukimiseks antud kohad äraosta: iga koha ostu-hind saab nenda wiisi määratud, et koha eest maksetud rent nelja protsenti aru järel kapitaaliks arwatud saab, ja seda summa wõiwad talupojad 49 aasta sees äratasuda, nenda et nemad iga aasta 5½ protsenti kaubahinnast maksawad.

16. Peale nende maksude wõiwad talupojad wõlakustutamiseks ka weel selget raha ehk wiieprotsentiseid riigipaberid, nende nimehinna järel, sissemaksta. Need sissemaksud saawad kaubahinnast mahaarwatud ja jääb järeltulewast aastast aastamaks 5½ protsenti sissemaksetud summast, wähemaks. Need iseäralised sissemaksud ei tohi mitte wähemad olla kui 100 rubla paberi nimehinna järel.

17. Talupojad, kes oma kohad äraosta soowiwad, annawad seda Balti-kubermangude kroonu-mõisade walitsejale teada ja panewad ühes sellega neile kohapruukimiseks antud reguleerimise kirjad ette. Kroonu-mõisade walitseja laseb kohe seadusliku kombel nende talupoegadele nende kohtade üle, reguleerimise kirjade asemele, kaubakontrahtid wäljawalmistada ja seab, et selle järeltulewast aastast, rendi asemel, ostuhinna kustutamise maks saab maksetud. Niipea kui kroonumõisade peal elawad talupojad oma kohad on äraostnud, jääwad nemad kohaliste seaduste alla.

18. Eesseiswad seaduſed makſawad üksi nende mõiſade kohta, mis kroonu täieliſe walitſuſe all on. Kroonu-mõiſade ministri hooleks ſaab antud, kui tema juba ministridega ja Balti-kubermangude kindral-kuberneeriga nõu pidanud, oma heaksarwamiſed ſelle üle ette panna, mis wiiſil need ſeaduſed ka nende kroonu-mõiſade kohta wõiwad ſeatud ſaada, mis iſeäraliste ſeaduste põhja peal walitſetud ſaawad, ſee on nende mõiſade kohta, mis täieste, ja ka talumaaga, erainimeste ehk aſutuste kätte kauema ehk nimetamata aja peale on antud.

Number 18 on ſelle läbi muudetud, et Balti-kubermangude kindral-kuberneeri ammet ärakautud on.

(Sead. kogu No. 154 25. Näeri-k. p. 1876. a.)

19. Selle eesſeiswa käſu wäljatulemiſega kaob kroonu-mõiſade walitſuſe ülewaatamine kroonu mõiſade peal aſutud talupoegade, nende kogukonna walitſuſe, nende riigi-, maa- ja neekrudi-makſude taſumiſe ja maakoolide üle ära, nendaſamati ka õigus, kellegile, kes kroonu-mõiſade peal elab, mõiſa-politſei õiguſi ja kohuſid anda. Ühes ſellega läheb mõiſa-politſei õigus kroonu-mõiſade peal, kellel eramõiſadeſt lahutud kogukonnad on, wallatallitaja kätte, kui kohaliſed walitſuſed mitte paremaks ja kaſulikumaks ei arwa, mõiſapolitſeid rentniku kätte anda. Selle üle aga peawad need walitſuſed kindral-kuberneerile teaduſt andma ja äraſeletama, miſpäraſt nendawiiſi on tehtud. Kogukondades, mis jäoſt kroonu- ja jäoſt eramõiſadeſt kokkupandud on, ſaab ülema walitſuſe mõiſtmiſe järel mõiſapolitſei kas wallatallitaja ehk mõiſaomaniku kätte antud. Kroonu mõiſade peal aſutud talupojad jääwad kõikis muus talurahwale ſeatud maakohtude, ja kogukonna ja walitſuſe pooleſt kohaliſte ſeaduſte alla.

[Kõigekõrgem käsk Senati kohtule 10. Paastuk. p. 1869. a. (Üleüld. ſead.-kogu No. 46833), waata kroonu-mõiſade ſead. art. 1 tähendus 4 liſa. art. 1—19 1872. a. liſa.]

(Kuulutud Eest. kub. ſeit. No. 32 1869. a.)

Number 19 on ſelle läbi muudetud, et neekrudi-makſud 1874. a. ja Balti-kubermangude kindral-kuberneeri ammet 1876. a. ärakautud on.

(Sead. kogu No. 2 1. Näeri-k. p. 1874. a. Sead. kogu No. 154 25. Näeri-k. p. 1876. a.)

I.

Köigekörgemalt 4. Jüri-k. p. 1875. a. kinnitatud mõneaegsed seadmised Eestimaa kubermangus seiswate metsade kaitsemiseks, mis erainimeste ehk seltskondade omad on.

4. Jüri-k. p. 1875. a. kinnitatud seadmiste artikled.	Nende muutused.
1. 15. Lehe-k. p. 1875. a. Köigekörgemalt kinnitatud Riiksraadi nõuheitmise 1. jäu artikled 1—3, 6—9, 11, 13—17, 20, 21, 23—28 (Üleüld. sead. kogu № 44587) erainimeste ehk seltskondade metsade kaitsemise üle, saawad ka Eestimaa kohta maksma, kus juures aga 15. punktis sõna „wiisteistkümmend" asemel „kakskümmend üks" tuleb lugeda, ja sotskide, külawanemate ja külaeessejate õigused ja kohused (art. 11, 17, 20, 25 ja 26) tallitaja ja abimeeste peale, ja kubermangu taluasjade kohtu, kubermangu maakohtu ja kubermangu kogu kohused (art. 15 ja 28) Seaduse kohtu peale pandud saawad.	
2. Nimetatud seaduse art. 3 põhja peal ammetisse astunud metsawahid saawad hakenrihteri poolt ammetis kinnitatud. Lahti lastud saawad nemad nende inimesest, kes neid on teenistusese wõtnud, mis üle aga hakenrihterile peab teadust antud saama.	
3. Hakenrihter annab metsawahtidele plekist ammetimärgid, mis nemad kandma peawad, kui nemad ammetis on. See, kes metsawahti palkanud on, peab seda ammeti-märki, kui tema metsawahti ammetist lahti lasknud, hakenrihterile tagasi andma.	

Tähendus. Need selle numbri all nimetud plekist ammeti-märgid saawad Seaduse kohtu poolt seestpidiste tallituste ministrist kinnitatud munstri järel muretsetud. Tähendud ammetimärkide eest saab Seaduse kohtu poolt määratud maks wõetud.

4. Kui saab tõeks tehtud, et metsawaht waletunnistust annud, siis saab tema hakenrihteri poolt ammetist lahti lastud ja trahwi seaduse raamatu (1866. a.) art. 943 järel trahwitud. Peale seda kautab tema igaks ajaks õigust, metsawahi ammetit pidada.

5. Metsapõlemise juures saab rahwas kubermangu seaduse raamatu III. jäu art. 1060 ja 5. Heina-k. p. 1856. a. kinnitatud talurahwa seaduse art. 637—640 põhja peal kokku kutsutud.

6. Kui trahwi seaduses § 168 (tähendus, 1866 a. lisa) nimetud süüga kaebataw ka weel muud süüd on teinud, siis ei saa metsa seaduse wastu eksimise pärast tema peale pandud rahatrahw mitte teiste süüde pärast mõistetud trahwide läbi kaetud.

7. Kui metsade kaitsemiseks 15. Lehe-k. p. 1867. a. antud seadmiste art. 21 mõõda määratud rahatrahwi läbi asi mitte lõpetud ei ole, ehk kui süüalune mitte seal kohas kus tema metsa-ülekohut on teinud, kinni ei ole wõetud, siis annab metsa-omanik ehk tema wolinik ehk metsawalitseja metsa-ülekohut walla-kohtule teada, kes kas ise seda asja läbi kuulab ja otsust teeb, ehk, kui see üle tema wõimuse on, seda hakenrihteri kätte mõista saadab.

(1875. a. 4. Jüri-k. p., Sead. kogu No. 430. Östsee-komitee nõuheitmine, mõne aegsed seadmised art. 1—7.

K.

Seadus ewangeli-luteruſe uſu maakoolide ja koolmeistrite ſeminaaride päraſt Eesti- ja Kuuramaal, Kõige-kõrgemalt 25 Jüri-k. p. 1875 a. kinnitatud.

---

25. Jüri-k. p. 1875. a. kinnitatud ſeaduſe numbrid.	Nende muutuſed.

A. Maakoolid.

I. Peatük.

Mis kaſu koolideſt peab olema; mitmeſuguſed koolid on; kuida neid korraliſel wiiſil aſutada ja ülespidada; õpetus koolides.

1. Eesti- ja Kuuramaa kubermangude ewangeli-luteruſe uſu maakoolid peawad ſeda korda ſaatma, et uſu ja waga elu pooleſt rahwa tundmine kinnitatud ja kaſulikud õpetuſed wäljalautatud ſaakſid. Nimetatud koolid ſeiſawad riigi ſeeſtpidiste asjade ministeeriumi all.

   Tähendus. Koduſt laste õpetamiſt ewangeli-luteruſe uſu kogukonna liikmete juures panewad iſeäranis koguduſe õpetaja, kiriku wõõrmündrid (waata riigi ſeadus muunde uſutunn. kohta peatük 322. 776) ja kooli wõõrmündrid tähele ja ſelle juures on need kooli-ülemad, keda 12. numbri all nimetatakſe, ülewaatajaks ja juhatajaks.

2. Maakoolid on a) kogukonna koolid, ühe ehk mitme kogukonna tarwis, ja b) kihelkonna koolid, terwe kihelkonna tarwis aſutatud.

3. Kogukonna koolides peawad need järeltulewad asjad õpetatud saama: a) usuõpetus (katekismuse wie peatüki seletus ja wana ning uue seaduse Piibli-loud); b) maakeel ja wenekeel, wiimne seda mööda, kuida õpetuse jõud kannab, — ometi peab ikka ettetulewa wie aastaga kõikis kogukonna koolides wene keele õppimine üleswõetud saama; d) aritmeetika neli rehkendus-wiisi; e) geograahwia ja sündinud asjade ülemad õpetused, kõige enam isamaa kohta; g) laulmine, kõige enam kiriku lauluwiisid.

Tähendus. Kogukonna koolides ei sünni muid asju, mis selle numbri al ei ole kästud, mitte muidu õpetada, kui ülema koolikohtu loaga.

4. Kooli-õpetust peetakse kogukonna koolides talwise kuude ajal ja ei pärita laste pealt kooliraha. Kes suwel tahab koolis käia, see peab koolmeistrile selle eest üht iseäranist kooliraha maksma, mille kõrgust kihelkonna-kooli-kohus kinnitab.

5. Igal kogukonnal, kus 300 — 1000 ewang.-lutt. usu liiget, meeste ja naesterahwast ühtekokku, on, peab kõige wähemast üks kool olema. Koolide asutamine ja ülespidamine on kogukondade asi, kui need koolid mõisa wanema nõutamise ehk kingitud annete läbi weel kindla põhja peale ei ole seatud. Krunt, mis peale koolimaja tuleb ehitada, saab mõisa omaniku poolt, ehk kui kooli kroonu-mõisa järele ehitatakse, kroonu poolt, ilma maksuta kätte juhatatud; talu peremeeste kohus on, ahjukütti ja ehitus-materiaali ligi wedada ja töörahwast wäljapanna. Palgid koolimaja tarwis saawad mõisa omaniku, ehk kroonu mõisades kroonu poolest ilma maksuta antud, selle sama põhja peal nagu kogukonna hoonete juures (waata kogukonna seadus, 19. Weebruari-k. p. 1866 a., § 5.)

Tähendus. Kui ühel kogukonnal jõudu ei ole, üksi omale kooli ülespidada, siis see wõib kooli asutamise ja ülespidamise pooleſt teise kogukonnaga ühte heita, kellega siis sellepärast üht iseäraniſt kaupa teeb ja seda asja kreis-koolikohtule kinnitamiseks ette paneb. Mõlemad kogukonnad ja nende mõisa-omanikud peawad siis osa pärast kulu kandma ja abi andma nõnda, kuida selle numbri al enne nimetati.

6. Kõik ewang.-lut. usu kogukonna liikmete lapsed, kes 10—13 aastased on, peawad koolis käima. Kui lapsed koolist ära jääwad, ilma et neil seadusliku wabandamist oleks, siis nende wanemate ehk ülespidajate käest aetakse trahwiraha. Kihelkonna kooli-kohus määrab seda trahwiraha iga pääwa kohta, mis laps koolist ära jäi, kõige wähemast 1 kop., aga mitte enam kui 10 kop.

Kooli-õpetust peetakse 15-mast Oktoobrist kunni 15-mast Aprilist saadik ja peab iga laps sest õpetusest kolm aastat üht järge osa wõtma. Iga aasta katsutakse koolilapsi kihelkonna koolikohtu kuuldes läbi.

Tähendus. Seesinane selle numbri al ülespandud kooli-sundimuse seadus ei puudu neisse ewang.-lut. usu lastesse, kes oma wanemate ehk wõõrmündrite soowimist mööda muundes walitsuse loaga peetud koolides õpetust saawad. Aga need lapsed peawad niisuguse ajal, kui neil kooli ei ole, oma ewang.-lutt. õpetaja läbi, kuida seadus käsib, usu tundmise pooleſt läbi katsutud saama. Muidu wõib kihelkonna kooli-kohus lapsi haiguse ehk muu iseäralise häda pärast kooliskäimiseſt lahti lubada.

7. Toiduse eest, mis lastele koolis tarwis läheb, ja kõige koolitarbe, raamatute ja

muunde niisuguste asjade eest, peawad wanemad, ehk need, kelle juures lapsed teeniwad, hoolt kandma. Kellel waesus on, nende eest kannab kool seda kulu raamatute ja muu koolitarbe pärast, ja sealtsamast saawad ka need lapsed, kellel hoolekandjaid pole olemas, oma tarwitust kooliskäimise ajal.

8. Kogukonna koolide koolmeistrid peawad kõige pealt kreiskoolikohtu seadmist mööda eksamineeritud saama; neile üksi, kes selle maakonna koolmeistrite seminaaridest täieste läbi käinud, pole enam tarwis, seda eksaaminat teha See õigus, ühe koolikoha tarwis koolmeistrit kinnitamiseks ette seada, seisab kas mõisa omaniku ehk kogukonna käes, kes kooli ülespeawad; aga see õigus on siis mõlemail üheskous ja ühes nõuus, kui mõlemad ühtlase kooli ülespeawad. Kreis-kolikohtu poolest seatakse koolmeistrid ammeti peale ehk lastakse lahti, aga ülema koolikohtu poolest saab nende seadmine ehk lahtilaskmine kinnitatud.

Kui üks koolikoht aasta aega ilma koolmeistrita on, ega saa selle tarwis kõlbulist meest kinnitamiseks ette pandud, siis seab kreis-koolikohus oma poolt ülema koolikohtu kinnitamisega koolmeistrit.

9. Laupääwal lastakse pärast lõunat lapsi koju minna, muidu on koolmeistrite kohus igapääw 6 tundi kooli pidada ja peale seda laste õppimist ja eluwiisisid tähele panna.

10. Neis kogukondades, kus pole peale 500 meeste- ja naesterahwa hinge, saab koolmeister prii korteri kõrwa kõige wähemast 100 rubla aastast palka, olgu et selge rahaga ehk maadega seda maksetakse. Iga 100 hinge pealt, mis kogukonnas rohkem on, lisatakse 10 rubla koolmeistri palga juure.

11. Kihelkonna koolide kohta maksawad kõik need seadused, mis kogukonna koolide päraſt on antud. Kihelkonna koolides peawad järeltulewad asjad õpetatud saama: usuõpetus, ristikoguduse sündinud loud, maakeel ja wenekeel, rehkendamine, maailma sündinud asjad, geograahwia ja laulmine.

II. Peatükk.

Koolide walitsus.

12. Maakoolide walitsus Eesti- ja Kuuramaa kubermangudes on a) iga kihelkonna koolikohtu, b) kreis-koolikohtu, ja d) ülema koolikohtu hooleks antud.

13. Kihelkonna koolikohtu liikmed on Eestimaa kubermangus: peawanemaks kooli rewident, keda kiriku konwent eneſe liikmete hulgaſt walib, üks kiriku wöörmündri herra, kiriku õpetaja ja üks tallitaja, keda kihelkonna tallitajad selle tarwis waliwad. Kuuramaal on kohaliſe koolikohtu liikmed: kohaline kiriku wöörmündri herra, kes peawanemaks, kiriku õpetaja ja kohaline tallitaja, niisama ka mõisaomanik, kui tema kooliülespidamiseks abi annab.

Tähendus. Iga kogukonnas walib wolimeeste kogu (waata koguk. ſead. 19-meſt Webr. 1866 § 9) eneſe ſeaſt wöörmündri, et ſee kooli heaks koolmeistrile abiks peab olema ja kiriku wöörmündritega üheskous koduſt laste õpetamiſt peab ülewaatama.

14. Kreis-koolikohus peab Eestimaa kubermangus kõige kreiſi koolid ülewaatama, ja tema liikmed on: peawanemaks kreis-kooli-rewident, kaks kiriku wöörmündri herrat, keda kreispääwa-kogu walib; üks kiriku õpetaja, keda ewang.-lut. konſis-

tooriumi kohus ſeks nimetab; ja kaks kihelkonna-kohtu kõrwasmeeſt, keda kõik ſelle kreiſi kihelkonnakohtude kõrwasmehed eneste ſeaſt waliwad. Kuuramaal peab koolikohus kõige kihelkonna koolide üle waatama, ja tema liikmed on: koolirewident, kes ülema koolikohtu poolt walitud ſaab ja peawanemaks on, 2 kirikuwõõrmündri herrat, kes kihelkonna kogu poolt walitud ſaawad, üks kiriku-õpetaja, keda konſiſtoorium nimetab, ja 2 wallakohtu wanemad ehk kõrwasmeeſt, keda kõige kihelkonna walla-kohtu-wanemad waliwad.

15. Ülema koolikohtu liikmed on Eeſtimaal: peawanemaks Eeſtimaa kubermangu mõisnikude wanem, kõik ülemad kiriku-wõõrmündri herrad, ülemate-kiriku-wõõrmündri-kohtude ilmalikud kõrwasmehed, Eeſtimaa kindral-ſuperdent ja koolmeiſtrite-ſeminaaride kuratooriumi peawanem, — ja Kuuramaal: mõisnikude-wanem, kes peawanemaks, kindral-ſuperdent, kreis-marſhal, üks nõunik, kelle walimiſeks ülem kooli-kohus mõisnikude komiteele 2 kandidaati ette paneb, üks ülem kirikuwõõrmündri herra, keda ülem kooli-kohus walib, ja koolmeiſtri-ſeminaari kuraator. Üks liige ſaab ülema kooli-kohtule riigi walitſuſe pooleſt ſeeſtpidiste asjade ministri läbi nimetatud.

16. Kihelkonna koolikohus walwab ſelle üle, et talurahwa lapſed järgeste koolis käiwad, teeb ſeaduſt koolide korraliſe walitſuſe päraſt, walitſeb kooli-kaſſa üle, waatab ſelle järele, et kodune laſte õpetamine hea korra peal ſeiſab ja toimetab Aprili kuu keſkmiſil päiwil ja 1-ſeks Oktoobriks kreiskoolikohtu kätte täieliku teadaandmiſe koolideſt ja koolmeiſtrite tööſt ja eluſt.

Tähendus. Kui Kuuramaal üks kool kolmeſt ehk enam waldadeſt ſaab üles-

peetud, ſiis nende waldade tallitajateſt on nende endi walimiſt mööda üks kohaliſe koolikohtu liikmeks, kui aga kool üksi kahe walla kohta on, ſiis on nende waldade tallitajad üksteiſe järel kohaliſe koolikohtu liikmed, nenda et nemad iga kolme aasta järel teine teiſe aſemele astuwad.

17. Kreis-koolikohus peab ſes maakonnas, kelle üle ta ſeatud on, kooliasja ülewaatama. Selle tarwis läkitab ta oma liikmid ſeatud korra ajal ehk millal muidu heaks arwab, kooliſid katſuma, peab nõuu ja annab käsku uute koolide aſutamiſe ja kõige koolide parandamiſe päraſt, wõtab ülema koolikohtu käſud wastu ja waatab, et neid täidetakſe, toimetab ſelle kohtu kätte iga aasta Mai kuus ja Nowembri kuus täieliku aruandmiſe kooliasjuſt, ſeab koolmeistrid ſeks ajaks, kunni neid kinnitatakſe ammeti peale, ehk laſeb neid ſelſamal wiiſil lahti, teeb otſuſt kui koolmeistrite peale kaebatakſe ehk kui kihelkonna koolikohtud mingiſuguſt otſuſt nõuawad, ja annab kihelkonna koolikohtudele juhatuſt koolide ſeeſtpidiſe ſeaduſe ja walitſuſe päraſt.

Kreis-koolikohus tuleb kaks korda aastas kokku, Aprili ja Oktoobri kuus; aga nende asjade päraſt, mis muidu alati ette tulewad, peetakſe kohtupääwa ſeda mööda, kuida asjad tarwitawad. Siis peawad ikka kõige wähemaſt peawanem, üks liige kiriku wõõrmündrite herrade ſeaſt, üks liige tallitajate ſeaſt ja ſee õpetaja, kes kohtu liige on, kous olema.

18. Ülem koolikohus tuleb oma täielikus olemiſes kaks korda aastas kokku, Juuni ja Detſembri kuus; aga nende asjade päraſt, mis muidu alati toimetada on, tuleb ta ſeda mööda kokku, kuida asjad tarwitawad, ja ſiis peawad kõige wähemaſt peawanem, kindral-ſuperdent, muundeſt

liikmeteſt üks, ja walitſuſe pooleſt nimetatud liige kous olema. Nii hästi kihelkonna koolid kui ka kogukonna koolid ſeiſawad ülema koolikohtu walitſuſe ja ülewaatamiſe al. Ülem koolikohus annab ſelleſinatſe ſeaduſe piiris tarwiliſi käskuſi ja juhatuſi alama kooliwanematele; kinnitab täieste koolmeistrite ammeti peale ſeadmiſt ja lahtilaſkmiſt; nimetab neid raamatuid, kelle järel koolides peab õpetatud ſaama ja annab otſuſt kõige kooliasjade üle, mis ette tuuakſe. Iga aasta hakatuſel läkkitab mõisnikude-wanem, kes ſelle kohtu peawanem, rahwa-koolitamiſe ministeriumi kätte ſeatud wiiſil aruandmiſt ſelle üle, kuida wiimſel aastal ülema koolikohtu al ſeiswas kubermangus maakoolide lugu olnud.

19. Kaebduſed ülema koolikohtu otſuſemõiſtmiste üle ſaawad walitſeja ſenaati 1 jauskonda ſiſſe antud; aga need kaebduſed, mis kooliasjadesſe puutuwad, jääwad ſeeſtpidiste asjade ministri herra mõista.

20. Kuberneeri herra ſaab maakoolide üle kõik tarwiliſt teaduſt ſelle ülema koolikohtu liikme käeſt, kes walitſuſe pooleſt ſeatud, ja waatab, kuida koolidega lugu on, nii ſagedaste kui arwab, järele, kas oma ſilmaga ehk kellegi oma ſaadiku läbi.

B. Koolmeistrite ſeminaarid.

21. Koolmeistrite ſeminaarid, Eestimaal Lääne kreiſis Kuudal ja Noarootſis Paslepa mõiſa all ja Kuuramaal Irmelai mõiſas peawad noori iga ſeiſuſe ja ewang.-lut. uſu mehi, kes maakoolides Eesti- ja Kuuramaal koolmeistrideks tahawad hakata, ſelle peale wäljaõpetama. Seminaaride juures on, et ſeminaari õppijad iſe õpetades head õpetamiſe wiiſi

kätte saaksid, ka laste-koolid, mis sel-samal kombel kui seminaarid ise, mõis-nikude poolt ülespeetakse.

22. Seminaari õpetus-kord on kolme aas-tane ja on kolme klassi peale ärajautatud.

23. Seminaarid seisawad ülema koolikohtu juhatuse ja ülewaatamise, aga ligemalt ühe iseäraniše kuratooriumi walitsuse al. Selle kuratooriumi liikmed on Eestimaal kolm mõisnikude poolest walitud herrad ja seminaari direktor, keda kuratoorium seks nimetab. Kuuramaal on kuratooriumi liikmed: üks mõisnikude poolt nimetatud kuraator, kohaline kirikuõpetaja, mõisni-kude-kogu mõisade-walitseja ja seminaari direktor, keda ülem koolikohus nende meeste seast walib, kes ülemas koolis õpetatud saanud ja kes ewangeli-luteruse usku on.

24. Seminaari koolitajaid walib kuratoo-rium kõige enam niisuguste meeste hul-gast, kes suures koolis õpetust saanud. Nemad saawad ammeti peale ülema kooli-kohtu poolest kinnitatud.

25. Seminaari kuratooriumi toimetada on muidu weel järeltulewad asjad: a) ta wõtab õppijaid sinna wastu ja teeb neid lahti; b) ta walmistab neile attestaatid kätte, tunnistuseks, et õppijad kes seemi-naarist täieste läbi käinud, õigust saawad, ewang.-lut. maakoolides koolmeistri ammetit pidada; d) ta katsub järele ja wõtab üles kõigeparemad õpetuse metoodid; e) ta nimetab neid raamatuid, kelle järel peab õpetatud saama; g) ta juhatab, mis õpetused iga ühe koolitaja hooleks jää-wad; h) kuratoorium toimetab sest rahast, mis tema walitsuse al on, kõik wälja-maksmised seminaari tarwitust mööda; i) ta nõuab üleüldse igal sündsal kombel kõik teha, mis seminaari tuluks ja kosu-miseks wõib tulla.

26. Seminaari õppijateks wõetakse noori mehi wastu, kes mitte alla 16 aastat wanad ei ole. Wastawõtmine on ükskord aastas, ennekui õpetus-kord hakkab.

27. Seminaari õpetused on need: usuõpetus, pädagoogika peaõpetused, wene- ja saksa keel, eesti- ehk rootsi ja läti keele grammatika, aritmeetika õpetus, geomeetria peaõpetused, algebra rehkendus ja seal ka esimese kraadi gleihhungid, liinidega seihhendamine, weneriigi histooria ja sellega ühtlase maailma sündinud asjade peaõpetused, maailma maade geograahwia lühemalt ja weneriigi geograahwia laiemalt, tarwilised üleüldsed õpetused, mis läbi looduse tähtsamaist asjadest wõib aru saada, kalligraahwia, laulmine, orela mängimine, gimnastika, lühike õpetus põlluharimisest. Neis laste-koolides, mis seminaaride juure seatakse, saawad needsamad asjad, nagu kogukonna koolides, õpetatud.

28. Ülem koolikohus teeb seminaaridele selle üle seadust, kuida nende seestpidine walitsus peab olema, kuida õppijaid tuleb ülewaadata, mis metoodi järel iga asi peab õpetatud saama, millal ülema klassi õppijad seminaari lastekoolis korra pärast peawad õpetada katsuma.

29. Kõige õpetus-asjade programmi ja tundide plaani iga klassi jauks kinnitab riigi seestpidiste asjade minister, kui ülem koolikohus seda läbi waatanud.

(1875. a. 25. Jüri-k. p. Sead. kogu No. 500. Ostsee-komitee käsk.)

Juhataja.

I. jägu.

Leheküig.

5. Heina-k. p. 1856. a. kinnitatud Eestimaa talurahwa seaduse muudetud numbrid . . . . . 1—39

II. jägu.

Iseäraliſed seaduſed Eestimaa talurahwa kohta ja nende seaduste muutuſed 1859 aastaſt kunni 1877 aastani:

A. 23. Näeri-k. p. 1859 a. Kõigekõrgemalt kinnitatud liſa-ſeadmiſed Eestimaa talurahwa ſeaduſe juure . . . . . 1—9

B. 6. Jüri-k. p. 1862 a. Kõigekõrgemalt kinnitatud ſeaduſed Wormſe ſaare talurahwa kohta . . . . . 10—12

C. Kõigekõrgemalt 9. Heina-k. p. 1863 a. kinnitatud Baltikubermangude talurahwa paſſi- ja ümberkirjutuſe ſeadus . . . . . 13—22

D. Kõigekõrgemalt 28. Küünla-k. p. 1864 a. kinnitatud Oſtſee-komitee nõuheitmine, Wormſe ſaare rootſi talurahwa kohta . . . . 23—26

E. Kõigekõrgemalt 18. Küünla-k. p. 1866 a. kinnitatud ſeadus rentnikude kahjutaſumiſe üle . . . . . 27—33

F. Kõigekõrgemalt 19. Küünla-k. p. 1866 a. kinnitatud maakogukonna ſeadus . . . . . 34—60

G. Kõigekõrgemalt 11. Jaani-k. p. 1866 a. kinnitatud ſeadus rahwa heaks ja kaſuks . . . . . 61—69

H. Kõigekõrgemalt 10. Paastu-k. p. 1869 kinnitatud ſeaduſed kroonu mõiſade peal elawa talurahwa kohta . . . . . 70—74

I. Kõigekõrgemalt 4. Jüri-k. p. 1875 a. kinnitatud ſeadmiſed, Eestimaa kubermangus ſeiswate metſade kaitſemiſeks, mis erainimeste ehk ſeltskondade omad on . . . . . 75—76

K. Kõigekõrgemalt 25. Jüri-k. p. 1875 kinnitatud ſeadus Eestimaa kubermangu ewangeli-luteruſe uſu maakoolide ja koolmeistrite ſeminaaride päraſt . . . . . 77—86

Lisad.

Filo.

Kinnitatud Balti-kubermangude Kindral-kuberneeri poolt 29. Jaanik. p. 1866 a. maakog. seaduse § 43. põhja peal, ja wõimusesse ja wäesse tõstetud sellesama aasta 1. Rooja-kuu pääwaga.

Juhatus,

kuida 19mal Küünla-k. p. 1866 a. Köigekörgemalt kinnitatud Balti-kubermangude maakogukonna-seadust tuleb asutada.

I.

Kuida wallad saawad kogukonnaks ühtę seatud.

§ 1. Ülewaatajad kohtud (Liiwi- ja Eesti-maal kihelkonnakohtud, Kuura-maal kreis-kohtud) peawad kohe päraſt selle aasta 1. Rooja-k. pääwa neis kogukondades, kus wähem kui 200 liiget on, mõisa-politseile käsku andma, et see wallakohtu liikmed ja eestseisjad (Eesti-maal walla-tallitaja, abimehed ja eestseisjad) saadab kokku tulema ja nende käest otsust pärib, kas neil waldas küllalt mehi on, kes wõiwad ammet-mehi walida, ja neid kes wõiwad walitud saada, nõnda et nende seaſt nii hästi wolimeeste-kogu (waata maakogukonnaseadus § 9) kui ka kogukonna ammet-mehed (maakogukonna-seadus § 15, 25, 26) wäljatuleks, ja kas neil jõudu on, kogukonnawalitsust ülespidada. Kui nemad wastawad, et neil seks küll mehi ja jõudu on, siis mõisa-politsei annab seda ülewaataja-kohtule teada.

— 2. Kui nemad nende küsimiste peale (§ 1) kostawad, et neil 'pole küllalt mehi ega jõudu olemas, siis mõisa-politsei kutsub köik kogukonna kokku (Liiwi-maa talurahwa-seadus § 297; Kuura-maa talur.-sead § 46; Eesti-maa talur.-sead. § 408, 415), ja see peab siis ütlema ja nimetama, mis naabri-wallaga ta soowib ühte kogukonda kokkuheita. Antud otsust saadab mõisapolitsei ülewaataja-kohtu kätte ja annab ühtlase laiemalt üles, mispäraſt seda nõnda soowitakse.

— 3. Siis katsub ülewaataja-kohus mõlemad kogukonnad, (§ 2) lepituse kombel ühendada, ja kutsub selle tarwis mõlemalt poolt mõisa-politsei ja walla ammet-mehed nõu pidama, aga on ise seal juhatamas. Kui nende wahel seal lepitus on korda saadetud ja seda lepitust on protokolli kirja pandud, ja

kui siis weel kumbki wald kokku tulnud ja seda, mis protokollis seisab, heaks kiitnud, siis teeb ülewaataja-kohus selle lepitud ühendamise üle kohtu-otsust ja 'pole siis selle wastu enam seaduse ees rääkimist.

— 4. Kui lepitamine (§ 3) korda ei lähe, siis ülewaataja-kohus ise, nii kui Kõigekõrgemalt kinnitatud maakogukonna-seadus § 2 näitab, annab käsku, et wallad saawad kogukonnaks ühendatud ja teeb ühtlase ka selgemat otsust, missugune nende wahe peab olema, ja teeb selle otsuse järel.

Tähendus. Kui kohtu käsu peale waldasi kogukonnaks ühte seatakse, siis ülewaataja-kohtul 'pole tarwis, nende waldade (§ 2) oma soowimised kuulata, waid kohus ise mõistab oma arwamist mööda, missuguse kogukonna kõrwa wähemad wallad saawad seatud.

— 5. Olgu nüüd kogukonna-ühendamine lepitud ehk kästud (§ 3 ja 4), kui selle üle aga kohtu-otsus on tehtud, siis peab ülewaataja-kohus maakogukonna-seaduse § 2 järel seda kuberneerile ja kameralhow-kohtule ülesandma ja pärast seda ootama, kunni kuberneeri käest ja kameralhow-kohtust waldade ühendamise pärast tarwilised seadmised wäljatulnud ja sedamööda täieste kogukond on ühte seatud; siis wast ootab ülewaataja-kohus kätte, uut kogukonna-walitsust ühendatud kogukonna-kruntis (waata siin alamal § 9—20) ja ka mõisa-politsei ammetit nõnda, kui maakoguk.-seadus § 3 õpetab, asutada.

Tähendus. Kui esimest korda kogukonna nime-juhatajat walmistatakse (§ 6—8) ja kui esimesed kogukonna-kogud tulewad ammet mehi walima (§ 9—17), siis ülewaataja-kohus nimetab ühteseatud waldadest, Liiwi- ja Kuura-maal walla-kohtu peawanemate, ja Eesti-maal tallitajate hulgast ühe, kes seal pea-meheks peab olema.

II.

Kuida kogukonna nime-juhatajat esimest korda tuleb walmistada.

— 6. Neis waldades, keda teistega ühte ei seata, nii kui üleüldse neis waldades, kellel peale 200 liiget on, tuleb kohe pärast selle aasta 1. Rooja-k. pääwa hakata, uut kogukonnaseadust asutama, ja selle asja hakatus peab igalpool see olema, et walla- (kogukonna-) kohus ja eestseisjad (Eesti-maal tallitaja, abi-mehed ja eestseisjad) kogukonna nime-juhatajat (maa-

kogukonna-seadus § 20, k) walmistawad, kus juure nad selle munstri, mis siin taga otsas lisaks ülespandud on, hoolega peawad märgiks wõtma.

Kus waldasi üheks kogukonnaks ühendatakse (§ 5), seal tuleb sedamööda, kuida see ühendamine walmis jõudnud, wiibimata ja selsamal kombel nime-juhatajat walmistama hakata.

— 7. Selle juures, kui esimest korda nime-juhatajat walmistatakse ja ka siis, kui uue kogukonna-walitsuse asutamiseks muud toimetamised käsil on, peab mõisa-politsei-pidaja ise ehk üks teine, keda ta oma asemele saadab (Liiwi-maa talurahwa-seadus aastast 1860 § 16; Kuura maa talur.-sead. § 254; Eesti-maa talur.-sead. aastast 1856 § 661) seal ligi olema; ta paneb seal tähele, et maa-kogukonna-seaduse ja selle sinatse juhatuse käsud saawad täieste peetud, ja kirjutab kõikide nõu-otsuste, tunnistuskirjade ja kohtu kirjade alla, mis seal ülespannakse, ka oma nime.

— 8. On kogukonna nime-juhataja walmis, siis peawad walla- (kogukonna-) kohus, eestseisjad (Eesti-maal: tallitaja, abimehed ja eestseisjad) ja mõisa-politsei seda, — kui nad tunnistust alla pannud, et on õige, — ülewaataja kohtu kätte saatma. See kohus waatab seda läbi, parandab ka, kust wiga leiab, ja saadab seda siis wiibimata walla- (kogukonna-) walitsuse kätte tagasi, et uue walitsuse tarwis hakkab mehi walima. Päraast seda, nii mitu korda kui kogukonna ammet-mehi, woli-mehi, ja saadikuid ilma-maadeta meeste liikidest tuleb walida, peab kogukonna-tallitaja igakord nime-juhataja läbi waatama, kas kogukonna liikmete aruga ja nende olemisega ühte sünnib; ta peab seda, mis teiseks läinud, ümberkirjutama, aga mis juure tulnud ka nime-juhatajasse lisama; ülewaataja-kohus peab iga aasta, kui kogukonna-walitsust läbikatsub (maakoguk.-seadus § 33) iseäranis tähele panema, kas seda on tehtud.

III.

Kuida saadikuid ilma-maadeta meeste liikidest, kuida wolimehi ja kogukonna ammet-mehi walitakse.

— 9. Ülewaataja-kohus määrab siis neile kogukondadele, kus wähem kui 200 liiget on, ja neile, kus 200 kunni 500 liiget, mitu wolimeest neil tuleb walida (maakoguk.-sead. § 9 ja selle § tähendus); ja siis annab kohus kõikidele kogukondadele käsku, et ilma maadeta meeste liikidest, kes talu-koha pidajad ei ole, hakatakse saadikuid walima. (maakoguk. sead. § 6.)

— **10.** Esimest korda walitakse neid saadikuid nõnda, et ilma-maadeta meeste liigid mõisa-politsei käsu peale ja walla- (kogukonna-) kohtu peawanema (Eesti-maal tallitaja) juhatamise all kokku tulewad ja iga kümne täie-healise liikme peale iga liik oma hulgast ühe saadiku täie-kogu liikmeks walib. Kuida maakogukonna seadus § 6 ja § 8 tähenduses käsib, tulewad need liigid üks-haawal kokku, see on: mõisa-sulased isepäinis, peremeeste sulased isepäinis ja weel need mehed, kes oma käe peal elawad, ilma et talu-kohte peawad — kelle juure ka wabadikud arwatakse — jälle isepäinis.

— **11.** Et nüüd neist liikidest keda aga kogukonnas on, mitte üks ainus ei tohi täiest kogust, mis ammet-mehi walib, lahti jääda, sellepärast peab, kui ühelgi ei peaks 10 täie-healist liiged olema, ometi sest liigist üks saadik walitud saama; aga kui ühes liikis täie-healised liikmed kokku arwatakse ja on üle täie kümnete weel liikmid, kellest aga kümme enam täis ei saa, siis nende üksikute kohta, mis peale kümne kahekümne ehk mis peale suuremaid kümnid on, ei saa enam saadikut walitud. Neid, kes saadikuks on walitud, laseb walla- (kogukonna-) kohtu peawanem (Eesti-maal tallitaja) nime-juhatajasse üleskirjutada.

— **12.** Kui esimeste kolme aasta pärast ja selleşama aja takka ikka jälle tarwis on, neid saadikuid, kes ilma-maadeta meeste liikidest tulewad, uueste walida, siis peab see ka ülewal nimetud korra järel sündima ja täieste seda mõõda, kuida maakogukonna seadus § 8 tähendus 2 õpetab; aga kogukonna tallitaja annab siis oma poolt selle tarwis käsku ja on ise seal juhatamas.

— **13.** Kui saadikud ilma-maadeta meeste liikidest on walitud, peab wiibimata esimene täis-kogu kokkukutsutud saama, tarwilisi kogukonna-ammet-mehi walima.

— **14.** Seda walimise-kogu kutsub mõisa-politsei kogukonna nime-juhataja järel ja seda mõõda kokku, kuida maakogukonna-seadus § 6 seda seab. Mõisa-politsei ülewaatamise all on walla- (kogukonna-) kohtu peawanem (Eesti-maal tallitaja) seal juhatajaks. Kuspool ja millal kokku tullakse, seda käsib mõisa-politsei, aga mis wiisil tuleb walida, seda ütleb ülewaataja-kohus. Et aga mõni taga järel ei hakkaks walimise wastu waidlema, sellepärast peab mõisa-politsei seal tähele panema, et neil kes waliwad, selle üle et neil seks õigus on, ja neil, keda walitakse, selle üle et sünniwad walida, selget tunnistust, ja üldse, et igal asjal selget seaduse põhja on.

— 15. Kõige selle üle, mis walimise juures sünnib, tuleb üks iseäranis protokoll ülespanna, kus kõikide nimed, kes walisid, ja kõikide nimed, keda waliti, kirjas seisawad. Sest protokollist wõetakse ärakiri ja seda wiiakse mõisa politsei läbi ülewaataja kohtu kätte, kui walitud meeste kinnitamist sealt minnakse paluma.

— 16. Kui kogukondas esimest korda walitakse, tuleb Eesti-maal kõik kogukonna ammet-mehi (ka kogukonna-kohtu liikmid), — Liiwi- ja Kuura-maal kogukonna tallitajat ja abimehi (eestseisjaid) ja peale seda kõikides kolmes kubermangus weel wolimehi walida. Aga Liiwi- ja Kuuramaal 'pole tarwis kogukonna- (walla-) kohtu liikmid uueste walida, enne kui nende ammetiaastad, mis weel jooksewad, täis saawad. Aga kui neis kahes kubermangus lugu nõnda on, et mõni kogukonna- (walla-) kohtu liige kogukonna tallitajaks saab walitud, siis tuleb tema asemele üks teine kogukonna-kohtu liikmeks walida.

— 17. Kui esimest korda muist wolimehi peab wäljaastuma, et uusi asemele saaks walitud (maakogук. sead. § 9), siis tuleb kogukonna tallitaja juhatamise all ja seda mõõda, kuida heidetud liist näitab, seda järge kinnitada, mis järel wolimehed jäukaupa wäljaastuwad, ja selle üle kõik, mis tarwis on, ühte iseäranisse protokolli ülespanna.

Aga tallitajale neist kogukondadest, kus wolimeeste summa, olgu see kohtu poolt määratud ehk seaduse läbi kinnitatud, ei anna kolme ühe suuruse jägusse jagada, peab ülewaataja kohus wiibimata käsku andma, mitu wolimeest iga aasta uueste tuleb seada, — nii pea, kui talurahwa asjade kommission (ehk seaduse kohus) maakogukonna-seaduse § 9, 2se tähenduse järel selle asja üle otsust teinud ja kindral-kuberneer seda kinnitanud.

— 18. Kui tagajärel, kas seatud korra pärast, ehk ka sellepärast et mõni mees ammetist lahkunud, tarwis läheb, wolimehi (maakogук. seadus § 9), kogukonna ammet-mehi (waata sealsamas § 8) ja saadikuid ilma-maadeta meeste liikidest (sealsamas § 6) walida, siis tuleb seda teha selsamal aastal, millal meeste ametiaeg otsa lõpeb, ehk millal wolimehi tuleb wahetada, ehk millal keegi ammetist lahkus, Rooja ehk Talwe-k. sees tallitaja oma seadmist mõõda ja tema juhatamise al (maakogук. seadus § 8 ja § 20, a). Siiski wõtawad walitud mehed ikka wast järeltulewa uue aasta hakkatuses, kui nad jo kinnitatud saanud ja ammeti-wannet wandunud, oma ammeti tallitust kätte.

Sedamõõda peawad ka kõik kogukonna-rehnungid edespidi iga aasta 31se Jõulu-k. pääwaga lõpetatud saama ja peab

nende üle järeltulewa aasta 6 esimese nädala sees seatud wiisil aru antama (maakogukonna-seadus § 11, h), mis kogukonna protokolli-nöörraamatusse iseäranis tuleb kirja panna.

IV.

Kuida uued kogukonna-walitsejad ammetisse seatakse ja ammetitallitust kätte wöttawad, ja kogukonna-majast.

— **19.** Kui wolimehed on walitud ja kui tallitaja ja kogukonna-abimehed on ülewaataja-kohtu poolt kinnitatud, siis see kohus paneb wolimehed ja pärast seda, kui kogukonna ammet-mehed on wandunud (maakogukonna-sead. § 27), ka neid ammetisse ja annab ammet-meeste kätte nende ammeti-märgid (maakogukonna-seadus § 31). Selle järel peab wolimeeste kogu wiibimata kogukonna-kirjutajat ammetisse seadma ja selle juures maakogukonna-seadust § 26, kus kolmas tük sest asjast räägib, hoolega tähele panema.

— **20.** Ammeti-märkisi (maakogukonna-seadus § 31) saadab kindral-kuberneer nii mitu, kui tarwis läheb, ülewaataja-kohtu kätte ja annab ühtlase seda hinda teada, mis kogukonnad nende märkide eest peawad maksma. Enne peab ülewaataja-kohus märgid sealt wälja paluma.

— **21.** Selle järel tuleb Liiwi- ja Kuura-maal kogukonna raha, magasi-walitsust ja muid kogkonna asju, mis siit saadik wallakohtu all olid, uue kogukonna walitsuse kätte anda; seda tuleb ka teha köikide kirjadega, kus sisse tänini walla-kohtu, walitsuse- ja politsei-asjad ülespandi. Möisa-politsei peab seal juures olema ja ülewaatama, kui seda köik kätte antakse; aga köik pannakse üles iseäranisse protokolli, kellest ärakiri tehakse ja ülewaataja-kohtu kätte saadetakse. Eesti-maal peawad, kui kogukonna-kohtu liikmed walitud on (waata selle juhatuse § 16) ja kui nemad kinnitatud saanud ja ammeti-wannet wandunud (maakogukonna-seadus § 27), kohe kogukonna-kohtud asutatud saama, seda mööda, kuida maakogukonna-seadus § 25, tähenduses ütleb; ja seda kohtu-seadust mis seal nimetatakse peab neile talurahwa-asjade kommissioni (seaduse-kohtu) poolt, kindral-kuberneeri kinnitusega, antama.

— **22.** Ülewaataja-kohus peab muret kandma, et kogukonnad, kus seda enne ei ole, kogukonna-pitseri ja protokolli nöör-raamatu (maakogukonna-seadus § 13) oma kuluga saawad. Pitseril peab rahwa oma keele ümberkirjaks ehk pealkirjaks olema kogukonna-nimi: „N. N. kogukond," ehk „N. N. koguwald."

— **23.** Niisugustes kogukondades, kellel kogukonna maja ei ole, peab kogukonna-tallitaja, seda mööda kui wolimeeste kogu arwab, kogukonna-walitsusele (maakogukonna-seadus § 4) kas kogukonna-kruntis parajat tuba hüürima ehk, kui mõisa-wanemaga nõusse saab, mõisas parajat paika muretsema.

§ 23 teine jägu ja § 24 on Kindral-kuberneeri kirja mööda 3. Leikuse-k. p. 1870 a. No. 669 ärakautud. Eestimaa Kubermangu-seitung No. 72 1870. a. (Maa-walla-kuulutaja No. 9 1870 a.

V.

Uue kogukonna-walitsuse wahe ülewaataja-kohtu ja politsei-kohtudega.

— **25.** Kogukonna-tallitajad kirjutawad kõik ammeti-kirjad, mis ülewaataja-kohtude kätte lähewad, otse rahwa oma keele. Päraſt, kui seadus juba saab alustatud, saawad weel iseäranised seadmised wäljatulema ammeti-kirjade päraſt üleüldse, ja ka sellepäraſt, kuida kreis-politsei-kohtu wahel kirjade läbi tuleb toimetada.

VI.

Mõisa-politseiſt.

— **26.** Kõik need, kelle käes mõisa-politsei on, jääwad sedasama täitma ja seatud ammeti-wõimuſt pruukima nii kauaks weel, kunni uued kogukonna-walitsejad saanud walitud, kinnitatud, ammetisse seatud ja kunni nemad ka ammetid hakkawad toimetama (waata siin ülemal § 9—22). Kui see on sündinud, siis ülewaataja-kohtud peawad seda iga mõisa-politseile ammeti kirjade läbi teada andma.

— **27.** Kui nüüd keegi mõisa-wanem mõisa-politsei tallituſt, nõnda kuida see uues kogukonna-seaduses kinnitatud on, ei taha pidada, waid heidab seda enese pealt üsna ära, aga ei anna seda ka mitte kellegi politsei-abilise kätte, ja kui siis need politsei-asjad, mis maakogukonna-seaduses § 37, a, b, c, ja d all nimetatakse, mõisa-kruntiski tallitaja hooleks jääwad, siis peab seesama mõisa-wanem tallitajale ja kogukonna kirjutajale omaſt käest palka maksma. Se palgamaks arwatakse üles seda mööda, kui suur mõisa-krunt on, mis politsei-asjade poolest siis kogukonna-krundi kõrwa jääb. Ülewaataja-kohus peab seda maksu kinnitama, ja enne kui see sündinud, ei saa mõisa-wanem mitte mõisa-politsei tallituſest lahti lastud.

VII.

Kuida ſelle järel waadetakſe, et maakogukonna-ſeadus ſaab aſutatud.

— **28.** Ülewaatajad-kohtud peawad iga kuus ſelle üle, kuida maakogukonna-ſeaduſe aſutamine edaſi ſaab, talurahwa asjade kommisſionile (ſeaduſe kohtule) teaduſt andma. See kommisſion annab oma poolt ka iga kuu takka kindral-kuberneerile üle kõige kubermangu laiemat teaduſt.

— **29.** Ometi peab kolme kuuga, ſee on 1867ma aasta 1ſe Näeri-k. pääwani, uus ſeaduſe-kord igal pool täieste aſutatud olema; ja et ſee nõnda ſünnib, ſelle eeſt peawad ülewaatajad-kohtud ſeaduſt mööda (Liiwi-maa talurahwa-ſeadus § 1120; Eeſtimaa talur.-ſeadus § 1291; Kuura-maa talur.-ſeadus liſa IV, § 21) talurahwa-asjade kommisſionile wastama.

Munster. Selle juhatuse § 6 lisaks.

Kogukonna nime-juhataja

NN mõisa (kiriku-mõisa n. t.) üle, mis NN kreisis ja NN kihelkondas, NN maa kubermangus on.

I. Maade-pidajad liikmed.

A. Päris-koha-pidajad.

1858ma aasta rewisioni järel.		Ümberkirjutamise läbi juure tulnud.	Kogukonna liikmeks üles wõetud.	Risti-nimi ja liig-nimi.	Millal sündinud.	Mis usku.	Missugust kohta peab	Tähendused.
Pere-koha №.	Sugu-selts №.							
XIII	20			Hans Kuusik .	1. Sept. 1820	Lute-ruse.	NN perekoht on tema päris.	Suri 5. Aprillil 1865.
				naene Ann . .	20. Aug. 1824	ka.		Teisel mehel, waata C.
				tütar Mari . .	1. Tetf. 1843	ka.		On wöörmündri al; waata B.
XII.	103			Jaan Ljew . .	5. Juunil 1812	Wene.	NN perekoht on tema päris.	Kogukonna-kohtu liige aastast 18 . . saadik.
		NN kiriku-mõisast ümberkirjutud, 6. Juuli-k. pääwa aastast 1865 ümberkirjutuse lehega.		Mihael Keppi .	27. Martf. 1830	ka.	NN wabatkoht on tema päris.	Kaela-kohtu al.
				naene Sohwia	8. Sept. 1835	Lute-ruse.		
				poeg Peeter . .	15. Jan. 1857	Wene		
				poeg Jüri . . .	16. Sept. 1857	ka.		
			Sai 8. Juunil 1864 kihelkonna-(kreis-) kohtu ees üles-wõetud, Riialinna kodaniku õigustega tükkis.	Priidik Rohrbach	27. Okt. 1820	Lute-ruse.	NN perekoht on tema päris.	Ei ela kogukonna kruntis.

Alla panewad walla- (kogukonna-) kohus (Eesti-maal tallitaja, eestseisjad) ja mõisa-politsei oma nimed.

mal Oktoobri-k. pääwal 1866.

B. Koha-rentnikud.

1866ma aasta rewisioni järel. Pere-koha №	1866ma aasta rewisioni järel. Sugu-seltsi №	Ümberkirjutamise läbi juure tulnud	Kogukonna liikmeks ülespõetud.	Risti-nimi ja liig-nimi.	Millal sündinud.	Mis usku.	Misuguse kohta peab.	Tähendused.
XI.	35			Käsper Niidlik	5. April. 1829	Luteruse.	NN perekoha rentnik.	Kogukonna-kohus möistnud 5. Nowembril 18 . ., et ta üks aasta täie kogu nõupidamise juures oma sõna ei pea ütlema.
				naene Liisu . .	27. Okt. 1834	ka.		
				poeg Käsper .	17. Sept. 1854	ka.		
				tütar Eewa . .	5. Jan. 1856	ka.		
XIII	20			Aadu Kuusik .	16. Nov. 1844	Luteruse.	NN wabatkoha rentnik (waata ülemal A suguseltsi number 20.)	On kogukonna abimees aastast 18 . .
		Sali möisast ümberkirjutatud; waata ümberkirjutuslehl 4. Juuni-kuu pääwal 1862.		Jakob Tannenbaum . .	25. Tetr. 1818	Luteruse.	NN perekoha rentnik.	On wähe-healise perekohavärisja Mari Kuusiku wõõrmünder, waata ülemal A.
				naene Leena .	4. Juunil 1823	ka.		
				poeg Taawet .	25. Aug. 1846	ka.		
				poeg Mihkel . .	20. Okt. 1847	ka.		
				poeg Paul . .	13. Jan. 1860	ka.		
			Sai 5. Augustil 1864 kihelkonna-(kreis-) kohtu ees ülespõetud möisniku õigustega tükkis.	Aleksander von Müller . . .	7. Juuli 1836	Luteruse.	NN perekoha rentnik.	
			Sai 17. Januaril 18 . . kihelkonna-(kreis-) kohtu ees ülespõetud wõera-maa mehe õigustega tükkis.	Heinrich Rindfleisch . . .	15. April. 1834	Kalwini.	NN perekoha rentnik.	

Alla panewad walla- (kogukonna-) kohus (Eesti-maal tallitaja, eestseisjad) ja möisa-politsei oma nimed.

mal Oktoobri-kuu pääwal aastal 1866.

II. Ilma-maadeta liikmed.

C. Möisa ſulaſed.

Suguſeltſi number rewiſioni järel aastal 1858.	Ümberkirjutamiſe läbi juure tulnud.	Kogukonna liikmeks üles wõetud.	Risti-nimi ja liig-nimi.	Millal ſündinud.	Mis usku.	Töö ehk ammet.	Tähendused.
31			Andres Kuſtoſon	4. Mai 1835	Luteruſe.	Möiſakärner.	Ei ela kogukonna kruntis.
			naene Triinu .	28. Aug. 1837	ka.		
			poeg Jakob . .	20. Now. 1857	ka.		
			poeg Karel . .	5. Tetſem. 1858	ka.		
			tütar Leena . .	27. Now. 1859	ka.		
	Wändra möiſaſt ümberkirjutatud; 5. Juuli-k pääwa aastaſt 18. . ümberkirjutus-lehega.		Mart Weltmann naene Ann, Kuuſiku leſk (waata ülemal täht A)	1830 20. Aug. 1824	Wene. Luteruſe.	Kutſar.	Nõndaſamuti.

Alla panewad walla- (kogukonna-) kohus (Eesti-maal tallitaja, eeſtſeisjad) ja möiſa-politſei oma nimed.

mal Oktoobril 1866.

D. Peremeeste ſulaſed.

1858ma aasta rewiſioni järel. Pere-koha №	Sugu-ſeltſi №	Ümberkirjutamiſe läbi juure tulnud.	Kogukonna liikmeks üles wõetud.	Risti-nimi ja liig-nimi.	Millal ſündinud.	Mis usku.	Töö ehk ammet.	Tähendused.
LXX	113			Tõnnis Ennok.	7. Webr. 1820	Luteruſe.	NN peres ſulaſeks.	Kohtu poolt kogukonna ülewaatamiſe alla pandud.
				naene Liiſu . .	15. Juuli 1824	ka.		
				poeg Peeter . .	25. April 1859	ka.		
				tütar Ewa . .	7. Now. 1860	ka.		
		Sai 3. Tetſembril 18. . kihelkonna- (kreis-) kohtu ees üleswõetud Lemſali linna oklaadisti õigustega tükkis.		Priidik Jürgenſohn	25. Tetſ. 1847	Luteruſe.	NN peres ſulaſeks.	
		Wolmara möiſaſt ümberkirjutatud; waata ümberkirjutuslehht 7. Maik. p. 18. .		Hinrik Kranis .	25. April 1831	Wene.	NN peres ſulaſeks.	On üleannetuma lakkumiſe päraſt kolm korda politſei-nuhtluſt ſaanud.

Alla panewad walla- (kogukonna-) kohus (Eesti-maal tallitaja, eeſtſeisjad) ja möiſa-politſei oma nimed.

mal Oktoobril 1866.

E. Liikmed, kes oma käe peal, ilma maadeta elawad.

Suguseltsi number 1858 aasta rewisioni järel.	Ümberkirjutamise läbi juure tulnud.	Kogukonna liikmeks üleswõetud.	Risti-nimi ja liig-nimi.	Millal sündinud.	Mis usku.	Töö ehk ammet.	Tähendused.
213			Jaan Keppi . .	2. Märtsil 1837	Lutteruse	On NN pered rentniku käest jälle rentinud. (waata täht B).	On aastast 18.. magast ülewaataja.
			naene Kadrina	15. Juuli 1839	ka.		
			poeg Hans . .	17. Mai 1859	ka.		
			poeg Peeter . .	27. Jan. 1862	ka.		
41			Käsper Rõmmi	25. Mai 1826	Lutteruse	On sep.	
	Heitali möisast ümberkirjutatud; waata ümberkirjutus-leht 24. Juuli-k. pääwal 18..		Mart Reio . .	25. Webr. 1810	Lutteruse.	On kõrtsmik NN kõrtsis.	
			naene Tiu . .	30. Jan. 1815	ka.		
			poeg Hinrik . .	8. April 1846	ka.		
			poeg Aadu . .	18. Mai 1848	ka.		
			tütar Liisu . .	25. Sept. 1849	ka.		
			tütar Mari . .	4. Jan. 1852	ka.		
	Ruia möisast ümberkirjutatud; waata ümberkirjutus-leht 27. Juuni-k. pääwal 18..		Hans Kalnin .	25. Juuni 1835	Wene.	On kangur.	Saab waestearmu.
			naene Tsibe . .	17. Jan. 1839	ka.		
			tütar Mari . .	1. Jan. 1860	ka.		
			tütar An . . .	2. Juuni 1862	ka.		
		Sai 6. Tetsembri-kuu päewal 18.. kihelkonna-(kreis-) kohtu ees üleswõetud Tukumi linna meestsanini õigustega tütkis.	Taniel Meier .	5. Juuni 1837	Juudausku.	On poekaupmees.	

Alla panewad walla- (kogukonna-) kohus (Eesti-maal tallitaja, eestseisjad) ja möisa-politsei oma nimed.

mal Oktobril 1866.

See kohtu-seadus on Balti-kubermangude kindral-kuberneeri herra kindral-adjutanti **Albedinski** poolt 18mal Oktoobril 1866 kinnitatud.

Kohtu-Seadus,

kogukonna kohtudele Eesti-maal: kohtu liikmete, kohtu wõimuse ja kohtu asjade toimetamise üle.

I.

Kogukonna kohtu liikmetest.

§ 1. Iga mõisa, iga kiriku-mõisa ja iga maa-koha järel, kus maakogukonda on, asutatakse kogukonna kohus. Ometi sünnib mitmele naabri kogukondadele, ilma et neid ühte seatakse, üht ainust kogukonna kohut seada ehk kus niisugust enne on, nüüdki ülespidada, kui kogukonnad ise sellega nõus on ja ülewaataja kohus (maakogukonna seadus § 32) seda kinnitab, nii kui maakogukonna seaduse § 2 tähendus 2 juhatab.

— 2. Kogukonna kohtu liikmed on: kohtu wanem ja kõigewähemast kaks kõrwasmeest. Kogukond walib, nii kui maakogukonna seaduse § 28 käsib, kohtu peawanema päris-maa pidajate ehk rentnikude liigist, aga kõrwasmehed kõigest kogukonnast ülepea. Kui kogukonna wolimeeste-kogu seda nõuab, siis wõiwad, ülewaataja kohtu kinnitamist mööda, neis kogukondades, kus 500 kunni 750 meesterahwa liiget on, ka 3 kõrwasmeest, ehk kus 750 kunni 1000 meesterahwast on, ka neli kõrwasmeest walitud saada ja weel enam, nenda et 250 hinge peale ikka jälle üks kõrwasmees juure arwatakse.

— 3. Kogukonna kohtu liikmed saawad sedamööda walitud, kinnitatud ja lahtilastud, kuida maakogukonna seaduse § 27 juhatab.

— 4. Kui täie kogu poolest, nii kui see iga aasta seatud wiisil kokkutuleb ehk ka aasta waheajal tarwitust mööda kokkukutsutakse (waata maa-koguk. seadus § 8), kogukonna kohtu liikmed on walitud ja kui nemad kinnitatud saanud, siis wannuwad nende hulgast need, kes ewangeliumi-lutteruse usku on, oma ammeti wannet täie kihelkonna kohtu ees ühel pääwal, mis kihelkonna kohus seks määrab, aga neid, kes kreeka-wene usku on, pannakse nende oma usu preestrist kirikus wanduma, kus siis üks kihelkonna-kohtu liige juures on.

— 5. Iga kogukonna kohtule saawad kaks järgimeest (abi-kohtumeest) walitud, kes nagu nooremad kõrwasmehed siis ammetisse astuwad, kui kohtu päris liikmed, kas haiguse ehk muu teise, mitte tühja asja, päraſt oma ammetit ei wõi ülespidada. Järgimehed saawad nõndaſamuti walitud, kinnitatud, wanduma pandud ja lahti lastud, nagu kohtu päris kõrwasmehed.

— 6. Kui kogukonna kohtu peawanem ligi ei ole, ehk kui tema iſe kohtu kuulamiſe all on, ehk kui teda tükiks ajaks keelatud on ammetit tallitamaſt, -- siis peab nii kaua, kunni ſee kohtu-aſi lõpetatud on, kõige wanem kõrwasmees peawanema aſemel olema ja wanem järgimees jääb nii kauaks kõrwasmeheks. Kui peawanema kohtu-aſi tema ammeti ajal mitte lõpetatud ei ſaa, siis jääwad nimetatud aſemikud niikauaks ammetisse, kunni uute kohtu liikmete walimine jälle kätte tuleb.

— 7. Kui keegi kogukonna kohtu liige oma ammeti-ajal ſureb ehk muidu oma ammeti tallituſt üsna peab mahajätma, siis peab ülewaataja kohtu loaga, uut kohtu liiget walitama (maakoguk.-ſeadus § 8).

— 8. Kogukonna wolimeeste-kogu peab kogukonna kohtu liikmetele palka ſeadma ja ſelle palga ſuuruſt määrama. Järgimees ſaab teenistuſe aja järel siis ükſipäinis päris kõrwasmehe palga, kui ta peale kaks nädalat järgistiku kõrwasmehe aſemel ammetis olnud.

— 9. Kogukonna kohus peab kohut iga nädalas üks kord ühel pääwal, mis ſelle tarwis määratakſe, ja peale ſeda ka weel siis kui tarwis on.

Tähendus. Mis pääwa peale kogukonna kohus oma kohtupääwa ſeab, ſeda peab köster päraſt Jumala-teenistuſe lõpetuſt kirikus teada andma.

II.

Kogukonna kohtu wõimuſeſt ja kellest peale ſee ulatab.

— 10. Kõik kogukonna liikmed, kui nemad mitte juba oma ſeiſuſe pooleſt iſeäraliste kohtude walitſuſe all ei ole, ſeiſawad kogukonna kohtu all, ja ſelle kohtu hooleks on kõik tſiwiil-kohtu-ſeletuſed niiſuguste asjade päraſt, mis mitte peale 20 rubla wäärt ei ole (waata § 12 ja § 13). Kindlad on need kogukonna kohtu otſuſed, mis nende asjade päraſt tehakſe, mis mitte enam

kui 5 rubla wäärt ei ole. Aga kui niisuguste asjade päraſt waieldakſe, mis enam kui 5 rubla makſawad, ſiis on luba, weel eemale kihelkonna kohtu ette kaebata.

Tähendus 1. Wõera-maa mehed ſeiſawad ka kogukonna kohtu all ſedamööda kui talupoja tööd ja ammetit peawad, ehk üleüldſe ka ſiis, kui nemad aga kogukonna kohtu walitſuſe kruntis elamas on, ilma et neil õigus oleks, ennaſt ſuuremate kohtude alla arwata.

Tähendus 2. On kellelgil kõige kogukonna wastu, keda ſiis ſeaduſe ees ühtekokku kui üht meeſt arwatakſe, kaebamiſt tõsta, ſiis on kihelkonna kohus eſimene järg, kelle ette niiſuguſt asja peab wiima.

— 11. Kui need inimeſed, kes mitte mõisniku ſeltſiſt, ega ſeiſuſe pooleſt pearahaſt lahti ei ole, oma jäädawat elupaika kogukonna kohtu walitſuſe-kruntis peawad, ilma et nemad kogukonna liikmed olekſid, ſiis on kogukonna kohus neile eſimene ſeatud järg, kelle ette nemad kõik tſiwiil-waidlemiſe-asjad peawad wiima, mis neil iſekeskis on, ehk mis nende wastu tõstetakſe.

— 12. Aga kui mõisniku ſugu rahwas, literaatid (ſuures koolis õpetatud mehed) ja inimeſed, kes pearahata ſeiſuſeſt on, maal elawad, ilma et nemad kogukonna liikmed olekſid, ſiis ſaab neile niiſuguſte kaebduſte päraſt, mis kogukonna talurahwas nende wastu peaks tõſtma, kreis-kohtu poolt otſuſt tehtud.

— 13. Kui mingiſuguſed tſiwiil-waidlemiſe-asjad nende wahel tõuſewad, kes talurahwas ei ole, aga maakogukonna külles laiemalt ka ſeiſawad ja ſeal elawad, ja nende wahel, kes mõisnikude, literaatide ja pearahata ſeiſuſeſt on, ſiis need waidlemiſe-asjad langewad ſelle kohtu alla, kelle walitſuſe all ſee ſeiſab, kelle peale kaebatakſe. Ometi on ſiiski luba, et ſee, kelle peale kaebatakſe, oma ſuuremaſt kohtuſt lugu pidamata, ettejuhtuwa kohtu-asja juures kogukonna kohtu otſuſt wõib nõuda ja wastuwõtta.

— 14. Kogukonna kohtu all ei ſeiſa ja jääwad kihelkonna kohtu hooleks need tſiwiil-waidlemiſe-asjad, kus ſeſt lugu on, kelle oma midagi on, ehk kus muud õiguſed liikumata wara pooleſt ette tulewad, ja kus talurahwa konkurſid, järeljäänud waranduſte- ja waeſte-laſte-asjad tulewad ſeletada.

— 15. Kogukonna kohtu mõiſta jääwad kõik wähemad ſüüd ehk ülekohtu-teud, mis aga kogukonna kruntis on tehtud, kui need

iſeeneſeſt teiste kohtude wõimuſe alla ei lange, ſee on: kui ſüüalusel tema ſeiſuſe pooleſt iſeäraniſi kohtu-õiguſi ei ole, ehk kui need ſüüd ſuurema kriminaal-ſüüga üheskoos tehtud ei ole, mis kaela-kohtu hooleks on. Niiſuguste wähemate ſüüde juures on kogukonna kohtul õigus, ſeda wiiſi, kuida ſeeſinane ſeadus kinnitab (§ 17) ja ſedamööda, kuida Eestimaa talurahwa ſeadus politſei-ſüüde päraſt õpetab, need trahwid peale panna, mis ſiin nimetatakſe:

1) 6 rubla höb. trahwi maksu;

2) 1 kunni 30 witſa-hoopi ihunuhtluſt;

3) wangis pidamiſt kunni 3 pääwaks.

Kõik otſuſed politſei-asjus, kui need ſeks ſeatud kogukonna kohtuſt on tehtud, on ſiis kindlad lõpeotſuſed.

Tähendus 1. Trahwi-otſuſed mis neile inimestele on tehtud, kes mõiſa-wanema teenistuſes ſeiſawad, peawad enne, kui neid täidetakſe, mõiſa-politſeile ülesantud ſaama; aga ſelle läbi nende täitmiſt ei keelata.

Tähendus 2. Neile inimestele, kes Eestimaa talurahwa ſeaduſes 1269ma numbri all nimetatakſe, nõndaſamuti neile, kes kogukonna kohtu liikmed on ja neile maakogukonna liikmetele, kes kreiskooli ehk muud ſelle aruliſt kooli ehk weel ſuuremat kooli läbikäinud, — ei tohi kogukonna kohus mitte ihunuhtluſt trahwiks mõista.

§ 15 juure on järelſeiſaw 3mas tähendus liſatud: Tühjakstegemiſe-kaebduſed wallakohtude otſuste üle politſei-asjades tulewad hakenrihteri juures ettetuua, kes talurahwa ſeaduſe art. 880 põhja peal ſelle üle otſuſt teeb, kas kaebdus õige wõi mitte, ja kui leiab et tühjakstegemiſeks põhja on, ſelle ſama ſeaduſe art. 881. järel, asja uueste järelkuulata wallakohtuſse tagaſi ſaadab.

880nes artikles nimetud tühjakstegemiſe põhjuſteſt ei maksa alamal tähendud punktid politſei-asjades mitte:

1) punkt 2, „kui kohus oma mõiſtmiſt täidab, ehk kül temale õigel ajal teada antud, et tahtmine olnud, ſuurema kohtuſſe minna."

2) punkt 4, „kui ſuuremas kohtus midagi ettewõetakſe, mis weel ei ole alamas kohtus toimetada olnud."

3) punkt 5. juure pandud § 898 ei maksa politſei-asjades.

(Kindral-kuberneeri mõiſtmine, kuulutud Eesti-maa kub.-ſeitungis No. 70, 31. Leikuſe-k. p. 1867 a.)

III.

Muida kogukonna kohtu ees asjad toimetada tulewad.

— 16. Kogukonna kohus ei tee ilma palumata mitte tsiwiil-asjade seletusega tegemist, waid wõtab siis aga kätte, kui kaebaja seda nõuab. Politsei-asjad saawad ettewõetud ükst aga siis, kui see kaebab, kellele kahju tehti ehk ka tema wanemad wõi wõörmündrid, kui mõisa-politsei, kogukonna tallitaja ehk abimehed kohtu otsust päriwad, ehk kui need, kes kurja tõõ nägijad olid, seda ülesannawad.

— 17. Kui kogukonna kohtu ette tsiwiil-kaebamist tuuakse, siis katsub kohus igapidi hea nõuga rahwast lepitada. Kui kohus lepitust korda saata ei wõi, siis peab ta kaebaja palwet ja kaebatawa wastust täieste ülespanema, peab seda asja, mispärast kaebatakse, ja kuida see sündinud, lühidelt, aga selgeste läbikuulama ja asjale tõe põhja kinnitama. Selle tarwis peab kohus mõlemalt poolt kohtu-käijate eneste ja tunnistusmeeste rääkimist kuulma, ka kõik muud tunnistust weel truuwiste ja hoolega läbikatsuma ja siis, kui ta kõik asjad, mis ühe ehk teise poole kaaluwad, oma mõistust ja südame tunnistust mööda läbiarwanud, otsust tegema.

— 18. Et kohtu otsused mitte taga järel ei saaks tühjaks minema, tulewad need asjad, mis nagu kõige tarwilikumad siin nimetatakse, kohtu mõistmise juures hoolega tähele panna:

1) et kaebaja oma kaebdust ja kaebduse põhja selle kohtu ette ülesannab, kelle päris kord ja õigus see on, tema kaebdust wastuwõtta, läbikuulata ja otsust teha;

2) et kaebataw (see kelle peale kaebatakse) selle kaebduse peale wastab;

3) et kaebaja oma kaebdust tõeks teeb;

4) et kuulatakse, mis kaebataw kaebaja tõekstegemise ja tunnistuste peale wastab; ja wiimaks

5) et asjale selle kohtu poolest otsust tehakse, kellel seks õigus on.

— 19. Kui kogukonna kohus otsust teeb, peawad kõige wähemast kolm kohtu liiget otsuse tegijad olema. Otsust tehakse seda mööda, kuida suurem osa kohtu liikmid oma otsust ütleb. Kui selle juures kohtu liikmed kahte nõuusse lõõwad ja kummagi poole niisama palju liikmid jääb, siis jääb see nõu kohtu otsuseks, kelle poolt kohtu peawanem seisab.

— 20. Kogukonna kohus peab otsuse kuulutamise juures ka kohtu-käijatele § 21—22 ülespandud suurema kohtu nõudmise korra

teada andma, ja meele tuletama, mis kahju neile sünnib, kui selle järel ei tehta. Selle tarwis annab kohus nende kätte juhatus-kirja selle üle, mil wiisil suuremat kohut nõutakse. Eestimaa talurahwa-asjade kommission (seaduse kohus) peab seda juhatus-kirja walmistama ja trükki andma ja siis nii palju neid lehti, kui tarwis on, kihelkonna kohtu läbi kogukonna kohtude kätte saatma.

— 21. Kui see asi, mispärast kohut käiakse enam maksab kui 5 rubla, ja kui siis keegi kohtukäija arwab, et kogukonna kohtu tsiwiil-otsus temale õigust ei tee, siis annab see inimene kahekssa pääwa ajal, pärast kohtu otsuse kuulutamist, kogukonna kohtule teada, et ta sellega rahul ei ole, ja saab kohe sealt ühe kirja, kus sees pääw, millal otsust nõisteti, ja otsus ise ülespandud on. Sest pääwast arwates, millal see suurema kohtu nõudmise kiri wäljaanti, on nüüd sel inimesel jälle kahekssa pääwa aega, ja selle ajaga peab ta seda asja kihelkonna kohtu ette wiima, kus kohtu kirjutaja seda ülespaneb, kui sel pääwal seal awaliku ja seatud kohtupääwa ei peeta. Kogukonna kohus peab selsamal pääwal, kui keegi teada annab, et ta suuremat kohut nõuda tahab, temale ta palwe peale, ennenimetatud kirja wäljaandma.

— 22. Kui kohtukäija, kes otsusega rahul ei ole, täieste sedawiisi ei tee, kuida enne juhatati, waid ühes ainsaski asjas teistwiisi teeb, siis kautab tema õigust, suuremat kohut ses asjas nõuda ja kogukonna kohtu otsus jääb kindlaks.

— 23. Kogukonna kohus täidab oma tsiwiil-otsused, mis kindlad on, kui teine kohtukäija (ehk kohtukäija selts) seda nõuab. Nõndasamuti täidab ta oma otsused, mis politsei-asjade pärast nõistetud, ilma et seks weel iseäranist käsku oodata tarwis oleks.

— 24. Kui mõnel iseäralikul korral suurema kohtu käsu läbi mitte just teist seadust ei tehta, siis on kogukonna kohtul maksude ajamise pooleşt see seadus: Kui kogukonna kohus ise uhe otsuse teinud, kellel õiguse wõimus, ehk kui kogukonna kohtule teiseşt kohtust käsk wõi nõudmine toodud, maksud ajada, siis kogukonna kohus määrab wõlglasele sedamõõda, kuida asi näitab ehk kui suur maksetaw raha summa on, pikemat ehk lühemat maksmise aega (mõneşt pääwast kunni mõne nädalani.) Niisuguşt aega sünnib ka, kui wõlglasel täieliku wabandamist on, weel üks kord määrata, aga siis ähwardatakse ka kohtu sundimisega. Läheb see teine wiibimise aeg ka asjata mõõda, siis paneb kohus wõlglase waraşt nii palju kinni, kui tema wõlg

wäljateeb, ja müüb kinnipandud waranduſt (aga mitte liikumata wara), awaliku okſioni peal, mis tarwis ta enne pääwa nimetanud ja ſeatud wiiſil kuulutanud. Sedamööda, kuida müüdawad asjad wähemad ehk ſuuremad on, ja arwata tuleb, et oſtjaid piſut ehk palju peaks kokku tulema, ſedamööda kuulutatakſe okſioni pääwa kas teadaandmiſe läbi ühe ehk mõne ligema kiriku juures, ehk ring-kirja läbi oma ehk ka weel naabri kohtukruntis (mispäraſt ſiis ſealt hakenrihterile peab kirjutama), ehk kuulutus toimetatakſe Eestimaa kubermangu ſeitungi ja maawalla kuulutaja läbi, ehk peale ſeda weel naabri kubermangude ſeitungide läbi.

— 25. Kui okſioni peetakſe, ſiis peab kogukonna kohtu peawanem ehk, kui temal wõimalik ei ole, üks kohtu liige ſel pääwal, mis kohtu pooleſt ſeks määrati ja kuulutati ja ſel paigal, mis okſioni kohaks nimetati, kõik müüdawad asjad ükshaawal wäljahüüdma ja kui oſtjad hinda nimetanud, ſiis ſelle omaks kinnitama, kes kõige ſuuremat hinda pakkus. Aga ſelle üle peab ta ka kindlat protokolli (rotulus-kirja) walmistama ja ſiis müüdud asjad ſelle kätte andma, kes neid oſtis ja tema käeſt ſeda hinda, miska ta teiste pakutud hinnad ärawõitis, wastuwõtma.

— 26. Okſioni juures 'pole kogukonna kohtu liikmetel mitte õigus müüdawate asjade eeſt muu rahwaga ka hinda pakkuda ega neid kõrgema hinnaga eneſtele osta. Kogukonna kohtul 'pole ka mitte õigus, omale okſioni eeſt kaſu maksuſid arwata; luba aga on kohtul, ſeda, mis ta kuulutuste ja okſioni pidamiſega ehk ärakulutas, okſioni rahaſt maha arwata.

On okſion teiſe muu kohtu käſu ehk nõudmiſe peale peetud, ſiis peab kogukonna kohus okſioni protokolli (rotulus-kirja) ja okſioniſt ſaadud raha-ſumma ſelle teiſe kohtu kätte ſaatma.

— 27. Kui üht kohtu otſuſt, käsku ehk nõudmiſt täita tuleb, mis mitte raha maksu waid muu kohuſe täitmiſt pärib, ſiis peab walla kohus ſüüalust ſeda täitma panema ja ſelle tarwis tema peale käima, ſedamööda kuida aſi näitab, kas ſundimustega ehk trahwimõiſtmiſega kohtu wõimuſt mööda, ehk kohus ähwardab teda wangi panna ehk temale ihunuhtluſt anda ja täitab ſeda, kui ta ſõnakuulmata ja wastupaneja on, ehk laſeb päritud täitmiſt ſüüaluſe kulu peale teha ja pärib tema käeſt raha wälja.

— 28. Kogukonna kohtul 'pole mitte õiguſt, otſekohe ja omaſt peaſt teiste kogukonna kohtude käeſt nõuda, et nemad tema otſuſed, kellel õiguſe wõimus ſaanud, täitma peawad. Kui ſeda tarwis on, ſiis peab kogukonna kohus oma kihelkonna kohtule, kelle all ſeiſab, kirja ſisſeandma, et ſee omalt poolt tarwiliku käsku annab.

— 29. Otſuſed, mis ſuuremate kohtude poolt kindlaks mõiſtetud, täidab walla-kohus, aga mitte muidu kui ſuurema kohtu poolt kirja läbi antud käſu peale.

— 30. Iga kogukonna kohtus peab, kohtu pidamiſe ajal, kohtupeegel kulliga laua peal olema.

— 31. Kohtu asjad ſaawad kogukonna kohtu ees ſuu-ſõnaga ja rahwa oma keele toimetatud. Neid pannakſe, nii lühidalt kui wõimalik, ühte protokolli-raamatuſſe üles, mis ſelle tarwis peetakſe ja mille lehe külled märk-kirjaga on äramärgitud; ſeal tuleb kirja panna, mitu kohtu liiget asja toimetamas olid, kes kaebaja ja kes kaebataw oli, mis asja päraſt kohtus käiakſe, ka tunniſtuſed, mis ette toodi, ja mis tunniſtuſte wastu räägiti, ja wiimaks, mis otſuſt kohus asjale tegi.

— 32. Peale ſeda peab kogukonna kohus weel iſeäraniſe nõõr-raamatu pidama, mille lehekülled märk-kirjaga on äramärgitud ja mis kihelkonna kohtu pooleſt pitſeriga kinnitatakſe ja iga aasta läbi waadatakſe. Selle raamatu ſiſſe kirjutatakſe kõik oſtmiſe-, rendi-, teeniſtuſe- ja muu asja päraſt tehtud kaubad ja lepimiſe kinnituſed, mis rahwas ſuuſõnaga annab kohtu kirja panna; kus aga tuleb tähele panna, et need ei ole mitte kaubad, mis omanduſe-õiguſe ehk muu asjaliku õiguſe ehk ka liikumata wara rentimiſe päraſt tehakſe; pealegi ei tohi neis kaupades mingiſuguſt kinnitamiſt olla, mis ſeaduſe wastu on. Selle nõõr-raamatu ſeeſt wõiwad neile, kes kaupa teewad, tunniſtud äräkirjad wäljaantud ſaada. Mis ſelle raamatu ſees kirjas ſeiſab, on ſesſamas õiguſe-wõimuſes, nagu kinnitamiſed ja ſiſſekirjutuſed (ingroſſatſionid) ſuuremate talurahwa kohtudes ja üleüldiſte juſtiits-kohtudes.

— 33. Kogukonna kohtu liikmed, kui nemad ſelle ammeti peale ſaanud walitud, peawad ſedaſinaſt kohtu-ſeaduſt, mis kogukonna kohtudele Eeſti-maal kohtu liikmete, kohtu-wõimuſe ja kohtuasjade toimetamiſe üle on tehtud, kätte ſaama.

— 34. Kogukonna kohut waadatakſe kõige wähemaſt üks kord aastas kihelkonna kohtu poolt läbi. Selle juures peab kihelkonna kohus iſeäranis tähele panema, kas kohtu raamatud õiges ſeaduſes on ja kuida üleüldſe kohtu asjad toimetatakſe, ja peab järel waatama, et asjad, kogukonna kohtu poolt wiiwitatud ei ſaa.

26. Talwe-k. p. Balti-kubermangude Kindral-kuberneeriſt kinnitud.

Juhatus

Balti-kubermangude maakogukondadele wilja-tagawara-magaſide ja rahakaſſade walitſuſe kohta.

A. Wilja-tagawara-magaſideſt.

I.

Magaſi-walitſuſeſt üleüldſe ja wilja-täitmiſeſt, nõnda kui laenatud wilja ärataſumiſeſt.

§ 1. Magaſi ſeiſab lukutatud kolme wõtme taga, milleſt üks kogukonna wanema, teine kogukonna eeſtſeisja, ja kolmas magaſi-ülewaataja käes ſeiſab.

— 2. Wiibimata päraſt põlluande ſiſſe korjamiſt peab kogukonna liikmetele magaſiſt antud laenu tagaſimaksmine ja laenu-wõla protſenti-wilja (ootuſe) wastawõtmine alustama. Kogukondades, kelle magaſid täis ſeiſul ei ole, (Rahwa heaks 11. Jaanik. p. 1866 a. antud ſeadus § 2) peab käſulik wiljatäitmine ſell wiiſil ſündima, et iga kogukonna-liikme peale tema jägu arwatakſe; niiſamati peab kogukond ühes koos ärataſuma, mis mõned kehwad ei jõudnud maksta, ſeſt et ſiin igaüks kõikide, ja kõik igaühe eeſt peawad wastutama (Rahw. h. ant. ſead. § 3). Nowembri kuu 1. pääwal peab kõik wili magaſis koos olema.

— 3. Magaſi-ülewaatajad wõtawad wasta ja annawad wälja kõik wilja ſell põhjuſel, kuda kogukonna walitſuſe poolt kogukonna wanemaſt, ehk kui temal wõimalik ei olnud, kogukonna kirjutajaſt allakirjutud) nime lehtedes neile oli ülesantud. Lehtedes ſeiſawad kõik kogukonna liikmed, kellel õiguſt on, magaſiſt laenu ſaada; kaa peab nimetatud olema, kui palju ja mis wiljaſuguſt neile laenu lubatakſe. Niiſamati peawad kõik maksu-kohtulikud kogukonna-liikmed nimelehtedes ſeisma, olgu kas neid magaſi-wara puuduſel käſuliku wiljatäitmiſele ſunnitakſe, ehk et nemad wälja laenatud wilja ja protſenti-wilja (ootuſe) kättetaſumiſe eeſt ſeaduſlikult peawad wastama. Kui palju ja mis wiljaſugu magaſisſe täidetakſe, ehk makſetakſe, tuleb niiſamati üles panna. Nimelehed ſaawad hiljemine kogu-

konna-walitsusele ette näidatud, kui magasi ülewaatajad käsku olid täitnud ja oma tähendamist sinna juure märkinud, et köik wõla- (konto-) raamatusse oma kohta sisse kirjutakse.

Nimelehed jääwad niikaua magasi-ülewaataja kätte tõetunnistuseks, kunni ligem magasi-wilja ümbermõetmine tuleb.

— 4. Iga magasi wilja-täitmise, ja laenatud wõla kätte tasumise üle peab kogukonna walitsus kwiitungi andma. Magasi-ülewaataja peab üle selle iga kogukonna liikmega, kes magasist laenu wõtab, üht pügalpulka pidama, mis niikaua hoitakse, kui aastarehnung saab äraseletatud. Selle tarwis nimetatakse kogukonna walitsuse poolt termin, kus wõlgnikude pügalpulgad nende rehnungide kõrwa pannakse, et näha saaks, kas mõlemad kokku jookſewad; ja kui seal midagi wastawaidlemist ei juhtu, siis hukatakse pügalpulk ära. Et seda oli tehtud, peab wõlgniku iserehnungis märgitud saama. Kui magasi wõla suuruse päraſt waidlemist tuleb, siis annab pügalpulk asjale otsust.

— 5. Magasi-ülewaatajad peawad tähele panema, et magasi-täitmise ja laenu-tasumise wili heaste puhastatud ja ilma wigata on, mis nemad wastawõtawad ühel pääwal, keda nemad kogukonna-walitsusega üheskoos selle tarwis oliwad määranud. Peaks nimetatud pääwal laenu wõla-tasumine ja magasiwilja-täitmine toimetamata jääma, siis peawad magasi-ülewaatajad sedamaid kogukonna-walitsusele seda teada andma, kes siis maksmata jäänud wõla tasumiseks kaks uut kahenädalast termini nimetab. On kaa wiimne aeg mööda läinud, siis peab kogukonna-kohus kogukonna-walitsuse pärimise peale maksmata jäänud wõlga, wägiwaldselt tagasi nõudma

On wõlgnik, kelle peale wägiwaldne tagasitasumine mõisteti, üks kehwik ja näitab kaa seks wõimatu, kätetõõ läbi oma wõlga äratasuda, (Rahw. kasuks antud sead. § 19) siis saab selle läbi tõusnud puudus, niikaugelt kui kogukonna-wolinikud ehk ülewaataja-kohus kahju ei peaks wastama (Rahw. kasuks antud sead. § 9) kas kõige kogukonna peale pandud ühe selle tarwis walmistatud iseäraliku aru järel. Kui aga kogukonna ammetnikud õige aegset magasi puuduse jägamist kogukonna peale hooletuse läbi olid tegemata jätnud, siis peawad süüdlased kogukonna ammetnikud omast käest wõlga äratasuma.

Tähendus. Üksnes aruldasel korral wõib magasist wõetud laenuwõla ja täitmise wiljatasumine ülemal määratud ajast pikendatud saada, kautsjoni wasta (§ 10), aga üle ligema aasta põlluande kokkukoristamist mitte muidu, kui ülewaataja-kohtu lubaga.

— 6. Rukkide äparduſel wõib $^1/_3$ tſetwerti rukkide aſemele $^1/_2$ tſetwerti odre, ehk $^2/_3$ tſetwerti kaeru, ja ſuwewilja äparduſel ſelleſama mõõdu järel rukkid ſuwewilja aſemele magaſisſe panna. Ometige on magaſi-walitſuſe kohus ſeatut korraliſt wilja ümberwahetamiſt ligemal ſügiſel ettewõtta.

— 7. Kui iſeäraliſte õnnetuſte järgedel magaſis hoitud wilja-wara laenude tarbeks ei peaks ulatama ja kogukonna-walitſuſel muud nõu ei jää, kui ülewaataja-kohtu lubaga (Rahwa kaſuks antud ſead. § 14) üht oſa hoolekandmiſe-kapitaliſt wilja-tagawara oſtmiſeks wälja anda, ſiis peab ſell wiiſil antud laen omal ajal jälle rahaga ärataſutud ſaama.

Tõeks tegemiſeks, et wilja oſtmine kibedaſt tarwis läheb ja ilma ſelleta koguniſt ei wõi läbi ſaada, peab kogukonna-walitſus omal ajal kogukonna-wolinikudega kokku aſtuma, ühes-koos nõu pidama, ja ſell teel tehtud otſuſt ülewaataja-kohtule kinnituſeks ettepanema.

— 8. Niiſamati peab, kui magaſi-wili hukka kipub minema, kogukonna-walitſus kogukonna-wolinikudega ühes-koos ja ülewaataja-kohtu kinnituſe all, ſelle üle otſuſt tegema, et wana wilja wärske wasta ümberwahetada. Seda ümberwahetamiſt ei tohita mitte teiſite ettewõtta, kui et wahetamiſe tarwis arwatud wana wilja warem magaſiſt wälja ei anta, kunni uus juba tema aſemel on. Aga arukorral wõib kaa wana wilja wälja anda, ilma et uut ſedamaid tema aſemele pannakſe, kui ſee, kes wana wilja wõtab, täieliku kautſioni wõib panna, et temal wõlataſumine wõimalik on.

— 9. Magaſi-täituſed nende käeſt, kes kogukonna piirtelt wäljas pool elawad, nõnda kui üleüldſe niiſuguste inimeſtelt, kellele wilja ſaamine ja wiljaga maksmine koormat teeb, wõib nende peale arwatud wilja oſa turu hinna järel kaa rahaga wasta-wõtta, kus wilja wedamiſe hind juure liſatakſe. Niiſuguſel järgil on kogukonna-walitſuſe kohus, päraſt raha wastawõtmiſt ſiſſemaksja oſa wilja magaſisſe osta.

II.

Magaſi lahtitegemiſeſt ja laenu-wäljaandmiſeſt.

— 10. Laenu wõiwad magaſiſt kõik ſaada, kes kogukonna pärilt on, kui neile ſeda tarwis läheb ja nemad wilja kättetaſumiſe eeſt kautſioni jõuawad panna (olgu kas oma waraga käemeeste läbi, ehk teiſte inimeſte pandi peale), ehk iſeeneſte tugewuſe peale (et nemad tööd jakſawad teha ja ſel wiiſil raha teenida);

seſt wahetpidamata, kas nemad maakrundi-omanikude, ehk wallaliste inimeste klassis seisawad. (Rahw. kasuks ant. sead. § 7 a.)

Kui laenu ei anta, siis peawad kogukonna-wolinikud protokolli üles wõtma ja seal sees nimetama, mispärast laenu ei antud.

Kes kogukonna-wolinikude otsusega rahul ei ole, wõib kahe nädala sees ülewaataja-kohtusse kaebama minna.

— 11. Laenud wilja-tagawara-magasidest, mis üks kogukond teisega isekeskis toimetawad, wõiwad nende kogukondade-wolinikude wahel üheskoos nõupidamisel, ja kohalise ülewaataja-kohtu lubaga tallitatud saada, kui ülewaataja-kohus laenu-asja ligemaid tingimisi on läbi-katsunud.

— 12. Aega, kus kogukonna-wolinikude poolt lubatud laenude wälja andmine alustab, mis üle täieliku protokolli peab peetama, saab kogukonna-walitsuse palumist mõõda, ülewaataja-kohus kinnitama.

— 13. Laenude wäljaandmisel peab igakord selle wiljaga alustama, kellest kõige ennemini raisku minemist karta on.

III.

Magasi-rewisionist.

— 14. Leikuse-kuu esimese pääwaga alustab uus aasta-rehnung magasi-walitsusele, ja peawad selle tarwis magasi-raamatud täielikult lõpetatud, ja magasside wili ümbermõõdetud olema. Niisamati peawad kogukonna-wanemad ja eesseisjad, nõnda kui magasi ülewaatajad, pärast raamatute-rehnungi lõpetust, kogukonna-wolinikudele wiimse aasta magasi-walitsuse üle otsust andma.

Tähendus. Üle selle peawad kogukonna-wanemad, eestseisjad ja magasi ülewaatajad igakord, kui nemad ammetist lahkuwad, kogukonna-wolinikudele otsust andma selle aja üle, mis wiimse raamatute lõpetuse ja nende lahkumise wahel mõõda läinud oli.

— 15. Pärast seda kui eesseiswa juhatuse § 2ses nimetatud magasitäitmised ja wälja laenatud wilja kätetasumised korrale toime-

tatud on, peawad kogukonna-walitsused magasi-raamatute põhjusel ühte arulehte selle eespildi järel walmistama, kuida Lit. A. näitab, kust seest näha wõib:

1) kui palju 1. Augustil magasi wilja järeljäänud oli;

2) kui palju wäljaantud laenude arus üleüldse on;

3) kui palju sellest tagasi on toodud;

4) kui palju magasi wilja täitmist wasta wõtta oli;

5) kui palju sellest sissetulnud on;

6) kui palju sissetulnud protsenti-wiljast waestele wäljaantud on;

7) kui palju selle järel praegusel silmapilgul magasi-wilja seisus on.

Seda aru-lehte peab ülewaataja-kohtule 1. Jõulu-kuu pääwaks sisse antama.

Tähendus. Üle selle peawad kogukonna-walitsused ülewaataja-kohtule weel ettekirjutud arulehed läkitama, kelle seest Kuberneer wälja wõtab, mis tema kõigealandlikuma aastateadus-kirjale tarwis lähäb, ja mis hoolekandmise kommissionile teatud munstre järel ülesanda tuleb.

— 16. Iga aastase magaside ja raha-kassade rewisionile, mis pärast põlluande sissekorjamise lõpetust, kas ülewaataja-kohus, ehk üks tema saadikutest korrale toimetab, peawad mõlemad magasi-raamatud (Lit. C. D. ja E.) ja jägamise-arulehed (Lit. B.), nõnda kui ülemal nimetatud aruleht A. ettepandud saama. Tema katsub jägamise arulehe esimise külle peal üles antud tarwituse läbi, waatab järele, kas kõik ükslaste inimeste peale jägatud juurelisandused ja wälja laenatud wõlad korrapärast sisse tulnud on, ja teeb seda mööda, kuda asjalugu näitab, edespidisi korrale seadmisi. Pikemalt paneb tema arulehe Lit. A. magasi raamatude kõrwa ja leiab sealt seest wiimaks, kui minewa ja tänawu aasta arulehed, teine teisega kokkupannes, läbiwaatab: kas praegune wiljaseisus ja raha magasis õiguse korral on. Saadikul on kaa wabawoli, kõiki magasi-walitsusesse puutuwaid raamatuid, lehti j. n. e. sügawama läbikatsumise tarwis ülewaataja-kohtusse lasta wiia; aga siis on tema kohus, nii kiirest kui ial wõimalik, läbiwaatamist ettewõtta, ja siis kogukonna-walitsusele raamatuid jälle tagasi läkitada.

— 17. Pikemalt peab ülewaataja-kohus terase silmaga tähele panema:

1) kuda magasi hoonega lugu on;

2) kuda wilja seisus ja kõlbus on;

3) kuda magasi-ülewaataja selle eest hoolt kannab, mis tema walitsuse all seisab.

IV.

Raamatutest, mis peawad peetud ja kirjutatud saama.

— 18. Nõõriraamatud, mis kogukonna-walitsused peawad pidama ja nende sisse kirjutama, on järgmised:

1) Number I all tähendatud magasi-raamat, kelle sees kõik sissewõtmised ja wäljaandmised üheskoos (summawiisil) on ülesantud, ja kust iseäralistе rehnungite peale juhatakse (Lit. C.)

2) Number II märgitud raamat, kus sees ükslaste kogukonna-liikmede wõla kontud, igaühel iseäranis ülespandud, seisawad. Seda raamatut peab nõnda kirjutatama, kuda eespilt Lit. D. juhatab, ja kuhu sisse kaa waeste rehnung ehk konto, kuda eespilt Lit. E. näitab, ülespannakse.

Tähendus. Peale selle peab üks jägamise-aruleht tehtama, mille esimese lehe külle peale ülewaatlik aasta aru-kokkupandus kirjutakse, mis kogukonna-liikmed magasisse peawad maksma. Eespildi Lit. B. järel tehtud.

B. Kogukonna-raha-kassadest.

I.

Kassa-walitsusest.

— 19. Kogukonna-kassa (walla-laegas), kelle iseäralikud jäud on: kogukonna-hoolekandmise-wara, kogukonna waeste wara ja passide raha-kassa, kus wiimist leitakse, — peab ühes tule-kindlas kiriwõlwis seisma, raud ukse ja kahe läbi ukse käidawa lukkude taga, ehk ühes tule kindlas raud kapis kahekordse lukude taga hoitud saama. Üks wõti seisab kogukonna-wanema, teine kogukonna-eestseisja käes.

— 20. Kogukonna-walitsus nimetab ühe nädala pääwa selle tarwis, kus enne lõunat kõik rahamaksud wastawõetakse ja wälja antakse, ja kuulutab seda pääwa kogukonna liikmetele. Wäikesedes kogukondades wõiwad seda mõõda kui tarwitus näitab, kokkutulemise (istumise)- pääwad kaa arwemast peetud saada.

— 21. Kogukonna-kassasse sissejookšew raha peab kogukonna-wanema ja eeltseisja silma all, kelle kätte teine kassa wõti usutud on, päraft sisse maksmist ja üleskirjutamist wiibimata kogukonna rahahoidmise paika pandud saama, ja peab kogukonna-wanem ehk eesseisja sissemakstud raha üle antud kwiitungi alla oma nime kirjutama ja pitseri panema, kuhu wiimaks kogukonna kirjutaja weel oma nime juure kirjutab.

— 22. Kõik rahad, mis kogukonna kassasse sisse tulewad, peawad, niipikalt kui summad wäga pisukesed ei ole, ehk nende wäljaandmine ligemal pääwadel kätte ei tule, ustawa raha paberitesse, mis interessisi kannawad, ümberwahetatud saama. Seal juures peab seesuguši paberid ostetama, mille hinnad kõige wähemine moondamise all seisawad. Paberite sugu ja numbrid kirjutakse raamatusse ülesse.

II.

Kogukonna-kassa rewisionist.

— 23. Kogukonna walitsus peab iga rehnungi aasta lõpetusel, see on 1. Januaril oma raamatutele lõpetust tegema, kus juures kogukonna wolinikud rewisioni (rehnungide-läbi waatust) ettewõtawad, et näha saawad, kas rahaseisus rehnungitega tõtelikult ühte läheb. Kui seda on tehtud, siis annawad wolinikud eespildi № I järel tunnistähte, mis peale kunni 15-ma Januari kuu päämani kassa-aruandmise-leht ülewaataja-kohtusse läkitakse ja ühtlase hinna paberite nimekiri eespildi № II järel kaasa antakse.

— 24. Ülewaataja kohus ehk tema saadik, kelle hooleks kassa-rewisioni uskuti, peab oma silmaga läbiwaatama, kas kõik nõnda on korrale täidetud, kuda kassa walitsusele ette kirjutatud seadmised õpetawad, ja kas kassaraamatude üleskirjutus selge raha ja hinna-paberide seisusega ühte jookseb; niisamati kaa, kas kassa-nõõri raamatud ette kirjutatud wiisil on peetud.

III.

Raamatutest, mis peawad peetud saama.

— 25. Kogukonna-walitsused peawad järgmisi nõõri-raamatuid pidama, ja kuda eespildid näitawad, sinna sisse kirjutama:

1) kassa-pea-raamat, kuhu sisse kõik päris walla-laeka, hoolekandmise-wara ja waeste-wara sissetulemised ja wäljaand-

miſed ſedamaid, ſel ſamal pääwal, kus neid korrale toimetati, ülespannakſe, (Eespilt № III);

2) nööri-raamat pasſiraha ſisſetulemiſe üle (Eespilt № IV.)

IV.

Selle juhatuſe tegewuſe-toimetus.

— 26. Selle juhatuſega, mis 11. Juunil 1866 rahwa heaks ja kaſuks antud ſeaduſt pikemalt korrale toimetab, ſaawad kõik endiſed kohtu poolt antud, wilja-tagawara-magaſide ja kaſſa-walitſuſe külge puutuwad määramiſed maha kustutatud, ja ſeiſawad ſelle järel Maakogukonna-ſeadus 19. Weebruari-k. p. 1866 a., rahwa heaks ja kaſuks 11. Jaani-k. p. antud ſeadus ja ſeeſinane juhatus, kellele aega mööda pikemaid liſanduſi wõib tulla, ainuſeks juhatuſeks wilja-tagawara-magaſide ja raha-kaſſa walitſustele Balti- kubermangude maakogukondades.

Eesſeiswat juhatuſt ja eespiltiſi olen mina ſellega Kõigekõrgemalt 19. Webruaril 1866 kinnitatud maakogukondade ſeaduſe § 43 põhjuſel kinnitada ja wõimule panna tahtnud.

Peeterburgis, 22. Oktoobri-k. p. 1869 a.

Kindral-Adjutant **Albedinski.**

N. N. Maakogukonna Kassa-aruleht 18 . . aastal.

Kogukonna-rahade nimetused.	18 . . aastast oli kassas järel jäänud.				18 . . aastal sisse tulnud.				18 . . aastal on wälja antud.				18 . . aastaks jääwad järele.				Märkused.
	Selget raha.		Hinnapaberid.		Selget raha.		Hinnapaberid.		Selget raha.		Hinnapaberid.		Selget raha.		Hinnapaberid.		
	Höb.-rublad.	Kop.	Höb.-rublad.	Kop.	Höb.-rublad.	Kop.	Höb.-rublad.	Kop.	Höb.-rublad.	Kop.	Höb.-rublad.	Kop.	Höb.-rublad.	Kop.	Höb.-rublad.	Kop.	

(Kogukonna-wanema ja eestseisjate allakirjutus.)

Tähendus: Peale selle aru-lehe ja ühe iseäranis ülesandmist nende hinna paberite üle, mis 18 . . aastaks kogukonna-kassasse jääwad, peaks weel üks Attestat (tunnisleht) kogukonna-walitsuse poolt ülewaataja-kohtude rewisioni juures selle üle nähtawal olema, et wolinikud omal ajal raha-kassa 18 . . aastal ülewaatnud olid, ja siin aru-lehes ülesantud summad, nii hästi selges rahas kui hinna-paberites, kelle nimed № II seisawad tõtelikult walla-laekas eesleiti.

Eespilt № 2.

N. N. maakogukonna hinnapaberite nimetamise-leht, mis 1. Januaril 18 . . kassas olliwad.

Aasta arulehe № 1. juure.

Hinnapaberite nimelik ülesandmine.	Summade suurus. Höb.-rubla.	Kop.
A. Kogukonna Kapital.		
1 N. N. pantkiri № . . . Lit. A. suur		
intressi-kupongid tema külles . . . . 18 . . aastast peale		
1 N. N. pantkiri № . . . Lit. N. suur		
intressi-kupongid tema külles . . . . 18 . . aastast peale		
1 Korjamise-kassa täht N. N. Kredit-kassast № . . . suur		
intressi-kupongid tema külles . . . . 18 . . aastast peale		
4 piletid 5. laenust, №.№ . . . igaüks suur		
see teeb ütlekoku		
intressi-kupongid nende külles . . . . 18 . . aastast peale		
B. Hoolekandmise Kapital.		
1 N. N. pantkiri № . . . Lit. B. suur		
intressi-kupongid tema külles . . . . 18 . . aastast peale		
1 N. N. pantkiri № . . . Lit. Z. suur		
intressi-kupongid tema külles . . . . 18 . . aastast peale		
1 N. N. pantkiri № . . . Lit. N. suur		
intressi-kupongid tema külles . . . . 18 . . aastast peale		
1 Korjamise-kassa täht N. N. Kredit-kassast № . . . suur		
intressi-kupongid tema külles . . . . 18 . . aastast peale		
1 Intressi-intressist kanja korjamise kassa-täht N. N. Kredit-kassast № . . . suur		
Summa		

Tähendus: Kogukonna-kapitali hinna-paberid peawad kindlast kogukonna enese nime peale wäljaantud olema, ehk paberite peal kogukonna nimi seisma.

. . . sel . . . . kuupääwal 18 . . aastal.

(Kogukonna-wanema ja walla-eesseisjate allakirjutus.)

Kassa-nöör-raamat

N. N. maakogukonna päralt kapitalide üle 18 . . aasta peale.

Kuu ja kuupääwad.	Sissetulek.	Selget raha.		Hinnapaberites.		Kuu ja kuupääwad.	Wäljaandus.	Tunnistähede №	Selget raha.		Hinnapaberites.	
		Rubla.	Kop.	Rubla.	Kop.				Rubla.	Kop.	Rubla.	Kop.

Eeskilt № 4.

Nöör-raamat

sissetulnud passi-maksude üle 18 . . aastal.

№	Andmise		Kellele pass oli wäljaantud, ja kelle käest passi-maks oli sissetulnud.	Kui suur passi-maks on.	
	K u u.	Pääw.		Rubla.	Kop.

Arukeht

Eespilt Lit. A.

Magasi järeljäänud, wäljalaenatud ja protsenti wilja üle. N. N. maakogukonnas. 18 . . aastal.

1.	2.	3.		4.		5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	
Maakogukonna nimi.	Meesterahwa rewiskoni hingede ja kaugemalt kogukonna sidemes seiswa inimeste hulk.	Käsulikul mõõdul pidi olema.		1. Augustil mööda läinud aastal oli magasis tõeste leida.		1. Augustil tänawu aastal oli wana wõlga.		Kui palju eelmise aastade laenu wõlast ja protsenti wiljast sisse on tulnud.	Summa sell aastal 1. Augustini wõlga antud laenude üle.	Kui palju tänawu aasta wilja laenatud ja protsenti wiljast sisse on tulnud.	Kui palju wilja täituft tänawu aastal 4 karnitsab talwe ja 2 karnitsab suwewilja pidi sisse tulema.	Kui palju wilja täitmist tänawu aastal sisse on tulnud.	Protsenti wiljast on maestele ilma tagasimaksmiseta wälja antud.	Selle järel on praegu magasis tõeste leida.	Tähendused.
		Talwewilja.	Suwewilja.	Talwewilja.	Suwewilja.	Talwewilja.	Suwewilja.	Talwewilja.	Talwewilja.	Talwewilja.	Talwewilja.	Talwewilja.	Talwewilja.	Talwewilja.	
		Odre.	Kaeru.	Odre.	Kaeru.	Odre.	Kaeru.	Odre.	Odre.	Odre.	Odre.	Odre.	Odre.	Odre.	
		Tsetwert.		Tsetwert.		Rubla.	Kop.	Tsetwert.	Tsetwert.	Tsetwert.	Tsetwert.	Tsetwert.	Tsetwert.	Tsetwert.	

11*

Seletus: Selle arulehe rubrikud peawad üksteisega kokku jooksma, nimelt peawad rubrikud 3, 5, 7 ja 9 kui need kokku loetakse, ja rubrik 10 all ülesantud sealt maha arwatakse, tõtelikult üles näitama praeguft, rubrik 11 all nimetatud, magasi seisuft. Ka tulewad wiljasugud arulehes üksnes tsetwerti mõõdul ülesanda, ja mitte wähemad murtud numbrid, kui ½ pruukida.

Eespilt Lit. B.

Jägamise-aru-leht

ükslastest maksuwõimalikudest liikmetest N. N. kogukonnas, kes kogukonna-tagawara-magasisse magasi täitmist oma kogukonna üheskoos wastamise põhjusel peawad tasuma, nõnda kui wälja laenatud wilja protsentidega tagasi maksmisest.

N. N. Maakogukonna magasil on wasta wõtta:

	Talw- wilja. Odre.	Suwe- wilja. Kaeru.
1) käsulik summa (paljus) maksukohtuliste kogukonna liikmete peale, teeb iga inimese kohta 4 karnitsad talwe- ja 2 karnitsad suwewilja	000 Karn.	000 Karn.
2) minewal aastal maksmata jäänud wõla kustutamiseks	" "	" "
3) Laenatud wilja käte tasumiseks	" "	" "
4) protsentiwilja, wälja laenatud wilja eest	" "	" "
Summa .	000 Karn.	000 Karn.

Teise lehekülle peal on maksjate nimed ülespandud.

mal kuupääwal.

(Kogukonna wanema, eesseisjate ja wolinikude allkirjutus).

Jägatud sai.

Maksukohtuliste kogukonna liikmete nimed.	Magasi wilja täitmise tarwis.			Maksmata jäänud wõla täituseks.			Laenatud wõla tasumise tarwis.			Protsenti wilja.			Sellest on äramaksetud.			Tähendus.
	Talwe- wilja.	Suwe- wilja. odre.	Suwe- wilja. kaer.	Talwe- wilja.	Suwe- wilja. odre.	Suwe- wilja. kaer.	Talwe- wilja.	Suwe- wilja. odre.	Suwe- wilja. kaer.	Talwe- wilja.	Suwe- wilja. odre.	Suwe- wilja. kaer.	Talwe- wilja.	Suwe- wilja. odre	Suwe- wilja. kaer	
	Karnits.			Karnits.			Karnits.			Karnits.			Karnits.			
Jõetaguse taluperemees Mihkel Lillemets . . .	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	
Mõisa sulane Peter Lindra	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	
Mõisa pois Karl Metsik	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	
Mõisa kubjas Hindrik Kuusk	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	
Summa . . .	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	

Lühike kokkutõmbus:

(Kogukonna wanema. eesseisjate ja wolinikude allkirjutus).

№ 1.

N. N. kogukonna Magasi-raamat 18 . . aastal.

Kuu ja pääw.	Konto raamatu № 2 leheküg.	Sisse wõetud.	Rukid. Tsetw.	Rukid. Karn.	Odrad. Tsetw.	Odrad. Karn.	Kaerad Tsetw.	Kaerad Karn	Kuu ja pääw.	Konto raamatu № 2. leheküg.	Wälja antud.	Rukid. Tsetw.	Rukid. Karn.	Odrad. Tsetw.	Odrad. Karn.	Kaerad. Tsetw.	Kaerad. Karn.
18 . .		Magasi wilja seisus päraft									Minewast aastast jäiwad weel						
1. Augustil		ettewõetud ümbermõetmist									siise ajada:						
17. Septbr.		Aastaseks magasi täitmiseks									a. wanast wõlast						
		sissetulnud									b. minewast aastasest laenust						
,,		Endiste aastade wõlga jäänud									c. wõlga jäänud magasi täitmist						
,,		magasi täitmiseks . .															
		Protsenti-wilja selle eest . .							18 . .		Kohtukirjutajale moona . .						
Nowbr.		18 . . aastast laenu tasuti							15. Nowbr.		Waestele antud ilma tagasi-						
		tagasi							Detsbr.		maksmiseta						
,,		Protsenti-wilja selle eest . .							23. April		Laenuks wäljaantud						
Detsember		Wana wõla kättetasumist .									Summa						
,,		Protsenti-wilja selle eest . .									1. Augustil 18 . . oli magasis järel jäänud . . .						
		Summa									Ühtekokku						

Tähendus: Kui magasi ümbermõetmise juures üleliigust, ehk aga puudust peaks leitama, siis peab seda ühtekokku arwuse summa alla kirjutatama, ja tulewaks aastaks aga puhas ülejäänud seisus ülesantama.

Eespilt Lit. D.

№ 2.

Konto-raamat ükslaste kogukonna-liikmetega N. N. kogukonna wäljaantud magasi-laenude üle 18 . . aastal.

Kuu.	Pääw.	Kogukonna-liikmete nimed, nende number perede järel ja wõla suurus.	Rukkid. Tsetw.	Rukkid. Karn.	Odrad. Tsetw.	Odrad. Karn.	Kaerad. Tsetw.	Kaerad. Karn.
		№ 1.						
18 . .	1.	Mõisa sulane Andres Weske.						
August		31. Juulil tänawu aasta wõla rehnungi lõpetust mööda						
		Aastal 18 . . maksmata jäänud ja hinna kõrwa arwatud protsenti wili . . .						
		Tänawu aasta peale arwatut magasi täitmist . . .						
18 . .		Laenu oli tema saanud.						
Webruar	1.	Ühe kuu peale						
Märts	1.	,, ,, ,, ...						
April	1.	Hobuse toiduks 1 kuu peale						
		Seemne tarwis						
Mai	1.	Ühe kuu leiwa tarwis . . .						
		Seemne tarwis						
Juuni	1.	Ühe kuu leiwa terwis . . .						
Juuli	1.	,, ,, ,, ,, . . .						

Kuu.	Pääw.	Kogukonna-liikmete nimed, nende number kogukonna nime juhatajas ja tagasi maksetud wõla suurus.	Rukkid. Tsetw.	Rukkid. Karn	Odrad. Tsetw.	Odrad. Karn.	Kaerad. Tsetw.	Kaerad. Karn.
		№ 1.						
18 . .		Mõisa sulane Andres Weske.						
Septbr.	15.	18 . . aastase wõla peale						
	20.	Tänawuse aastase magasi täitmise peale						
Oktober	12.	Wiimse aastase laenu peale						
	15.	Selle eest arwatud protsenti wilja						
		Summa						
		Augusti kuul 18 . . jääb wõlga						
		Ühte kokku arwus						

Tähendus: Seesinane konto peab ühe poole peal ülesandma, iga ükslase kogukonna-liikme wõla ja laenude aru, niisamati wana wõla ja laenude eest arwatud protsenti-wilja, jägamise arulist magasi täitust ja uuest peale tulnud laenu. Aga teise lehe külle peal peab wõla tasumine seisma sell wiisil, et 1. Augustil aasta rehnungi lõpetusel iga tasumata jäänud tük uue konto-raamatusse wõlaks saab kirjutatud. Konto peab wäga osawalt nende konto-raamatutega ja pügalpulkadega ühte jooksma, mis ükslaste kogukonna-liikmetele olid antud.

Eespilt Lit. E.

Konto walla waestega 18 . . aastal.

Ükslaste walla-waeste nimed.	Temal on saada.						Tema on saanud.						
	Talwe-wilja.		Suwe-wilja.				Kuu-pääw.	Talwe-wilja.		Suwe-wilja.			
			Odre.		Kaeru.					Odre.		Kaeru.	
	Tsetw.	Karn.	Tsetw.	Karn.	Tsetw.	Karn.		Tsetw.	Karn.	Tsetw.	Karn.	Tsetw.	Karn.
1. Jüri Arakas							10. Sept. 18 . .						
							15. Now. 18 . .						
							17. Jan. 18 . .						
							15. Märtsil 18 . .						
							Summa						
2. Priidik Walter							10. Sept. 18 . .						
							15. Now. 18 . .						
							7. Jan. 18 . .						
							15. Märtsil 18 . .						
							Summa						
3. Liiso Leppik							10. Sept. 18 . .						
							15. Now. 18 . .						
							7. Jan. 18 . .						
							15. Märtsil 18 . .						
							Summa						

Tähendus: Seesinane konto on magasi raamatusse № I kogukonna liikmetele wäljaantud laenude taha ülespanna; ja peawad kordkorralt waestele antud toetused kokkuarwatud magasi raamatus № I paremal pool lehe külle peal kui wäljaandus seisma.

Gespilt Lit. B.

Konto walla wnestega 18.. nastal.

Aktsiaste walla-wnestega nimed.	Temal on saaba						Tema on saanud						
	Tema-wilja		Suwe-wilja				Kuu-päim.	Tema-wilja		Suwe-wilja			
			Ohre.		Kaeru.					Ohre.		Kaeru.	
	Tuhl	Nrog	Tuhl	Nrog	Tuhl	Nrog		Tuhl	Nrog	Tuhl	Nrog	Tuhl	Nrog
1. Juri Arakas							10. Sept. 18..						
							15. Nov. 18..						
							17. Jan. 18..						
							15. Märtsil 18..						
							Summa						
2. Mirtsi Malier							10. Sept. 18..						
							15. Nov. 18..						
							7. Jan. 18..						
							15. Märtsil 18..						
							Summa						
3. Jüso Leppik							10. Sept. 18..						
							15. Nov. 18						
							7. Jan. 18..						
							15. Märtsil 18..						
							Summa						

Tähendus: Seesinane konto on magasi raamatusse № 1 kogukonna liikmetele wäljaantud läenude taba tiespanna, ja pennad kordkorrali wasselele antud toetuseb kokkuarwatud magasi raamatus № 1 paremal pool tehe küllé peat kui wäljaandus sesma.

Kinnitud Kindral-kuberneeri herra kindral-adjutant Albedinski poolest 5. Jõulu-kuu p. 1869 a.

Walla kogukonna kokkutulemise, walla-kohtu pidamise ja kohtu raamatude kirjutamise seadmised.

I. Kogukonna maja, kohtu tarwituſed ja raamatud.

§ 1. Walla kohus, kogukonna, wolimeeste ja jäusliikmete kokkutulemised peetakse kogukonna majas ehk esiteks selle asemele seatud hoones. Seal kohas maksawad kaa walla liikmed kogukonna poolt seatud ajal oma raha-maksud.

— 2. Peale kirjutamise tarwituſt ja hoidmise lukuliſt paika ja kohtu waranduſt, see on: laud, isted j. n. e., peawad kogukonna hoones olema:

1) kohtu kull ja kalewine laua kate;

2) kogukonna pitſer (waata juhatus, kuda 19. Kűűnla-kuu p. 1869 Kõigekõrgemalt kinnitatud Balti-kubermangude maakogukonna-seaduſt tuleb asutada, § 22).

3) Kogukonna raha hoidmise tarwis kahe lukuga ja kahe wõtmega tule kindel kaſt, mis ka ühes teises kindlas paikas wõib hoitud saada. (Waata rahwa heaks ja kasuks antud seadus § 13).

4) 1856 a. wäljaantud talurahwa seaduſe raamat ja 1859 selle juure lisatud seadmised, läbi poogitud walge lehtedega, mis peale muudetud seaduſed kirja tulewad panna.

5) Maa-kogukonna seadus ja tema lisad.

6) Passi seadus.

Tähendus. Need raamatud peawad kindlaste poogitud ja nende otsa kirjutud olema, mis raamat ta on, niisamoti kaa kogukonna nimi.

7) Kogukonna nime-juhataja.

8) Protokolli nõõrraamat, kus kogukonna nõupidamise otsused tulewad kirja panna (waata kogukonna seadus § 13 munster A.).

9) Walla kohtu protokolli raamat (waata walla kohtu seisuse ja wõimuse seaduſe § 31 munster B.)

10) Kohtu protokolli nõõr-raamat (§ 32 munster C.)

11) Laua register walla walitsuse ja kohtu tarwis, munster D.)

12) Wäljawalmistud kirjade raamat walla walitsuse ja kohtu tarwis (munster E.)

Peale seda on walla kohtus weel nöör-raamatud, hoida pandud raha üle, ja walla walitsuses rõuge panemise kirjad (munster F, G ja H.)

II. Kogukonna ja walla kohtu kokkutulemine, ja mis kord peab seal peetud saama.

— 3. Kogukonna, wolimeeste ehk jäus-liikmede kokkutulemise aega seab tallitaja, kohtu kokkutulemise aega kohtu wanem.

— 4. Seatud ajal peawad kõik kutsutud inimesed kous olema ja otsani jääma.

— 5. Walla kohus tuleb korra päraſt üks kord nädalas seatud pääwal kokku. Kui aga juhtuwad nii palju asju ees olema, et neist korralise kokkutulemisega mitte jägu ei saa, siis saawad pealekordlikud istumised peetud.

— 6. Kui kohtu-wanem ehk kohtu-käemees, kas haiguse ehk muu teise mitte tühja asja päraſt, ei saa kohtusse tulla, siis peab ta seda aegsaste oma abimehele teada andma, kes tema eest kohtusse läheb (waata kohtu seadus § 5).

Tähendus: Kohtu liige, kes ilma teadaandmata ja ilma asjata tulemata jääb, peab iga kord 1 rubla trahwi maksma.

— 7. Walla ammeti mehed peawad kokkutulemises ja kui nemad ammetit tallitawad, oma ammeti märgid kandma ja iga ühe wasta ennast sündsaste ülespidama.

— 8. Tallitaja ja kohtu-wanem peawad selle üle walwama, et kõik, kes kogus ehk kohtu ees on, ennast sündsaste ülespeawad ja nimelt, et nemad ilma pea katteta on, tubakat ei põleta ja n. e.

— 9. Kes kogu ehk kohtu auu wasta eksib, seda noomib tallitaja ehk kohtu-wanem, et ta peaks ennast sündsaste ülespidama. Kui see noomimine ei aita, siis mõistab kohus teda kas toast wälja, ehk panneb temale trahwi peale, ehk kui eksija süü liiga suur on, annab asja kihelkonna kohtu ette, kust see asi korralise kohtusse saab saadetud.

III. Raamat ja protokolli kirjutamise üleüldsed seadmised.

— 10. Kõik § 1 all nimetud raamatud peawad puhtaste peetud saama ja ei tohi kirja ärakaapida. Kui ehk mõni sõna õiendada tuleb, siis nende sõnadest tuleb kriips läbi tõmbada, aga nenda,

et siiski seda sõna wõib weel lugeda. Nende asemele saawad uued sõnad kirja kõrwa ülespandud ja nende alla kirjutawad oma nimed tallitaja ja walla kirjutaja, ehk kohtu-wanem ja kohtu kirjutaja.

Need protokollid ja raamatud, mis mitte nööriga läbitõmmatud ei ole, peawad lehtwiisi nummertud olema.

— 11. Iga protokolli esi-otsas seisab, millal ja kus kogu kous oli. Kohtu, kogukonna ja wolimeeste-kogu protokollis peawad nende nimed ülespandud saama, kes kokku olid tulnud, ja niisamati tuleb nende nimed kirja panna, kes tulemata jäiwad.

— 12. Iga asi saab protokollides ise-numbre al ülespandud. Need numbred hakkawad iga aasta eest otsast peale.

— 13. Kes oma nime allakirjutada ei oska, tõmbab kolm risti, mis alla protokolli kirjutaja ristitõmbaja nime paneb.

1. Mis kombel kogukonna protokoll kirjutada tuleb.

— 14. Kogukonna protokolli (§ 2) pannakse kõik walimised ja kogukonna, ehk wolimeeste ehk üksikute liikide nõuheitmised kirja. — Käsud mis tallitajad ehk abimehed oma wõimusega annawad (kogukonna seaduse § 19 ja 20), peawad nende soowimist mööda kaa protokolli kirja pandud saama.

— 15. Protokoll saab sell ajal kirjutud, kui kogukond kous on, ja allakirjutawad omad nimed: tallitaja, abimehed ja kõigewähemast kaks walla liiged, kes seal on, ja kirjutaja.

2. Mis kombel tuleb ees-ülekuulamise protokoll kirjutada.

— 16. Kurja-teu asjade taga nõudmist laseb tallitaja ehk tema asemik ühe ise-lehe peal kirja panna. Selle kirja alla, mis kas walla kohtu ehk hakenrihtri ette tuleb, pannewad tallitaja ehk tema asemik ja kirjutaja omad nimed.

— 17. Kui tallitaja ehk tema asemik niisugust käsku annab, mis läbi kurja teu märgid peawad hoitud ehk kurja tegija leitud saama ja n. e., siis need käsud saawad kaa selle protokolli kirja pandud.

3. Mis kombel tuleb walla kohtu protokoll kirjutada.

— 18. Kõik kohtu liikmed, kes kous olid, ja kirjutaja panewad omad nimed protokolli alla. Protokollis peab tähendud olema, kas kohus korra pärast ehk pealkordlikult kous oli, ja siis, mis asja pärast kohus kokukutsutud oli.

— 19. Jääb üks kohtu liige tulemata, siis saab seda protokolli kirja pandud ja lisatud, kes kohtu seadust § 6 mööda tema asemik on. Jääb kirjutaja tulemata, siis saab kirja pandud, keda kohtu-wanem tema asemel protokolli kirjutama on pannud. Raha trahwid, mis kohtu seadust § 6 mööda mõistetud saawad, peawad kaa protokolli ülespandud saama.

— 20. Iga kaebduse ehk politsei asja juures tuleb protokolli kirja panna: kaebaja ja kaebatawa nimi ja seisus, mis asja ehk kaebduse pärast nemad kohtu ette tulnud, kaebdus, kaebatawa kostus, tunnistused ja wastawaidlemised ja wiimaks kohtu otsus.

— 21. Kui emb-kumb kohtukäijadest ülesannab, et mõistmise wasta suuremat kohut nõuda soowib (kohtu seaduse § 21), siis saab temale suurema kohtu nõudmise täht wäljaantud (kohtu seadus § 20), ja seda tuleb protokolli kirja panna. Niisamati tuleb protokolli kirja panna, kui kohtukäijale suurema kohtu nõudmise täht keelatud saab, olgu sellepärast, et ta wäga hilja oma nõudmist ülesannud, ehk sellepärast et asi ei sünni suurema kohtu ette wiia. Protokolli kiri peab kõigehiljamine 3 pääwa pärast ülesandmist suurema kohtu nõudjale wäljaantud saama.

— 22. Kui kohus on mõistnud, et üks maks ehk muu täitmine termini pääwal õiendud peab saama, siis seda tuleb protokolli kirja wiimase wahesse ülespanna. Senna tuleb kaa ülespanna, kas see mõistmine täidetud on ehk mitte, ehk mis pärast mõistmine täitmata jäänud. Walla kohtu trahwi mõistmiste juures tuleb senna wahesse kaa ülespanna, millal trahw on täidetud ehk trahwi maks maksetud.

— 23. Kui kohtu poolt saawad asjad takseeritud ehk kirja pandud, siis tuleb ülespanna, kui palju neid on, ja asjade järel, kas mõet, suurus ehk raskus, ja nende leitud olemine. Takseerimise juures tuleb iga asja hind ülespanna, ja awaliku müümise juures, kui palju iga asja eest pakutud on.

Munster A.

Aasta, kuu ja pääw.	Numbri järg.	. . . . . walla täis kogukonna, wolinikude kogu ja kogukonna jäude nõuheitmise ja walimise protokoll.	

Munster B.

Aasta ja kuu pääw.	Numbri järg.	. . . . . Walla kohtu protokoll.	Tähendus, kas kohus on otsust möistnud, ja kas möistus täidetud, ehk kas kohtukäijad said äralepitud.

Munster C.

Aasta ja kuu pääw.	Asjade numbri järg.	. . . . walla-kohtu protokolli nöör-raamat.	Tähenduſed.

Munster D.

. . . . walla kohtu laua-register

ehk:

. . . . walla-walitſuſe laua-register.

Sisſetulnud kirjade numbri järg.	Sisſetulnud kirja peal tähendud kuu-pääw ja number.	Mis lehekülle all sisſetulnud kiri kirjade raamatus ſeiſab.	Mis kirja ſees ſeiſab.	Kohtu möistus.	Millal möistus tehtud on.	Millal ja mis numbri all kiri ärasaadetud.	Mis lehekülle all kiri ſeiſab wäljawalmistud kirjade raamatus.

Munster E.

Wäljawalmistud kirjade raamat.

Kirjade numbri järg.	Mis numbri all seisawa kirja peale see kiri tehtud.	Wäljawalmistud kiri.	Millal allakirjutud.

Munster F.

Nöör-raamat
hoida antud raha üle.

Kuu ja kuupääw.	Sissetulnud.	Selge raha.		Raha-kirjad.		Kuu ja kuupääw.	Wäljaläinud.	Tunnistuse-tähe №	Selge raha.		Raha-kirjad.	
		Rbl.	K.	Rbl.	K.				Rbl.	K.	Rbl.	K.

Munster G.

Rönge panemise raamat.

Mis päewal rönged on pandud.	Mis numbre all inimene on paagitud.	Paagitud inimese risti ja liignimi.	Kui wana ta on.	Paagitud inimese wanemad ehk kaswatajad.		Kust ehk kelle käest rönge lima on wõetud.	Millal on järelwaatatud.	Kas rönged		Rönge panemise tähe number.	Tähenduſed.
				Kes nemad on.	Kus nemad elawad.			kinnihakand.	ehk mitte.		

Munster H.

Ümberpaagimise raamat.

Millal rönged on eſimest korda pandud.	Millal rönged teiſt korda pandud.	Mis numbre all inimene on paagitud.	Paagitud inimese risti ja liignimi.	Kui wana ta on.	Kust ehk kelle käest rönge lima on wõetud.	Kas rönged		Ümberpaagimise täht.	Tähenduſed.
						kinnihakand.	ehk mitte.		

1951: 1504